

Københavns Universitet

Landbrugets økonomi 2009

Jensen, Jørgen Dejgård; Lund, Mogens; Hansen, Per Svejstrup; Zobbe, Henrik

Publication date:
2010

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Jensen, J. D., Lund, M., Hansen, P. S., & Zobbe, H. (red.) (2010). Landbrugets økonomi 2009: Danish Agricultural Economy 2009. København: Fødevareøkonomisk Institut, Københavns Universitet. Landbrugets økonomi, Bind. 2009

Fødevareøkonomisk Institut

Landbrugets økonomi 2009

Danish Agricultural Economy 2009

København 2009

ISSN 0106-1291 (tryk, Landbrugets økonomi)
ISSN 1902-0813 (on-line, Landbrugets økonomi)

Indholdsfortegnelse

Forord	5
Sammenfatning	7
Jordbrugets indtjening	7
Agro- og fødevarerindustriens konjunkturer	10
Hvordan kan økonomer bidrage til forståelsen af dyrevelfærd?	12
Udviklingen i dansk svineproduktion.....	15
1. Landbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug.....	19
1.1. Jordbrugssektoren som helhed	20
1.2. Produktionsværdi, priser og produktion	24
1.3. Produktionsomkostninger, faktorpriser og faktorforbrug	37
1.4. Landbrug opdelt efter driftsform	37
1.5. Brugerfamiliernes samlede indkomster	46
1.6. Perspektiver - på kort sigt.....	49
1.7. Gartnerierhvervet i 2009.....	50
Referencer	54
2. Agro- og fødevarerindustriens konjunkturer	55
2.1. Økonomiske nøgletal for agro- og fødevarerindustrien	55
2.2. Udviklingen i de enkelte sektorer	58
2.3. Tilpasninger og besparelser som følge af lavkonjunkturen	73
2.4. Konsolidering og internationalisering	76
2.5. Valutakursudviklingen	78
2.6. Produktivitetsudviklingen.....	80
2.7. Beskæftigelsesudviklingen	82
2.8. Skøn for udviklingen i 2010	82
Referencer	86
3. Hvordan kan økonomer bidrage til forståelsen af dyrevelfærd?	87
3.1. Indledning.....	87
3.2. Dyrevelfærd som et gode.....	88
3.3. Dyrevelfærd som en omkostning.....	93
3.4. Optimal dyrevelfærd.....	96
3.5. Mekanismer og incitamenter	98

3.6.	Priskonkurrence på et internationalt marked	101
3.7.	Konklusion	105
	Referencer	107
4.	Udviklingen i dansk svineproduktion - økonomiske årsager til faldende slagtesvineproduktion og stigende smågriseeksport	111
4.1.	Indledning.....	111
4.2.	Produktionsudviklingen i den danske svinesektor.....	112
4.3.	Strukturudviklingen i dansk svineproduktion.....	114
4.4.	Indtjening og prisrelationer i dansk svineproduktion	116
4.5.	Variation i svinebedrifters indtjeningsevne	121
4.6.	Årsager til variation i svinebedrifters indtjeningsevne	122
4.7.	Besætningsstørrelse og indtjeningsevne i svineproduktionen	122
4.8.	Årsager til stigende dansk eksport af smågrise.....	127
4.9.	Perspektiver for dansk svineproduktion	137
	Referencer	139

Forord

Nærværende rapport indeholder en oversigt over indtjening, produktion og faktorforbrug i dansk jordbrug, samt udsigterne for det kommende år. Opgørelserne omfatter jordbrugssektoren som helhed, såvel som bedrifter indenfor jordbrugets hoveddriftsformer: plantebedrifter, kvægbedrifter, svinebedrifter og gartnerivirksomheder.

Rapporten indeholder tillige en vurdering af konjunktursituationen i den danske agro- og fødevarerindustri, herunder produktionsværdi, værditilvækst og overskud for sektoren som helhed, såvel som for nogle af de væsentligste delsektorer, samt virksomhedernes tilpasninger til den finansielle og økonomiske krise.

Desuden indeholder rapporten to kapitler, som behandler aktuelle temaer i relation til landbrugets og fødevarerbranchens økonomi: økonomiske aspekter af dyrevelfærd i husdyrproduktionen, samt en vurdering af den økonomiske udvikling i dansk svineproduktion.

Af instituttets medarbejdere har navnlig følgende medvirket ved udarbejdelsen af publikationen: Johnny M. Andersen og Jens Hansen (Jordbrugets produktion, indtjening og faktorforbrug), Henning Otte Hansen og Jørgen Dejgård Jensen (Agro- og fødevarerindustriens konjunkturer), Tove Christensen, Jørgen Dejgård Jensen, Henning Otte Hansen og Peter Sandøe (Hvordan kan økonomer bidrage til forståelsen af dyrevelfærd), samt Kim Martin Lind, Alex Dubgaard, Svend Rasmussen, Hanne Marie Lundsberg Jespersen samt Anne Kirstine Schrøder (Udviklingen i dansk svineproduktion). Jørgen Dejgård Jensen har i samarbejde med Mogens Lund, Per Svejstrup Hansen og undertegnede forestået redigeringen af rapporten.

Direktør Henrik Zobbe
Fødevarerøkonomisk Institut
København, januar 2010

Sammenfatning

Jordbrugets indtjening

Afmatningen i den globale økonomi har bidraget til at afdæmpe efterspørgslen efter fødevarer, mens gode globale høstudbytter i 2008 og 2009 har medvirket til at forøge udbuddet. Resultatet heraf er markante fald i de globale priser på landbrugsprodukter.

For dansk landbrug forventes bytteforholdet som følge disse globale forskydninger i efterspørgslen og udbuddet at falde med 10 pct. fra 2008 til 2009. Konsekvenserne heraf er en markant lavere nettoestindkomst. Nettoestindkomsten i 2009, som er estimeret til 5,5 mia. kr., må således forventes at blive den dårligste i dette årti, selv om høsten forventes at være rekordhøj. I 2010 kan der spores væsentlige forbedringer i kraft af at bytteforholdet bedres med 4 pct., men det forventede resultat vil ikke komme i nærheden af første halvdel af det forgangne årti.

Svingende produkt- og faktorpriser er imidlertid ikke landbrugets eneste udfordring. Den finansielle krise sætter også sine spor i landbruget, idet en stor del af landbrugets finansiering er baseret på variabelt forrentede lån. 2008 bød således på store ekstraordinære tab både fra kursregulering af lån i fremmed valuta og fra finansielle instrumenter. De ekstraordinære tab androg knap 5 mia. kr. for jordbruget som helhed i 2008. Da alle tabene ikke nødvendigvis er realiseret, er der mulighed for at de i større eller mindre omfang kan genvindes ved rente- og/eller valutaændringer.

For 2009 og 2010 er det forudsat, at der hverken optræder ekstraordinære tab eller ekstraordinære gevinster, hvilket skal tages i betragtning, når resultatet vurderes.

I 2009 og 2010 forventes nettorenteudgifterne at falde betragteligt – i 2009 som følge af et forudsat fravær af ekstraordinære poster i modsætning til 2008, og i 2010 som følge af en markant lavere rente på rentetilpasningslån.

Indkomsten efter finansielle poster forventes at lande på ÷6,2 mia. kr. i 2009. Det er nogenlunde samme niveau som i 2008, men 5 mia. kr. ringere, hvis der korrigeres for tab fra kursregulering på fremmed valuta og tab fra finansielle instrumenter.

Store plantebrug

Effekten af ændringer i bytteforholdet er ikke lige stor for alle produktionsgrene. Plantebrugene nød godt af de stigende korn- og rapspriser, som kulminerede i 2008.

Og selv om priserne på gødning, brændstof og bekæmpelsesmidler også steg, så kunne der i 2008 høstes nogle gode driftsresultater. For 2009 forventes afregningspriserne for korn imidlertid at falde med 40 pct., og selv om priserne på gødning, brændstof og bekæmpelsesmidler også forventes at falde, så kan det ikke afbøde et gigantisk fald i driftsresultatet før finansielle poster. Det er til trods for, at høstudbyttet i 2009 forventes at blive et rekordår. I 2010 bliver det en tand værre, idet høstudbyttet næppe vil svare til rekordåret.

Det faldende renteniveau, som især er udtalt i 2010, afbøder en del af den faldende indtjening, men det kan ikke hindre et negativt resultat efter finansielle poster i både 2009 og 2010. Konkret falder indtjeningen fra 64 t.kr. pr. bedrift i 2008 til ÷339 t.kr. i 2009. For 2010 forbedres resultatet til ÷41 t.kr. pr. bedrift på grund af især det faldende renteniveau.

Store kvægbrug

Kvægbrugene, som var forgyldt af høje mælkepriser i 2008, blev i 2009 mødt af et prisfald på mælk på omkring 25 pct. Og selv om foderpriserne forventes at falde markant, så må driftsresultatet før finansielle poster forventes at blive negativt for mange kvægbrug. Resultatet for 2010 forventes at blive langt bedre, idet mælkepriserne forventes at stige med godt 6 pct., samtidig med at foderpriserne fortsat forventes at falde.

Resultatet efter finansielle poster forventes at falde fra ÷48 t.kr. pr. bedrift i 2008 til ÷326 t.kr. i 2009. Stigningen i mælkeprisen i 2010 samt det faldende renteniveau forventes derimod at øge indtjeningen til 333 t.kr. pr. bedrift i 2010.

Indtjeningen på de økologiske kvægbedrifter følger i et vist omfang de konventionelle bedrifter. Indtjeningen er dog en tand større, hvilket især skyldes større brugsstørrelse.

Store svinebrug

Driftsresultatet før finansielle poster fra svinebrugene forventes at blive meget lavt i 2009. Her er der dog en bedring i forhold til 2008, hvor der var mange brug, som havde negativt driftsresultat før finansielle poster. Selv om priserne på svinekød er faldet i 2009, så skønnes foderpriserne at være faldet endnu mere, og følgelig vil resultatet blive lidt bedre. 2010 forventes derimod at give et noget bedre resultat i kraft af stigende priser på svinekød og et fortsat fald i foderpriserne.

Resultatet efter finansielle poster forventes at stige fra ÷1.608 t.kr. pr. bedrift i 2008 til ÷782 t.kr. i 2009. I 2010 forventes det at stige yderligere til 166 t.kr. pr. bedrift i kraft af det bedre driftsresultat og det faldende renteniveau.

Efter 2010

Det forringede bytteforhold har medført et negativt produktionsbetinget nettokapitalafkast især i 2009 men også i nogen grad for 2010, hvilket indikerer at produktionen er forbundet med tab. Hvis prisrelationerne ikke bedres, må der således forventes indskrænkninger i produktionen i takt med at produktionsapparatet nedslides. Det vurderes imidlertid, at de nuværende priser næppe er standarden for fremtiden, idet det er de færreste producenter i Danmark såvel som i resten af verden, som kan opnå rentabilitet i kornproduktionen ved et prisniveau på omkring 80 kr. pr. hhg. Der må derfor forventes højere afregningspriser på korn, som også vil afspejles i prisniveauet på de øvrige plante- og husdyrprodukter.

Hvornår priserne øges vil imidlertid være betinget af varigheden af den nuværende økonomiske afmatning og/eller af udviklingen i den globale produktion af landbrugsvarer. Såfremt den generelle økonomiske situation ikke bedres, må det forventes, at den globale produktion af fødevarer skal reduceres før prisrelationerne bedres. Det kan også berøre den danske produktion af landbrugsvarer. Ændringerne vil dog være marginale og tidsbegrænsede, idet den globale befolkningstilvækst på lidt længere sigt vil fordrer en større fødevarerproduktion.

Den ringe indtjening afspejler sig også i prisen på landbrugsejendomme, som efter en langs stigningsperiode er faldet i sidste halvår af 2008. Uden bedring i prisrelationerne må prisen på landbrugsejendomme forventes at falde yderligere. Det faldende renteniveau har dog en modsatrettet effekt på prisen på landbrugsejendomme, og det har været medvirkende til at faldet i prisen på landbrugsejendomme er stagneret i 2. kvartal af 2009.

Reduktionen i prisen på landbrugsejendomme øger gældsprocenten på de etablerede brug og kan føre til teknisk insolvens for de brug, som er etableret i de senere år. For de kommende ejere vil det derimod blive lettere at forrente den investerede kapital.

Gartneriets økonomi

Driftsresultatet for gartnerivirksomheder forventes at falde i 2009. Reduktionen skyldes først og fremmest et forventet fald i afsætningspriserne på gennemsnitligt 3-4 pct., der ikke opvejes af ændringer i produktionen, som kun forventes at stige med gen-

nemsnitligt 0,2 pct. Driftsresultatet forventes at bedres i 2010. Resultatet er imidlertid forbundet med stor usikkerhed og har som forudsætning at salgspriserne normaliseres. Konkret indebærer det, at priserne øges med 4,3 pct.

Gartneriet forventes ligeledes at være begunstiget af et lavere renteniveau. Reduktionen fra 2008 til 2009 er dog mindre end for landbruget, men det skyldes alene, at de store tab fra kursregulering på udenlandsk valuta samt tab fra finansielle instrumenter kun udgør gennemsnitligt 26 t.kr. pr. virksomhed. Udgangspunktet er derfor lavere.

Resultatet efter finansielle poster falder derfor fra 227 t.kr. pr. virksomhed i 2008 til 144 t.kr. i 2009, for herefter at stige til 283 t.kr. i 2010. Sidstnævnte stigning har dog som forudsætning, at prisudsvingene normaliseres og afspejler derfor nærmere en langsigtet trend.

Agro- og fødevarerindustriens konjunkturer

De seneste år har været relativt turbulente for den danske agro- og fødevarerindustri. I 2007-2008 sås den værste fødevarerkrise i mange år med drastiske stigninger på især korn og mejeriprodukter. I 2007 kom der prisstigninger på 100-200 pct., men allerede i 2008 faldt priserne igen, således at priserne i efteråret 2008 generelt lå under niveauet før fødevarerkrisisens start. Prisstabiliteten medførte en betydelig usikkerhed i agro- og fødevarerindustrien, og der var eksempler på dels stigende avancer og vækst, dels store tab på grund af prissvingningerne.

Mere eller mindre uafhængigt af fødevarerkrisen kom den finansielle krise og senere den økonomiske krise. Selv om efterspørgslen efter fødevarer generelt er relativt upåvirket af indkomst- og konjunkturudviklingen, oplevede flere virksomheder i agro- og fødevarerindustrien, at efterspørgslen faldt, men at discount-produkter og private labels fik en relativ større andel af markedet.

Virksomhederne i agro- og fødevarerindustrien oplevede derfor generelt en betydelig nedgang i både omsætning og indtjening i slutningen af 2008 og i 2009. Produktionsværdien i 2009 forventes at falde markant som følge af dels prisfald på råvarerne, dels faldende efterspørgsel på grund af den økonomiske krise. Tilsvarende forventes også bruttooverskuddet at falde markant i 2009. Som det også fremgår af kapitlet, er der betydelige forskelle i den økonomiske udvikling mellem sektorerne i agro- og fødevarerindustrien.

Mange af virksomhederne søgte at imødekomme de dårligere konjunkturer gennem betydelige besparelser, udskydelse af investeringer og effektiviseringer. På den måde kunne de i flere tilfælde fastholde indtjeningen på kort sigt trods en stor omsætningsnedgang, hvilket en række eksempler illustrerer.

Generelt kan de betydelige besparelser og omkostningsreduktioner have flere både positive og negative konsekvenser. På den ene side er det gunstigt, at virksomheder, som er økonomisk truet af recession og lavkonjunkturer, er i stand til hurtigt at reagere, så virksomhedens fremtidige eksistens ikke kommer i fare. På den anden side kan drastiske besparelser og nedskæringer være skadelige for virksomhederne. Det gælder især, hvis der foretages kortsigtede besparelser inden for forskning, udvikling, markedsføring m.m., hvor omkostningsbesparelserne kommer relativt hurtigt, mens ulemperne kommer langt senere.

Konsolidering og internationalisering i form af udenlandske investeringer i agro- og fødevarerindustrien er i høj grad påvirket af konjunkturerne, idet risikovilligheden og finansieringsmulighederne er mindre i perioder med dårlige konjunkturer. Konsolidering, internationalisering og vækst vurderes dog at være positive måder til at forbedre sektorens konkurrenceevne, og der har også været gennemført en række fusioner og opkøb i agro- og fødevarerindustrien i 2009.

Der er stadig behov for en styrkelse af konkurrenceevnen, og det skal bl.a. ses på baggrund af, at arbejdsproduktiviteten – målt som bruttoværditilvækst pr. fuldtidsansat - forventes at falde betydeligt i 2009 i næsten alle dele af agro- og fødevarerindustrien.

Der er tegn på, at agro- og fødevarerindustriens økonomi bliver marginalt forbedret i 2010, men der er i sagens natur en betydelig usikkerhed forbundet med denne vurdering. Udviklingen i de internationale konjunkturer er afgørende herfor, og der er endnu ikke sikre tegn på et stabilt skifte i positiv retning.

Det viser sig, at for store virksomheder i relation til føde- og drikkevaresektoren har indtjeningen i 3. kvartal af 2009 været betydeligt bedre end i samme periode af 2008. Såfremt den positive udvikling er både repræsentativ for hele branchen og udtryk for en underliggende forbedring af konkurrenceevnen og afsætningsmulighederne, er der mere positive udsigter for 2010.

Hvordan kan økonomer bidrage til forståelsen af dyrevelfærd?

Lovgivningsmæssige mindstekrav til hold af landbrugsdyr med henblik på at sikre en acceptabel dyrevelfærd er blevet indført i national lovgivning, særligt i Nordeuropa, fra 1960'erne og frem. I stigende grad er dyrevelfærdslovgivningen blevet harmoniseret via EU. Dog er der ikke indtil nu blevet stillet krav til dyrevelfærden i forbindelse med animalske produkter importeret fra lande uden for EU.

Sideløbende er der udviklet et marked for animalske produkter fremstillet med særligt hensyn til dyrevelfærden, dels produkter, hvor dyrevelfærden er særkendet, fx skra-beæg og æg fra fritgående høns, og dels produkter, hvor dyrevelfærd indgår i en større helhed, som det ses i den økologiske produktion. Der er voksende salg af produkter, som bliver markedsført med henvisning til dyrevelfærd, men de dækker dog stadig kun en relativt lille del af den samlede omsætning.

Der er en stigende erkendelse af, at de iværksatte initiativer ikke er tilstrækkelige til at sikre det niveau af dyrevelfærd, som er ønskeligt set ud fra en folkelig og politisk synsvinkel. Dyrevelfærd er hidtil hovedsageligt blevet reguleret på grundlag af naturvidenskabelig forskning, mens samfundsvidenskabelige forskere indtil for nylig ikke har bidraget nævneværdigt til forståelse af dyrevelfærd, selv om indsigt i menneskers holdninger og økonomiske forhold er nøgleelementer for at forstå baggrunden for ønsket om øget dyrevelfærd og for at finde veje til en effektiv regulering af området.

Formålet med kapitlet er at give nogle økonomiske perspektiver på dyrevelfærd i landbrugsproduktionen, bl.a. i relation til at tydeliggøre prioriteringer og at sætte fokus på, hvilke omkostninger, der er forbundet med dyrevelfærdsfremmende tiltag, om individet og samfundet som helhed er villige til at betale omkostningerne forbundet med forbedret dyrevelfærd samt øge vores forståelse af muligheder og begrænsninger i forhold til at fremme dyrevelfærd via markedet.

Dyrevelfærd i husdyrproduktionen handler om at sikre, at de dyr, som holdes med henblik på at producere fødevarer, lever et anstændigt liv. Men dyrevelfærd påvirker også velfærden for mennesker, fx landmanden, som passer dyrene og sælger produkterne, forbrugerne som køber og spiser produkterne, samt borgerne, som interesserer sig for, at produktionen generelt foregår på en anstændig måde. Det er en væsentlig opgave for den samfundsvidenskabelige forskning at bidrage til forståelsen af de forskellige interessenters opfattelser af dyrevelfærd, da de udgør præmisser for fastlæggelsen af de samfundsmæssige målsætninger for dyrevelfærden.

Spørgsmålet om dyrevelfærd rummer dels en kvalitativ dimension (hvad et godt produktions-dyreliv er), og dels en kvantitativ dimension (hvor meget velfærd der skal til, sammenholdt med andre hensyn, fx miljø, fødevarerikkerhed, indtjening, eksport). Økonomisk værdisætning, hvor alle effekter af et givet tiltag forsøges målt i monetære enheder, er et metodemæssigt redskab til at understøtte afvejninger mellem forskellige hensyn.

Der er ofte stigende marginalomkostninger, men aftagende marginal-gevinster forbundet med øget dyrevelfærd. Under disse betingelser vil et økonomisk optimalt niveau af dyrevelfærd være karakteriseret ved, at den marginale gevinst ved øget dyrevelfærd netop opvejer den marginale omkostning herved. Det bevirker som oftest, at marginale gevinster og omkostninger mødes på et niveau af dyrevelfærd, som ligger et sted mellem 'dyrplageri' og 'det ypperste husdyr-liv'.

For nogle velfærdsproblemers vedkommende vil der være overensstemmelse mellem landmandens egeninteresse i en effektiv produktion og fremme af dyrevelfærd. I sådanne tilfælde vil vejen frem ofte overvejende være målrettet rådgivning, evt. kombineret med indgreb over for de producenter, som ikke følger rådgivningen.

For andre velfærdsproblemers vedkommende vil det være forbundet med ekstra omkostninger at sikre høj dyrevelfærd, selv for dygtige landmænd. Som ved andre produkttegenskaber skal omkostningerne til at sikre dyrevelfærd i så fald modsvares af en vilje fra forbrugerne til at betale herfor, hvis produktet skal være levedygtigt på markedet. Forskning og udvikling med henblik på at effektivisere og billiggøre dyrevenlige produktionssystemer kan være et middel til at fremme en mere dyrevenlig produktion under disse forudsætninger.

En markedsløsning er grundlæggende baseret på, at forbrugere lader overvejelser omkring dyrevelfærd påvirke, hvilken type kød eller andre animalske produkter, de køber. Der er imidlertid nogle grundlæggende problemer forbundet med at lade udbud og efterspørgsel bestemme, hvilket niveau af dyrevelfærd vi som samfund skal have. Først og fremmest er nogle mennesker optaget af dyrevelfærden hos dyr, som andre spiser, og den dyrevelfærd kan man ikke påvirke via sit valg af kød (det er en såkaldt eksternalitet i forbruget af dyrevelfærd).

En anden væsentlig hindring mod at forlade sig på markedet er, at dyrevelfærd ikke er synlig i produkterne. Derfor vil mangelfuld eller uigennemskuelig information om det enkelte produkts dyrevelfærds karakteristika typisk være en barriere for, at forbruger-

ne kan foretage velinformerede valg, og der vil være behov for at understøtte markedet for dyrevenlige produkter gennem fx troværdig og omfattende mærkning. Man bør dog være opmærksom på begrænsningerne ved sådanne mærkningsordninger. Dels skal et dyrevelfærdsmærke på fødevarerne konkurrere om forbrugers opmærksomhed med en række andre informationer (fx ernæring, fair trade, økologi, tilsætningsstoffer osv.), og dels medfører omkostningerne ved selve mærkningsordningen, at den dyrevenlige produktion fordyres yderligere i forhold til 'standard- produktionen'.

En måde at regulere dyrevelfærd på er at lægge afgifter på produkter fra dyr med lav velfærd eller give tilskud til produkter fra dyr, hvor der er gjort noget ekstra for dyrevelfærden (herved 'internaliseres' de eksterne dyrevelfærds-omkostninger i markedspriserne). I den udstrækning at forbrugernes valg er påvirket af de relative priser, er det således muligt at påvirke disses adfærd, så de igennem deres indkøb i højere grad tager hensyn til dyrevelfærden.

I forbindelse med fastsættelse af lovkrav kan økonomiske analyser pege på, hvordan samfundet billigst muligt opnår et fastlagt velfærdsniveau, og hvilke økonomiske konsekvenser forskellige udformninger af lovgivningen kan forventes at få. Muligheden for fastsættelse af krav til dyrevelfærd indgår også i regelgrundlaget om kryds-overensstemmelse i reformen af EU's landbrugspolitik i 2003.

Detailledets rolle og betydning i fødevarerækeden – fra jord til bord – har været stærkt stigende i de seneste årtier. Detailhandlen har dermed en central rolle, både i relation til markedsføring af fødevarer med særlige kvaliteter mht. dyrevelfærd og i forhold til at stille krav til leverandørerne.

International handel og arbejdsdeling får også stadig større betydning. Med fortsatte aftaler om mere fri international landbrugshandel og med stadig flere lande med i WTO-samarbejdet vil handlen med landbrugsvarer mellem lande foregå mere og mere frit og med færre og færre begrænsninger. Den internationale handel har dermed dels en indirekte påvirkning på den lokale produktion, som ellers var rettet mod hjemmemarkedet, i kraft af konkurrerende importerede produkter, og dels en påvirkning gennem prisdannelsen, da priserne i de enkelte lande i virkeligheden er at opfatte som tæt forbundne kar.

Det er sandsynligvis en reel begrænsning i forhold til at forbedre velfærden for danske landbrugsdyr via dansk dyreværnslovgivning, at det kan gøre danske velfærdsdyr

dyrere både at producere og at købe. Hvis danskere ikke vil betale for den dyrevelfærd, som de mere eller mindre direkte har været med til at lovgive om, kan resultatet let blive øget import af billigere kød, produceret med mindre restriktiv dyreværnslovgivning.

En løsning på dette omlokaliseringsproblem kunne være at indføre fælles dyrevelfærdsstandarder på overnationalt plan. Der er eksempler på fælles EU-regler i form af et fælles forbud mod ægproduktion fra burhøns fra 2012, men fælles EU-regler er kun en delvis løsning, fordi EU-landene i høj grad handler med – og konkurrerer med – lande uden for EU.

Der er foreslået at indgå en multilateral WTO-aftale, som giver landene mulighed for at udelukke import eller indføre tvungen mærkning af animalske fødevarer, som ikke overholder givne dyrevelfærdsstandarder, et princip som kendes i forbindelse med fødevareresikkerhed. I modsætning til fødevareresikkerhed er det dog en udfordring, at der ikke eksisterer et tilstrækkeligt og internationalt anerkendt sæt videnskabelige kriterier, der kan lægges til grund for handelsrestriktioner på baggrund af dyrevelfærdshensyn. Et andet forslag kunne være at indføre en frivillig overnational mærkningsordning af dyrevenlige produkter, men en sådan ordning vil have de samme iboende begrænsninger som en national frivillig mærkningsordning.

Udviklingen i dansk svineproduktion

Svinekød har i over hundrede år været blandt Danmarks store eksportartikler, og Danmark er i dag verdens største eksportør af svinekød. Der er imidlertid sket opsigtsvækkende ændringer i den danske svineproduktion de seneste år. Efter en længere periode med vækst har produktionen to år i træk været faldende som følge af stærkt forringede prisrelationer. Svineproduktionen har imidlertid også gennemløbet en væsentlig strukturel ændring, hvor en stærkt stigende andel af smågriseproduktionen eksporteres, primært til Tyskland. Næsten hver femte danske smågris blev i 2008 opfedet og slagtet i udlandet. Udviklingen må ses som udtryk for tab af konkurrenceevne – ikke for hele den danske svineproduktion, men for den del der omfatter opfodning af svin, slagtning og forarbejdning samt afsætning af svinekød på eksportmarkederne. Konsekvensen af udviklingen er, at den værditilvækst og aktivitet, som opfodning, slagtning, forarbejdning og tilknyttede forsyningsvirksomheder skaber, flyttes uden for Danmark. I rapportens kapitel 4 analyseres udviklingen i svineproduktionens økonomi gennem de seneste år samt de mulige årsager til, at en stigende andel af smågriseproduktionen eksporteres.

I 2008 blev der produceret 27 mio. svin i Danmark, en stigning på godt 4 mio. i forhold til 1998. Samtidig har der været en markant stigning i antallet af eksporterede levende svin, og forædlingsgraden er faldet for den del af svineproduktionen, der slagtes i Danmark. Danske svineproducenter er dermed i stigende omfang blevet underleverandører til udenlandske virksomheder i form af smågrise til opfodning. Denne udvikling medfører faldende beskæftigelse og værdiskabelse i den samlede svineproduktionssektor.

Gennem en længere årrække har dansk svineproduktion gennemløbet en udvikling med koncentration af produktionen på færre og mere specialiserede bedrifter. Væksten i besætningsstørrelse har dog været stærkest for bedrifter med søer og slagtesvin samt bedrifter med søer og smågrise, mens den har været svagere for specialiserede slagtesvinebesætninger. Udviklingen afspejler markante forskelle på indtjeningen i svinesektorens forskellige produktionsgrene. Set over hele perioden har lønningsevnen på smågrisebedrifter og integrerede svinebedrifter ligget på nogenlunde samme niveau, mens lønningsevnen på rene slagtesvinebedrifter gennemgående har ligget 50-80 kr./time lavere end i de to andre produktionsgrene.

Der er væsentlige stordriftsfordele i svineproduktionen, både mht. teknisk effektivitet og indtjeningsevne. Ved hjælp af regressionsanalyser blev der således fundet en sammenhæng mellem besætningsstørrelse og indtjeningsevne, mens det ikke har været muligt at finde robuste sammenhænge i forhold til variable som arealstørrelse, husdyrtæthed og tekniske effektivitetsindikatorer. Bedriftsregnskaber for svinebedrifterne viser dog samtidig en betydelig spredning i indtjeningsevnen inden for de enkelte størrelsesgrupper. Det er således ikke kun stordriftsfordele, der afgør, hvor effektivt en bedrift er i stand til at udnytte og aflønne produktionsfaktorerne.

En stor del af bedrifterne befinder sig fortsat under den teknisk optimale størrelse. Selv om bedriftsstørrelserne i svineproduktionen er vokset betydeligt over årene, er den teknisk optimale størrelse også vokset. Det vurderes, at mens 5 % af heltidsbedrifterne havde en teknisk optimal størrelse i 1985, så var andelen af bedrifter med en teknisk optimal størrelse steget til 15 % i 2006. De fleste danske svinebedrifter har således en størrelse under det teknisk optimale niveau, hvilket indikerer, at der også fremover vil ske en stærk koncentration inden for svineproduktionen med henblik på at opnå de effektivitetsforbedringer, der er at hente ved en fortsat strukturudvikling imod større bedrifter.

Der ses en tendens til at smågriseproducenter opsiger kontrakter med slagtesvineproducenter, og sælger smågrisene i Tyskland i stedet. Den samme tendens ses inden for de integrerede produktioner, hvor producenter sender smågrise til Tyskland i stedet for selv at fede dem op. Branchen har forventninger om, at Danmarks eksport af smågrise til Tyskland vil stige til 10-12 mio. svin om året i 2015, hvilket svarer til en årlig stigning på ca. 1 mio. svin og er omkring en fordobling af det nuværende niveau.

En afgørende faktor for beslutningen om at sende smågrisene til Tyskland – frem for at afsætte dem i Danmark – er naturligvis prisen. Generelt ligger smågriseprisen i Tyskland over den danske. Den højere smågrisepris i Tyskland kan forklares med en højere afregningspris for slagtesvin i Tyskland og ved højere produktionsomkostninger i den tyske smågriseproduktion. De tyske omkostninger ligger over de danske med omkring 100 kr. pr. 30 kg gris, hvis man ser på perioden 2002-2007, bl.a. i kraft af at tysk svineproduktion er præget af mange små og relativt ineffektive bedrifter, hvilket bl.a. bunder i lovgivningsmæssige, skattemæssige og administrative forhold. Med undtagelse af foderomkostninger har danske smågriseproducenter lavere omkostninger end de tyske. Derudover har danske svineproducenter en fordel i forhold til veterinære regler og energipriser.

Danske smågriseproducenter er formodentlig blandt de mest konkurrencedygtige i internationalt regi. Særlig produktiviteten pr. årssso med et væsentligt højere antal grise pr. årssso medfører generelt lavere omkostninger for danske producenter sammenlignet med konkurrenterne. Samtidig er smågriseproduktionen i Tyskland vigende. Det er derfor ikke sandsynligt, at smågriseproduktionen skulle falde i Danmark i den nærmeste fremtid. Der kan dog være risici forbundet med, at den danske svinesektor i stigende grad satser på smågriseproduktion til eksport. Det gør produktionen mere sårbar overfor eksportstop som følge af sygdomsudbrud, og for udsving i den tyske notering da rentabiliteten af eksporten i et vist omfang er afhængig af en tysk afregning, som ligger over den danske.

Det er ikke muligt at vurdere, hvor langt tendensen til eksport af smågrise frem for opfodning i Danmark vil udvikle sig. Regnskabsanalyserne i dette kapitel viser dog, at der er danske slagtesvineproducenter, som har en tilfredsstillende indtjeningssevne sammenlignet med smågriseproduktionen. Det samme gør sig gældende for integreret produktion. På den baggrund vurderes det, at der fortsat vil være basis for en betydelig slagtesvineproduktion i Danmark.

Dansk svineproduktion oplevede i 2007 og 2008 en stærk forringelse af indtjeningen, men selv i de ringeste år har den bedste fjerdedel af bedrifterne en positiv lønningsevne, omend på et lavt niveau. Selv om det ikke kun er de største bedrifter, der befinder sig på et relativt højt indtjeningsniveau, hvad faktor aflønning angår, så viser kapitlets analyser, at stordriftsfordele er den væsentligste determinant for indtjeningssevnen. På den baggrund må der forventes en fortsat stærk strukturudvikling mod større bedrifter.

1. Landbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug

Den økonomiske afmatning har dæmpet den globale efterspørgsel efter fødevarer. Herved er priserne på landbrugsvarer kommet under pres, idet det globale produktionsniveau ikke i tilstrækkelig grad har tilpasset sig den vigende efterspørgsel. Tilpasningen er forbundet med store svingninger i priserne på landbrugsvarer med heraf følgende konsekvenser for indtjeningen i landbruget.

I Danmark har den vigende globale efterspørgsel efter fødevarer ikke hidtil reduceret produktionsomfanget. Produktionen af slagtesvin har dog været faldende i kraft af en øget eksport af smågrise.

Den lavere efterspørgsel er ikke ene om at påvirke landbrugspriserne. Udsving i de globale høstudbytter - og dermed den globale produktion - påvirker ligeledes priserne med større eller mindre forsinkelser. 2006 var således et dårligt høstår for korn, som resulterede i stigende kornpriser. 2008 var derimod et rekordår, som fik priserne til at dykke. I Danmark kom forløbet til udtryk i stigende kornpriser i 2006 som kulminerede i begyndelsen af 2008, hvor kornprisen lå 125 pct. over niveauet i 2005. Herefter styrtdykkede prisen, og da den globale kornhøst i 2009 også tegner til at blive ganske god, vil den danske kornpris i 2010 fortsat være under pres.

Den finansielle krise sætter ligeledes sine spor i landbruget i disse år. Da en meget stor del af landbrugskapitalen er finansieret med variabelt forrentede lån, vil svingninger i renten give en stor påvirkning af indtjeningen. Hertil skal lægges svingninger i valutakurserne ved lån optaget i fremmed valuta.

Trods udsving i de økonomiske vilkår fortsætter koncentrationen og specialiseringen med uformindsket styrke. Der bliver således fortsat færre og større landbrug, som åbner op for anvendelse af nye teknologier med heraf følgende positive effekter for produktiviteten og dermed også for indtjeningen. Den øgede bedriftsstørrelse giver imidlertid også anledning til vækst i jordbrugets gæld, hvilket har ført til en kraftig vækst i erhvervets renteudgifter.

De samlede konsekvenser for jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug belyses nærmere nedenfor med fokus på udsigterne for 2010. Først omtales indtjeningen i jordbrugssektoren som helhed i afsnit 1.1. Herefter redegøres for de enkelte jordbrugsprodukter, for så vidt angår udviklingen i produktionsværdi, priser og produktion samt for produktionsomkostningerne, jf. afsnit 1.2 og 1.3. Disse tre første afsnit er

primært baseret på Danmarks Statistiks opgørelse af jordbrugets bruttofaktorindkomst suppleret med oplysninger fra regnskabsresultater for landbrug og gartneri samt egne fremskrivninger fra 2008 til 2009 og 2010. Endelig redegøres der for indtjeningen mv. i store plante-, kvæg- og svinebrug samt for landbrug opdelt efter størrelse, jf. afsnit 1.4 og 1.5. De to sidstnævnte afsnit er baseret på de regnskaber, der danner grundlag for Danmarks Statistiks regnskabsstatistik for landbrug¹ samt egne fremskrivninger. I afsnit 1.6 fokuseres der på perspektiverne i den nuværende udvikling. Gartneriets situation og udsigter er behandlet mindre udførligt i de foregående afsnit og behandles derfor særskilt i afsnit 1.7.

1.1. Jordbrugssektoren som helhed

Jordbrugets nettorestindkomst² lå på 12,1-12,7 mia. kr. i årene 2004-2006. I 2007 og 2008 faldt niveauet til 10,4-11,1 mia. kr. I 2009 er resultatet endnu dårligere; den forventede nettorestindkomst på 5,5 mia. kr. er således mindre end halvdelen af niveauet i 2004-2006. Det skyldes ikke en mindre produktion, som derimod er moderat stigende, jf. tabel 1.4.

Ændringen i nettorestindkomsten skyldes et markant forringet bytteforhold (forholdet mellem produkt- og faktorpriserne), jf. tabel 1.3. Konkret falder det med 10 pct. fra 2008 til 2009. Over en længere årrække kan det vises, at landbrugets bytteforhold har en faldende tendens, hvilket har en negativ effekt på nettorestindkomsten. Stigninger i landbrugets produktivitet, som har en positiv effekt på nettorestindkomsten, har derimod en tendens til at imødegå effekten af det forringede bytteforhold. Dog vil der være forbigående svingninger i nettorestindkomsten som følge af variationen i høst-udbyttet. Disse effekter overdøves imidlertid af det markant forringede bytteforhold, som gør sig gældende i disse år. Resultatet er derfor en betragtelig lavere nettorestindkomst.

¹ Regnskabsstatistik for landbrug og gartneri har til og med 2007 været udarbejdet af Fødevareøkonomisk Institut. Udarbejdelsen af statistikken er fra og med 2008 overdraget til Danmarks Statistik, og statistikkerne refereres i det følgende som Danmarks Statistiks regnskabsstatistikker uanset at hovedparten af statistikkerne er frembragt i Fødevareøkonomisk Instituts regi.

² Jordbrugets nettorestindkomst er det beløb, der er tilbage af sektorens produktionsværdi – inklusive driftstilskud – til forrentning af jordbrugskapitalen samt til aflønning af brugerfamilierne for arbejdet i bedriften, efter at alle andre omkostninger ved produktionen er afholdt. Ændringen i nettorestindkomsten, jf. tabel 1.4, skal derfor også ses på baggrund af, at brugerfamiliernes samlede arbejdsindsats gennem de senere år er formindsket med 4-5 pct. om året.

Det forringede bytteforhold i 2009 er et resultat af flere modsatrettede effekter. For næsten alle landbrugsprodukter kan der forventes væsentligt lavere priser. Det gælder især for korn og mælk. Og selv om faktorpriserne på foderstoffer, handelsgødning og brændstof også forventes at falde en del, så er det ikke tilstrækkeligt til at opveje faldet i produktpriserne.

Tabel 1.1. Hovedtal for jordbrugssektorens indkomster, mio. kr.

	2004	2005	2006	2007	2008 ⁵⁾	2009 ⁶⁾	2010 ⁶⁾
Produktionsværdi ¹⁾	54.167	54.298	56.023	60.363	66.672	54.586	54.654
Landbrugsmæssige tjenester mv. ²⁾	2.187	2.787	2.745	2.637	2.735	2.791	2.847
Forbrug i produktionen ^{1, 3)}	37.803	38.654	40.381	45.322	51.659	43.744	41.170
Bruttoværditilvækst i producentpriser³⁾	18.551	18.431	18.387	17.678	17.748	13.632	16.331
Produkttilknyttede driftstilskud	5.857	272	267	266	263	246	230
Generelle driftstilskud	1.012	6.988	7.500	7.352	7.305	7.134	7.077
Direkte driftstilskud i alt	6.869	7.260	7.767	7.618	7.568	7.380	7.307
Skatter og afgifter	1.154	977	1.041	1.017	1.073	1.120	1.192
Bruttofaktorindkomst³⁾	24.266	24.714	25.113	24.279	24.243	19.892	22.446
Afskrivninger	7.310	7.302	7.535	7.813	8.159	8.580	8.961
Lønnet arbejdskraft	4.827	4.672	5.047	5.352	5.733	5.835	5.940
Nettorestindkomst³⁾	12.129	12.740	12.531	11.114	10.351	5.476	7.545
Forpagtningsafgift	2.322	2.074	3.147	3.211	3.410	3.001	2.911
Renteudgifter, netto ⁷⁾	7.907	7.541	7.734	9.797	17.452	13.123	9.412
Inflationsbetingede debitorgevinster, netto ⁴⁾	1.510	3.083	3.106	4.199	4.329	4.419	4.481
Finansielle omkostninger, netto	8.719	6.532	7.774	8.809	16.533	11.705	7.842
Indkomst efter finansielle poster	3.410	6.207	4.756	2.305	-6.182	-6.229	-297

1. Specifikation af produktionsværdien fremgår af tabel 1.2.
2. Omfatter landbrugsmæssige tjenester, der fortrinsvis består af maskinstationsaktiviteter, samt sekundære aktiviteter, der bl.a. omfatter udleje af beboelsesbygninger.
3. Før direkte og indirekte bankomkostninger, der i nærværende tabel indgår under renteudgifter, netto.
4. Inflationsbetingede debitorgevinster forstås som de reale gevinster, der skyldes inflationens udhuling af gældens realværdi. Udtrykket "netto" refererer til, at de tilsvarende tab på fordringer er modregnet i de pågældende gevinster på gælden. En nærmere begrundelse for inkluderingen af inflationsbetingede debitorgevinster under finansielle poster findes i Hansen (2001).
5. Foreløbige tal.
6. Egne fremskrivninger baseret på pris- og mængdeindeksene i henholdsvis tabel 1.3 og 1.4.
7. Netto-renteudgifterne i 2008 indeholder ekstraordinært store tab på kursregulering af fremmed valuta samt tab fra finansielle instrumenter på i alt 4.972 mio. kr.

Kilde: Danmarks Statistik (a, b, c og d) samt egne beregninger baseret på disse kilder.

I 2010 kan der spores en forbedring i bytteforholdet. Konkret er det estimeret, at prisrelationerne ændres i landbrugets favør med 4 pct. Igen er der flere modsatrettede tendenser. I store træk er der fortsat udsigt til mindre prisfald på de vegetabiliske pro-

dukter, som dog opvejes af forventede prisstigninger på de animalske produkter. Faktorpriserne forventes derimod at falde, hvilket især skyldes lavere priser på foderstoffer og handelsgødning.

Direkte driftstilskud

Den øgede markedsorientering af EU's landbrugspolitik indebærer, at den produkttilknyttede støtte falder til fordel for generelle støtteordninger. Efter indfasningen af 2003-reformen af EU's landbrugspolitik i 2005, udbetales langt størstedelen af støtten som generel støtte. Det er således kun nogle få procent af støtten, som endnu ikke er afkoblet, og denne del er planlagt udfaset senest i 2012, jf. EU's sundhedstjek.

Hovedparten af den direkte støtte udbetales nu via enkeltbetalingsordningen, som tegner sig for omkring 90 pct. af den samlede støtte.

Boks 1.1. Effekten af EU's sundhedstjek af landbrugspolitikken

De europæiske landbrugsministre vedtog den 20. november 2008 de endelige rammer for den fælles landbrugspolitik frem til 2013. Hovedpunkterne i den danske implementering er:

Øget modulation: Modulationen øges fra de nuværende 5 pct. til 10 pct. Modulationen øges gradvis og vil udgøre henholdsvis 7, 8, 9 og 10 pct. i årene 2009, 2010, 2011 og 2012. De frigjorte midler overføres til landdistriktsprogrammet.

Progressiv modulation: Fra og med 2009 reduceres støtteudbetalinger ud over 300.000 € (ca. 2,2 mio. kr.) for den enkelte bedrift med yderligere 4 pct. De frigjorte midler overføres til landdistriktsprogrammet.

Frivillig modulation: Medlemslandene får mulighed for at reducere den direkte støtte med op til 10 pct. fra og med 2010. De frigjorte midler skal anvendes til støtte til landmænd til afhjælpning af specifikke problemstillinger (fx miljøbeskyttelse, dyrevelfærd, husdyr- og afgrødeforsikringspræmier).

Afskaffelse af obligatorisk udtagning: Krav om braklægning af landbrugsjord afskaffes med virkning fra 1. januar 2009. Alle udtagningsrettigheder konverteres til almindelige betalingsrettigheder.

Mælkekvoter: Mælkekvoterne øges gradvis med 1 pct. om året i 5 år fra 2009 og fjernes helt i 2015. Endvidere foretages en teknisk tilpasning af fedtreguleringen, som reelt svarer til en yderligere stigning i mælkekvoten på 2,4 pct. fra og med 2009.

Afkobling af direkte støtte: Fra 2010 afkobles støtten til proteinafgrøder, og fra 2012 afkobles handyrpræmier, moderfårspræmier samt støtten til stivelseskartofler, tørret foder og hør. Den afkoblede støtte fordeles på alle betalingsrettigheder i form af forhøjelse af basisværdien eller som tillæg til de respektives producenters betalingsrettigheder.

Støtte til energiafgrøder: Støtten til energiafgrøder bortfalder fra 2010.

Intervention: Interventionsmulighederne i kornsektoren begrænses.

Den direkte støtte forventes i 2009 og 2010 at være lidt mindre end i 2008, hvilket primært skyldes den øgede modulation. De generelle driftstilskud i form af miljøvenlige jordbrugsforanstaltninger, omlægningstilskud, miljøbetings tilskud mv. forventes således at være af nogenlunde samme størrelsesorden, idet der ikke er ændret afgørende ved tilskudssatserne. Der er i den henseende ikke taget hensyn til regeringen og Dansk Folkepartis aftale om Grøn Vækst³, idet den administrative udmøntning af aftalen endnu ikke er afklaret.

Landbrugsstøtten er fortsat af stor betydning for jordbrugets indtjening. I alle de belyste år har de direkte driftstilskud således været større end jordbrugets indkomst efter finansielle poster.

Indkomst efter finansielle poster

Indkomsten efter finansielle poster falder endnu mere end nettoresultatet. Det skyldes stigende finansielle omkostninger. Væksten skyldes en forøgelse af sektorens gæld i alle årene samt en stigende rente på især variabelt forrentede lån fra 2005 til 2008.

I 2009 forventes derimod et mindre fald i renteniveauet på jordbrugets lån, og i 2010 forventes et lidt større fald⁴. Reduktionen i nettorenteudgifterne fra 2008 til 2009 er dog større end rentefaldet indikerer. Det skyldes store ekstraordinære tab fra kursregulering af fremmed valuta samt tab fra finansielle instrumenter, som i 2008 androg knap 5 mia. kr. En del af tabet er dog ikke realiseret, men kan genvindes ved rente- og/eller valutaændringer. I hvilket omfang er imidlertid svært at vurdere, idet datagrundlaget ikke har den fornødne detaljeringsgrad. I fremskrivningen for 2009 og 2010 er der derfor ikke taget hensyn til disse effekter fra de finansielle produkter.

³ Intentionerne i den indgåede Aftale om Grøn Vækst er at efterleve Danmarks forpligtigelser i forbindelse med EU's Vandrammedirektiv og Natura 2000-direktiverne samt at følge op på Vandmiljøplan III og Pesticidplan 2004-09. Det er samtidig hensigten, "at skabe bedre rammer for et selv bærende landbrugserhverv, der udvikler sig på markedsvilkår, beskytter miljøet og naturen og leverer grøn energi", jf. regeringen og Dansk Folkepartis aftale om Grøn Vækst af 16. juni 2009.

⁴ Renten på jordbrugernes samlede gæld – i pct. p.a. – vurderes at falde fra 5,5 pct. i gennemsnit i 2008, til 5,0 pct. i 2009 og til 3,6 pct. i gennemsnit i 2010. I disse reduktioner er der ikke taget hensyn til ekstraordinært store tab fra kursregulering af fremmed valuta samt tab fra finansielle instrumenter.

Stigningen i gælden fra 2005 til 2008 skyldes bl.a. omsætningen af landbrugsejendomme under det høje ejendomsprisniveau⁵. I 2009 er omsætningen af landbrugsejendomme imidlertid faldet, ligesom prisen på landbrugsejendomme er reduceret siden 2. kvartal 2008. Da den økonomiske afmatning desuden må forventes at lægge en dæmper på investeringerne, er det skønnet, at landbrugets gæld kun øges med 8,2 pct. i 2009 og yderligere med 1,4 pct. i 2010.

Reduktionen i de finansielle udgifter - især i 2010 - kan dog ikke afbøde, at 2009 bliver den ringeste indtjening i dette årti. Ses der bort fra det ekstraordinært store tab fra kursregulering af fremmed valuta og finansielle instrumenter på knap 5 mia. kr. i 2008, falder indkomsten efter finansielle poster med 5,0 mia. kr.

I 2010 forbedres resultatet med 5,9 mia. kr., men resultatet forbliver negativt. Der er således en begrænset mulighed for at forrente jordbrugenes egenkapital samt at aflønne brugerfamilierne for arbejdsindsatsen på bedriften.

1.2. Produktionsværdi, priser og produktion

Udviklingen i jordbrugets indtjening er et resultat af forskydninger i produktionsniveau og faktorforbrug samt af ændringer i produkt- og faktorpriser. Resultatet af den hidtidige og prognosticerede udvikling fremgår af nedenstående tabel 1.2, hvor produktionsværdien og de tilhørende produktionsomkostninger er vist. I tabel 1.3 er der gjort rede for prisændringerne, og i tabel 1.4 er der på tilsvarende måde vist forskydninger i produktionen og faktorforbruget.

I det følgende gøres der nærmere rede for produktionsværdien, herunder produktion og produktpriser. I næste afsnit redegøres for faktorforbruget og faktorpriserne. I indeværende afsnit er der især fokuseret på de tre store produktionsgrene - korn, malke-

⁵ Ifølge Danmarks Statistik (d) blev der i 2006 omsat 5.498 landbrugsejendomme, i 2007 5.598 og i 2008 4.767 til en samlet købesum på henholdsvis 23,9 mia. kr., 28,4 mia. kr. og 28,3 mia. kr. Hvis det løseligt anslås, at der i forbindelse med omsætningen af disse ejendomme er sket en forøgelse af belåningen fra 25 pct. til 75 pct. af købesummen, er jordbrugets gæld som følge heraf forøget med 12,0 mia. kr. i 2006, 14,2 mia. kr. både i 2007 og 14,1 mia. kr. i 2008. Til sammenligning kan nævnes, at jordbrugernes landbrugsrelaterede nettoinvesteringer eksklusiv køb af fast landbrugsejendom udgjorde 5,1 mia. kr. i 2006, 6,8 mia. kr. i 2007 og 8,1 mia. kr. i 2008, jf. Danmarks Statistiks regnskabsstatistikker (a og b).

kvæg og svin - som tilsammen tegner sig for to tredjedele af jordbrugssektorens samlede produktionsværdi.

Tabel 1.2. Produktionsværdi og produktionsomkostninger, mio. kr.

	2004	2005	2006	2007	2008 ⁴⁾	2009 ⁵⁾	2010 ⁵⁾
Produktionsværdi mv.¹⁾	56.354	57.085	58.768	63.000	69.407	57.376	57.501
Vegetabiliske produkter i alt	19.045	18.032	18.592	23.358	26.975	20.438	19.484
Korn	7.442	6.935	7.123	10.244	12.099	8.172	7.426
Frø til udsæd ²⁾	830	620	607	575	648	681	290
Industrifrø (raps)	742	534	799	1.172	1.785	1.368	1.296
Sukkerroer	988	967	639	649	662	705	710
Kartofler	998	884	921	1.185	1.222	947	875
Grovfoder	3.345	3.504	3.775	4.547	5.253	3.476	3.537
Andre landbrugsafgrøder	538	569	508	510	812	737	856
Potteplanter	2.390	2.302	2.332	2.398	2.441	2.320	2.323
Frugt og grønsager	1.270	1.248	1.362	1.502	1.480	1.447	1.571
Andre gartneriprodukter	502	468	526	576	574	585	599
Animalske produkter i alt	35.122	36.266	37.431	37.005	39.697	34.148	35.171
Mælk	10.395	10.076	10.195	11.033	12.954	10.091	10.907
Kvæg	1.950	2.143	2.378	2.254	2.519	2.284	2.265
Svin	17.606	17.755	19.660	17.877	18.821	17.302	17.747
Æg til konsum	613	573	584	653	737	706	684
Fjerkræ	1.395	1.383	1.141	1.319	1.674	1.425	1.391
Pelsdyr ²⁾	2.948	4.071	3.167	3.629	2.692	2.055	1.906
Andre animalske produkter	215	265	306	240	300	285	270
Landbrugsmæssige tjenester mv.	2.187	2.787	2.745	2.637	2.735	2.791	2.847
Produktionsomkostninger i alt³⁾	59.605	59.894	62.371	67.542	74.442	66.982	64.825
Udsæd mv.	1.627	1.755	1.740	1.982	2.275	2.088	1.982
Foderstoffer	18.314	17.879	19.119	22.988	26.752	20.049	17.710
Energi	2.367	2.877	2.949	3.004	3.452	2.928	3.047
Handelsgødning	1.465	1.552	1.453	1.598	2.894	2.157	1.657
Bekæmpelsesmidler	1.367	1.323	1.211	1.311	1.311	1.328	1.385
Dyrlæge og medicin	1.120	1.088	1.165	1.162	1.197	1.224	1.286
Reparation og vedligeholdelse	3.402	3.585	3.646	3.655	3.693	3.714	3.674
Landbrugsmæssige tjenester	2.910	3.075	3.153	3.456	3.629	3.729	3.830
Tjenesteydelser fra andre erhverv	5.231	5.520	5.945	6.166	6.456	6.528	6.600
Afskrivninger	7.310	7.302	7.535	7.813	8.159	8.580	8.961
Lønnet arbejdskraft	4.827	4.672	5.047	5.352	5.733	5.835	5.940
Arbejdsvederlag til brugerfamilie	9.665	9.266	9.408	9.056	8.891	8.822	8.754

1. Inklusive værdien af mængdemæssige besætnings- og lagerforskydninger samt værdien af landbrugsmæssige tjenester og sekundære aktiviteter (se note 2 i tabel 1.1). Omfatter – i modsætning til Danmarks Statistiks opgørelse – ikke prisbetingede ændringer (konjunkturgevinst) på beholdninger af korn.
2. For frø til udsæd samt pelsdyrskind er produktionsværdien i 2008 ifølge nærværende tabel samt prisdokumentet i tabel 1.3 ikke fra Danmarks Statistik, men baseret på mere ajourførte oplysninger om de pågældende priser.
3. Inklusive arbejdsvederlag til brugerfamilier.
4. Foreløbige tal.
5. Egne skøn.

Kilde: Samme som tabel 1.1.

Tabel 1.3. Prisindeks for jordbrugets produktion og faktorforbrug, 2005 = 100

	2006	2007	2008 ³⁾	2009 ⁴⁾	2010 ⁴⁾
Produkter mv. i alt¹⁾	101,8	110,3	119,2	97,5	98,5
Vegetabiliske produkter i alt	103,8	134,0	143,5	102,2	100,5
Korn	110,3	170,8	179,6	108,7	105,5
Frø til udsæd ²⁾	94,0	140,2	145,3	127,3	106,0
Industrifrø (raps)	117,8	127,8	180,4	136,5	126,7
Sukkerroer	75,2	78,8	77,0	83,5	83,5
Kartofler	112,3	127,6	124,9	107,4	107,3
Grovfoder	100,0	116,7	133,4	80,7	78,3
Andre landbrugsafgrøder	101,0	106,3	135,4	119,3	120,9
Potteplanter	101,1	103,0	102,6	99,5	103,1
Frugt og grønsager	100,3	106,7	110,0	102,9	109,3
Andre gartneriprodukter	100,9	104,1	111,7	113,3	116,3
Animalske produkter i alt	100,6	98,5	107,7	94,0	96,4
Mælk	99,9	109,0	124,3	93,9	99,9
Kvæg	107,8	98,5	107,4	97,4	97,6
Svin	105,8	95,8	106,2	101,4	103,9
Æg til konsum	104,9	118,1	130,5	125,7	122,5
Fjerkræ	87,7	99,2	129,1	113,1	111,0
Pelsdyr ¹⁾	79,1	81,0	62,5	48,1	44,6
Andre animalske produkter	103,2	105,0	109,4	109,4	109,4
Landbrugsmæssige tjenester mv.	104,4	110,2	111,4	112,7	114,0
Faktorforbrug i alt²⁾	103,1	113,1	127,3	115,8	112,4
Udsæd mv.	99,8	106,9	122,3	113,2	108,6
Foderstoffer	101,2	123,9	150,9	116,1	102,5
Energi	108,9	109,7	131,7	112,1	117,0
Handelsgødning	98,6	103,2	176,4	134,3	105,4
Bekæmpelsesmidler	95,1	91,9	108,3	108,3	111,5
Dyrlæge og medicin	99,3	102,4	112,0	114,6	119,8
Reparation og vedligeholdelse	102,2	105,2	109,1	111,8	112,7
Landbrugsmæssige tjenester	105,5	113,0	113,0	114,9	116,8
Tjenesteydelser fra andre erhverv	104,2	110,9	118,8	118,8	118,8
Afskrivninger	102,7	106,8	111,0	113,2	115,4
Lønnet arbejdskraft	105,3	112,5	113,8	116,6	119,4
Arbejdsvederlag til brugerfamilie	106,0	110,4	114,1	116,8	119,6
Bytteforhold	98,7	97,5	93,6	84,2	87,7

1. Se note 2 i tabel 1.2.
2. Inklusive brugerfamiliernes arbejde i bedriften.
3. Foreløbige tal.
4. Egne skøn.

Kilde: Samme som tabel 1.1.

Tabel 1.4. Mængdeindeks for jordbrugets produktion og faktorforbrug, 2005 = 100

	2006	2007	2008 ³⁾	2009 ⁴⁾	2010 ⁴⁾
Produkter mv. i alt¹⁾	101,3	101,1	102,3	103,7	103,0
Vegetabiliske produkter i alt	99,5	98,6	104,3	110,8	107,9
Korn	93,0	86,4	97,1	108,4	101,4
Frø til udsæd	104,2	66,1	71,8	86,3	44,1
Industrifrø (raps)	127,0	171,9	185,4	187,8	191,8
Sukkerroer	87,8	85,2	88,9	87,3	88,0
Kartofler	94,8	106,1	110,0	99,1	91,6
Grovfoder	107,8	111,3	112,6	123,1	129,1
Andre landbrugsafgrøder	88,8	87,4	108,6	110,1	127,4
Potteplanter	100,2	101,2	103,4	101,3	97,9
Frugt og grønsager	108,9	113,2	108,5	113,1	115,7
Andre gartneriprodukter	112,0	119,0	110,0	109,9	110,0
Animalske produkter i alt	102,8	103,5	102,5	101,3	101,7
Mælk	101,0	101,5	103,3	106,6	108,2
Kvæg	103,2	101,4	103,7	103,7	102,7
Svin	104,6	104,7	101,7	98,0	98,0
Æg til konsum	97,2	96,6	98,4	97,9	97,3
Fjerkræ	89,1	91,8	96,6	93,8	93,4
Pelsdyr	104,3	111,0	106,6	105,9	105,9
Andre animalske produkter	100,3	78,6	86,4	82,5	78,5
Landbrugsmæssige tjenester mv.	94,2	85,6	87,8	88,5	89,1
Faktorforbrug i alt²⁾	100,5	99,4	97,3	96,4	96,3
Udsæd mv.	99,3	105,9	106,0	104,9	103,7
Foderstoffer	103,9	103,2	99,6	97,0	97,1
Energi	94,1	95,2	90,8	90,6	90,4
Handelsgødning	94,9	95,9	95,9	93,9	91,9
Bekæmpelsesmidler	96,2	107,8	91,4	92,6	93,8
Dyrlæge og medicin	107,8	107,7	98,2	98,1	98,6
Reparation og vedligeholdelse	99,6	97,1	94,6	92,9	91,1
Landbrugsmæssige tjenester	97,2	99,5	104,5	105,6	106,7
Tjenesteydelser fra andre erhverv	103,4	100,7	98,4	99,5	100,6
Afskrivninger	100,4	100,1	100,7	103,8	106,3
Lønnet arbejdskraft	102,6	101,8	107,8	107,2	106,5
Arbejdsvederlag til brugerfamilie	95,8	88,6	84,1	81,5	79,0
Total-produktivitet	100,8	101,7	105,2	107,5	107,0

1. Inklusive besætnings- og lagerforskydninger.
2. Inklusive arbejdsvederlag til brugerfamilierne.
3. Foreløbige tal.
4. Egne skøn.

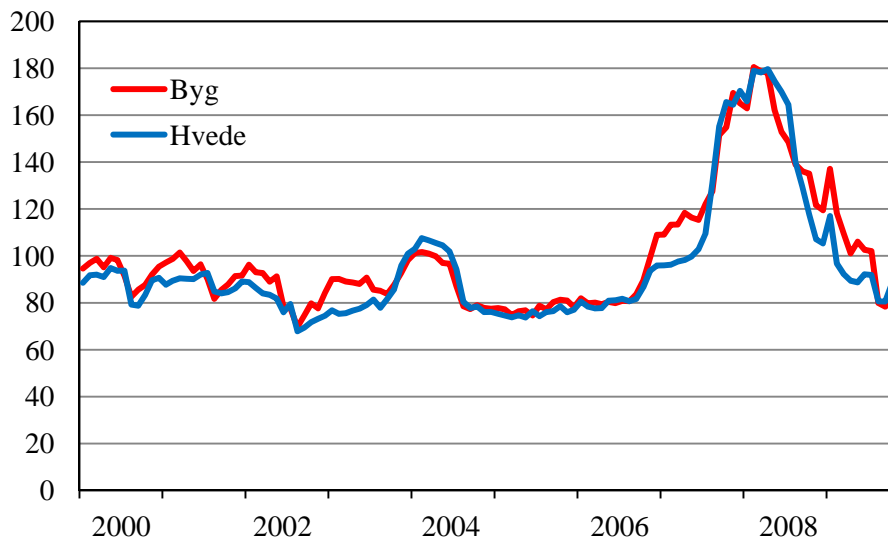
Kilde: Samme som tabel 1.1.

Korn

Produktionsværdien af korn er i disse år først og fremmest præget af kornpriserne. I begyndelsen af 2008 var de danske kornpriser således steget til omkring det dobbelte af niveauet i sommeren 2006. Herefter dykkede priserne og er ultimo 2009 tilbage på

niveau med sommeren 2006. Det er illustreret nedenfor med de månedlige byg- og hvedepriser.

Figur 1.1. Salgspriser for byg og hvede af landmand, kr. pr. hkg

Kilde: Danmarks Statistik (d)

Forløbet afspejler udviklingen i verdensmarkedspriserne. På grund af ugunstige vejrforhold i både 2006 og 2007 blev den globale kornhøst lille. Det resulterede i stigende priser. Den rekordstore kornhøst i 2008 pressede derimod priserne ned og gav samtidig anledning til større kornlagre. Da den globale kornhøst for 2009 også tegner til at blive meget stor, må det forventes, at kornpriserne vil falde yderligere.

For de danske landmænd forventes det, at effekten på de gennemsnitligt fakturerede kornpriser vil være et fald på omkring 40 pct. fra 2008 til 2009. Det skønnes samtidig, at den gennemsnitligt fakturerede pris i 2010 vil falde yderligere med 3 pct. Sidstnævnte skøn har som forudsætning, at den globale høst i 2010 vil være af normal størrelse.

Med de anslåede salgsspriser må produktionsværdien forventes at falde fra 12,1 mia. kr. i 2008 til 8,2 mia. kr. i 2009. Når reduktionen, som er på 32 pct., ikke er større,

skyldes det, at den danske kornhøst i 2009 forventes at blive rekordstor. Konkret anslås det, at kornproduktionen øges med knap 12 pct. Den foreløbige opgørelse tyder således på, at det gennemsnitlige høstudbytte for korn stiger fra 60,4 hkg pr. ha i 2008 til 68,6 hkg pr. ha i 2009 (Danmarks Statistik, 2009e). At kornarealet samtidig forventes at falde med 1 pct., ændrer ikke meget på stigningen.

Produktionsværdien forventes at falde yderligere til 7,4 mia. kr. i 2010 eller med 9 pct. Det er her forudsat, at høsten vil være af normal størrelse, hvorved det gennemsnitlige kornudbytte vil falde til 62,9 hkg pr. ha. Der er her samtidig taget højde for gode høstbetingelser i 2009 og dermed muligheden for at etablere vintersæd.

Frø til udsæd

Produktionsværdien af frø er anslået at stige fra 648 mio. kr. i 2008 til 681 mio. kr. i 2009. Stigningen skyldes en række modsatrettede faktorer. På den positive bane er frøarealet øget fra 82.100 ha til 91.000 ha, og høstudbyttet er steget med 8 pct. Til sammen giver det en øget produktion på knap 20 pct. Det skønnes dog samtidig, at frøpriserne vil falde med gennemsnitligt 12 pct., og værdien af produktionen vokser derfor kun med 5 pct.

I 2010 forventes frøpriserne at falde yderligere. Det skyldes overfyldte lagre med græs- og græsmarksbælgplantefrø, som øges med den store høst i 2009. Samtidig er forbruget af græsfrø vigende. Det har fået frøfirmaerne til at være meget tilbageholdende med fornyelse af kontrakter. Det anslås derfor, at frøarealet vil falde til godt 52.000 ha i 2010.

Nedgangen i arealet med frø til udsæd er ikke det eneste, som trækker produktionen ned. Såfremt høstudbyttet følger trenden, må det forventes, at høstudbyttet vil falde med 11 pct. Reduktionen i arealet og høstudbyttet giver tilsammen en reduktion i produktionsmængden på knap 50 pct. Da der samtidig må forventes et yderligere fald i frøpriserne, skønnes det, at produktionsværdien i 2010 vil falde med 55-60 pct. i forhold til 2009.

Raps

Markedet for raps er tæt knyttet til markedet for andre oliefrø, hvoraf sojabønner tegner sig for over halvdelen af den globale produktion. I dette årti har efterspørgslen været stigende, hvilket har øget priserne. Denne efterspørgsel er på det seneste blevet forstærket af efterspørgslen efter oliefrø til biobrændsler. Det har øget det globale omfang af arealer udlagt med oliefrø. Det gælder ligeledes for Danmark, hvor produktio-

nen næsten udelukkende består af vinterraps. Det stigende rapsareal i Danmark skal dog også tilskrives, at høstudbyttet er steget mere end høstudbyttet fra korn.

Den lave globale produktion af oliefrø i 2007 og 2008 fik priserne til at stige, men udsigten til en stor produktion i 2009 må forventes at give anledning til faldende priser. For dansk landbrug er det anslået, at den fakturerede pris vil falde fra 292 kr. pr. hkg i 2008 til 220 kr. i 2009 og lidt lavere i 2010.

Rapsarealets hidtidige stigning blev afløst af et fald i 2009 på knap 5 pct. Det er til trods for gunstige betingelser for at etablere vinterraps i 2008. Høstudbyttet vurderes derimod at være større i 2009 og opvejer det mindre areal. Produktionsmængden forventes således at stige med 1 pct. Da de fakturerede priser forventes at falde, reduceres produktionsværdien fra 1,8 mia. kr. i 2008 til 1,4 mia. kr. i 2009.

Produktionsværdien i 2010 ventes at ligge en anelse lavere under forudsætning af en normal høst. I dette skøn er det antaget, at arealet øges med 3.500 ha, hvorved produktionen øges med 2 pct.

Sukkerroer

Produktionen af sukeroer er p.t. bestemt af EU's kvote for hvidt sukker. Denne kvote har været under omstrukturering i fire år med det formål at reducere EU's samlede produktion med 6 mio. tons. Dette mål synes at være inden for rækkevidde, og det forventes derfor, at den danske andel af sukkerkvoten i 2009 og 2010 vil andrage 372.383 tons hvidt sukker. Det svarer til et sukkerindhold i roerne på 391.000 tons (polsukker). Hertil kommer industrisukker, som skønnes at ville øge produktionen med yderligere 5 pct. Det skyldes, at Nordic Sugar, som er aftager af sukkerroerne, betaler fuld kvotepris for overskudsroer i intervallet 100-105 pct. Da behovet for industrisukker er begrænset, må det derfor forventes, at produktionsloftet for polsukker i både 2009 og 2010 vil ligge i omegnen af 410.600 tons. Til sammenligning udgjorde produktionen 417.000 tons polsukker i 2008.

Produktionsmuligheden forventes at blive udnyttet fuldt ud, idet indtjeningen ved dyrkning af sukkerroer er gunstig i forhold til andre afgrøder. For 2009 skønnes produktionen dog 'kun' at udgøre 407.400 tons, idet arealudlægget udgjorde 38.000 ha med et skønnet høstudbytte på 10,7 tons polsukker pr. ha.

Produktion af sukkerroer uden kontrakt er derimod ikke aktuel. Dels er der et begrænset behov for industrisukker, dels er der restriktioner på eksport af sukker og dels er verdensmarkedsprisen på sukker væsentlig lavere end kvoteprisen. Kontraktprisen ab

landmand forventes derimod at stige med 8,5 pct. fra 2008 til 2009 og med samme afregningspris i 2010⁶.

Med den givne produktion og priser forventes produktionsværdien at udgøre 705 mio. kr. i 2009 og 710 mio. kr. i 2010. Til sammenligning er produktionsværdien opgjort til 662 mio. kr. i 2008. Dvs. en stigning på ca. 7 pct.

Kartofler

Produktionsværdien af kartofler skønnes at falde fra 1.222 mio. kr. i 2008 til 947 mio. kr. i 2009. Reduktionen skyldes først og fremmest lavere priser. Priserne på spisekartofler er således faldet markant i de første 8 måneder af 2009. Skønsmæssigt anslås det derfor, at de gennemsnitligt fakturerede priser på spisekartofler er faldet med 30 pct. i forhold til 2008. For stivelseskartofler er reduktionen væsentlig mindre (6 pct.).

De lave kartoffelpriser samt fyldte lagre vil formodentlig medføre en indskrænkning i kartoffelarealet. Det er således skønsmæssigt antaget, at arealet vil blive reduceret med 10 pct. Og selvom afregningsprisen for spisekartofler må forventes at stige med omkring 5 pct. i 2010, vil produktionsværdien i 2010 falde yderligere til 875 mio. kr.

Grovfoder

Grovfoderproduktionen har været stigende gennem de senere år⁷. Dels som følge af stigende – men svingende – høstudbytter, dels som følge af stigende areal. I 2008 og 2009 er arealet med grovfoder øget markant som følge af bortfaldet af braklægningskravet. Det er især arealerne med sædskiftegræs og fodermajs, som er øget. Sidstnævnte formodes at skyldes, at en større andel af majsen høstes som kolbemajs som substitut for foderkorn.

Med udgangspunkt i de anslåede høstudbytter for 2009 er produktionsværdien skønnet til 3.476 mio. kr., og under forudsætning af et normalt udbytte i 2010 lander produktionsværdien i 2010 på 3.537 mio. kr. Det er her forudsat, at prisen pr. foderenhed følger prisen på korn. Det skal i den sammenhæng bemærkes, at i opgørelsen af jord-

⁶ Der er i priserne ikke taget hensyn til ændringen i fragttilskuddet, som også er i sukkerroedyrkerens favør, idet beregningerne er baseret på priser af landmand.

⁷ Som grundlag for opgørelsen anvendes i lighed med Danmarks Statistik et gennemsnit af det foregående og det pågældende års høstudbytte målt i foderenheder.

brugets bruttofaktoriindkomst indgår værdien af grovfoder både i produktionsværdien og i produktionsomkostningerne (værdi af forbrug i produktionen).

Gartneriprodukter

Gartnerisektoren har i hele indeværende årti tegnet sig for 6-8 pct. af den samlede produktionsværdi for landbrug og gartneri. Heraf udgør produktionsværdien af potteplanter godt halvdelen.

I 2008 udgjorde produktionsværdien 4,5 mia. kr. I 2009 er det estimeret, at produktionsværdien vil falde med knap 150 mio. kr. for at stige med et tilsvarende beløb i 2010. Estimatet for 2010 er dog forbundet med betydelig usikkerhed. Økonomien i gartnerisektoren er omtalt mere indgående i afsnit 1.7.

Mælk

Mejerisektoren er ramt af de dårlige globale konjunkturer. Efter store prisstigninger i 2007 og begyndelsen af 2008 er den globale efterspørgsel efter mejeriprodukter faldet. Da produktionen ikke har tilpasset sig hurtigt nok, har det resulteret i faldende priser. Der er imidlertid tegn på prisstigninger. På det newzealandske mejeriselskab Fonterras auktioner har prisen på mælkepulver således været stigende siden juli 2009, og selv om der kun handles små mængder, er det en indikation af prisudviklingen på verdensmarkedet. En anden indikator er, at mængden af solgt skummetmælkspulver og smør til EU-intervention er faldet. Det er imidlertid også en del af billedet, at forbrugerne køber billigere mejeriprodukter som følge af lavkonjunkturen.

I Danmark var afregningsniveauet forholdsvis højt i første halvår af 2008. Det skyldes bl.a., at en del af eksporten er knyttet op på kontraktsalg. Det betød, at de gennemsnitligt fakturerede priser steg fra 2007 til 2008. I midten af 2008 faldt priserne imidlertid, og der har først kunne spores prisfælgelser i andet halvår af 2009, hvor Arla har øget noteringen i to omgange. På den baggrund skønnes det, at de gennemsnitligt fakturerede priser i 2009 vil være næsten 25 pct. lavere end i 2008. Reduktionen skønnes at være lidt større for konventionel mælk end for økologisk mælk. Det er samtidig skønnet, at priserne vil stige med 6,4 pct. i 2010 i forhold til 2009.

Produktionsniveauet er begrænset af mælkekvoten. Som et led i EU's Sundhedstjek er landekvoten øget med 5 portioner á 1 pct. Første gang i kvoteåret 2009/10 og sidste gang i kvoteåret 2013/14. På tilsvarende vis indebar Sundhedstjekket en ændring i fedtreguleringen, som teknisk set øger landekvoten med 110 mio. kg mælk. Det er her forventet, at produkti-

onsmuligheden udnyttes fuldt ud. Herved øges mælkeproduktionen i 2009 med 3,1 pct. i forhold til 2008 og med yderligere 1,6 pct. i 2010.

Prisfaldet indebærer, at produktionsværdien af mælk falder fra knap 13,0 mia. kr. i 2008 til 10,1 mia. kr. i 2009 og øges til 10,9 mia. kr. i 2010.

Kvæg

Produktionen af okse- og kalvekød⁸ er i mindre grad ramt af prissvingninger. Det skyldes, at den globale produktion i større omfang har tilpasset sig den faldende efterspørgsel foranlediget af den økonomiske afmatning.

I EU, som er nettoimportør af oksekød, har de lave priser på mælk givet anledning til en større udsætning af malkekøer i første halvår af 2009 med heraf følgende konsekvenser for priserne. Det samlede billede er dog, at produktionen i EU vil falde i 2009 med nogle få procent i forhold til 2008, mens importen samtidig øges. Forbruget ventes at falde mere end udbuddet med heraf følgende prisfald.

I Danmark forventes produktionen også at falde, men primært i 2010. Dels på grund af et fald i antallet af ammekøer, dels i kraft af en stigning i eksporten af spædkalve. Konkret er det skønnet, at produktionen næsten er uændret i 2009 og vil være 1 pct. lavere i 2010.

Afsætningspriserne må også forventes at falde. Især for udsætterkøerne. I gennemsnit forventes det, at prisen på okse- og kalvekød vil falde med 9 pct. fra 2008 til 2009. Prisniveauet forventes at være lidt højere i 2010, men import af oksekød kan vende det billede. På det grundlag forventes produktionsværdien at falde fra 2,5 mia. kr. i 2008 til 2,3 mia. kr. i 2009. Niveauet i 2010 forventes at være nogenlunde uændret i forhold til 2009, idet faldet i produktionen opvejes af en højere pris.

Svin

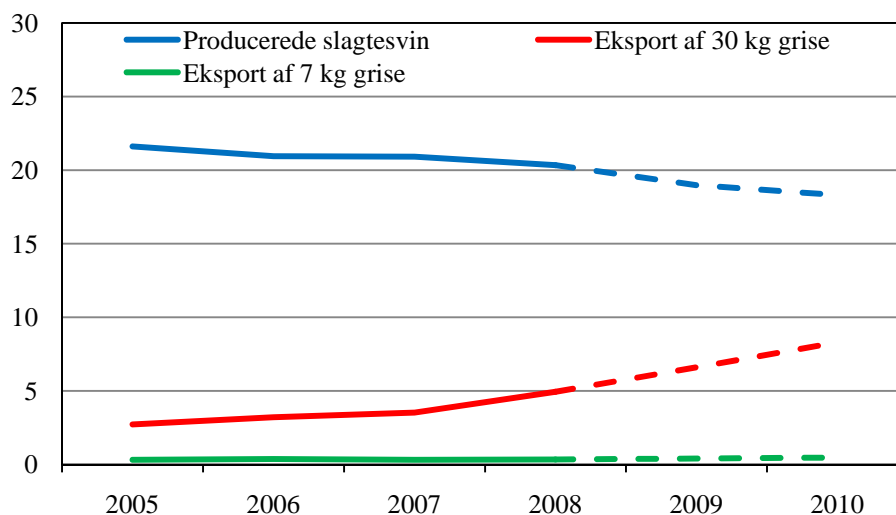
Såvel den globale produktion som det globale forbrug af svinekød forventes at øges i 2009. Det er imidlertid primært den kinesiske produktion, som stiger med henblik på at dække hjemmemarkedet. For de øvrige store producenter er der tale om et fald i produktionen på 0-3 pct.

⁸ Produktionen af kvæg (okse- og kalvekød) består af følgende kategorier: 1) Hundyr (udsætterkøer og udsætterkvier) fra malkekvægsektoren, 2) handyr (fortrinsvis tyre og ungtyre, men også stude og kalve) ligeledes fra malkekvægsektoren samt 3) handyr, kvier og udsætterkøer fra kødkvægsektoren.

I EU forventes produktionen at falde i 2009 for at stige igen i 2010. Samtidig er der betydelige produktionsforskydninger mellem EU-landene, hvor der især er tegn på store reduktioner i de østeuropæiske lande.

I Danmark skønnes det, at produktionen i 2009 vil falde med 3,7 pct. i forhold til 2008. Det er til trods for, at sobestanden er svagt stigende. En stigende del af de producerede smågrise eksporteres imidlertid til Tyskland, hvorved der fås en faldende slagtesvineproduktion. Det er især 30 kg grise, som eksporteres, men der er også en vækst i eksporten af 7 kg grise. For 2009 er det skønnet, at der vil blive eksporteret 6,6 mio. 30 kg grise, hvor der i 2008 blev eksporteret 4,9 mio. stk. I dette skøn er der fokuseret på, at der i første halvdel af 2009 er eksporteret 3,9 mio. 30 kg grise. Skønnet kan derfor meget vel være i underkanten, men der er samtidig taget i betragtning, at den tyske slagtesvinenotering på det seneste er faldet mere end den danske, hvilket kan ligge en dæmper på den tyske import.

Figur 1.2. Skønnet eksport af smågrise og produktion af slagtesvin, mio. stk.

Kilde: Danmarks Statistik (d), Landbrug & Fødevarer (2009b) samt egne beregninger.

I 2010 er det skønnet, at den samlede svineproduktion kun vil stige lidt i forhold til 2009. Det er til trods for, at det forventes, at sobestanden øges med 1,9 pct., produktionen af smågrise stiger til 26,5 smågrise pr. årssø og afgangsvægten for slagtesvin øges til 108 kg. Når produktionen alligevel kun forventes at stige med 0,1 pct., skyl-

des det, at eksporten af smågrise forventes at stige, hvorimod produktionen af slagtesvin forventes at falde.

Svinenoteringerne har været faldende i første halvdel af 2009. Reduktionen i noteringerne skyldes især lave amerikanske svinepriser suppleret med en lav dollarkurs. Den amerikanske svinebestand er imidlertid faldende, hvilket giver forventninger om et mindre udbud af amerikansk svinekød. Disse effekter vil dog nok først vise sig i 2010. I 2010 forventes det samlede udbud af svinekød at være mindre, hvilket vil presse prisen opad. Konkret er det skønnet, at afregningspriserne vil falde med 5 pct. i 2009 og øges med 2,4 pct. i 2010.

Prisen for smågrise forventes derimod at øges med 2,2 pct. i 2009 og 4,9 pct. i 2010. Det skyldes først og fremmest den gunstige konkurrencesituation i forhold til de tyske producenter, som har væsentlig højere omkostninger pr. produceret enhed.

Den stigende eksport af smågrise, og dermed faldet i antallet af producerede slagtesvin, indebærer, at produktionsværdien falder fra 18,8 mia. kr. i 2008 til 17,3 mia. kr. i 2009. Bedre afregningspriser i 2010 vil imidlertid øge produktionsværdien til 17,7 mia. kr.

Slagtekyllinger

Det globale forbrug af kyllingekød forventes at vokse med 1 pct. i 2009, mens produktionen øges med 2 pct. Hermed er der grundlag for lavere afregningspriser. I EU forventes forbruget også at stige med 1 pct., men her forventes produktionen kun at stige med 0,5 pct. Det må her forventes, at mankoen resulterer i en mindre eksport.

I Danmark har første halvår af 2009 budt på et fald i antallet af slagtede og eksporterede slagtekyllinger på knap 3 pct. Det anslås, at den tendens vil komme til at gælde hele året. For 2010 anslås produktionen derimod kun at falde med 0,5 pct., idet det antages, at der vil være større balance mellem udbud og efterspørgsel.

Da den globale produktion overstiger forbruget i 2009, er det vurderet, at afregningsprisen falder i 2009 for derefter at være nogenlunde uændret i 2010. Konkret er det skønnet, at priserne falder med 12 pct. i 2009 i forhold til 2008 og med yderligere 2 pct. i 2010.

Med de givne forudsætninger kan det forventes, at produktionsværdien fra slagtefjerkræ falder fra 1,7 mia. kr. i 2008 til 1,4 mia. kr. i 2009 og i 2010.

Konsumæg

Priserne for æg skønnes at være relativt stabile, idet der i EU er rimelig balance mellem udbud og efterspørgsel. Desuden har Danmark i 2009 som eneste medlemsland fået særstatus for salmonella i æg. Herved kan myndighederne stille krav om, at importerede æg skal være salmonellafri. På den baggrund vurderes det, at de gennemsnitlige afsætningspriser i såvel 2009 som 2010 vil være svagt faldende i forhold til 2008.

Salget af konsumæg til pakkerierne er i første halvår faldet med 1 pct. i forhold til den tilsvarende periode i 2008. Det vurderes imidlertid, at faldet i produktionen vil aftage, således at reduktionen kun udgør 0,5 pct. i både 2009 og 2010.

Med de givne forudsætninger vil produktionsværdien udgøre 0,7 mia. kr. i 2009 og 2010 med en faldende tendens i forhold til 2008.

Pelsdyr

Produktionen af skind, som næsten udelukkende består af minkskind, har generelt været stigende gennem en længere årrække. Dog har der været forbigående stagnation. Det gælder også for 2009. Antallet af avlstæver er således reduceret fra 2,74 til 2,66 mio. stk. fra 2008 til 2009. Produktionen af hvalpe pr. årstæve er imidlertid samtidig steget, så produktionen forventes kun at falde med 0,7 pct. For 2010 forventes produktionen at være uændret.

De kommende auktionspriser for minkskind er svære at forudsige⁹. Generelt giver den økonomiske krise anledning til faldende priser, hvorimod kolde vintre stimulerer høje priser. Da hovedparten af minkskindene afsættes til Kina – direkte eller via Hongkong – spiller købekraften og vejrforholdene i Kina en stor rolle. Gennem de senere år er prisen på minkskind faldet, og det er derfor også antaget, at skindpriserne i 2009 vil falde med 23 pct. i 2009 i forhold til 2008, og for 2010 forventes prisen at falde med yderligere 7 pct.

⁹ Værdien af pelsdyrproduktionen for et givet kalenderår opgøres af Danmarks Statistik på grundlag af årets produktion samt de priser, hvortil den pågældende produktion afsættes, hvilket sædvanligvis sker på en auktion, der afholdes i december det pågældende år samt på et antal auktioner i det efterfølgende år. Tilsvarende beregnes prisen for et kalenderår på grundlag af priserne på de nævnte auktioner – altså decemberauktionen det pågældende år og et antal auktioner det efterfølgende år.

Med de givne usikkerheder kan produktionsværdien af skind opgøres til 2,1 mia. kr. i 2009 og 1,9 mia. kr. i 2010.

1.3. Produktionsomkostninger, faktorpriser og faktorforbrug

De samlede produktionsomkostninger ved jordbrugsproduktionen – inklusive arbejdsvederlag til brugerfamilierne – er skønnet til at falde fra 74,4 mia. kr. i 2008 til 67,0 mia. kr. i 2009, jf. tabel 1.2. Reduktionen på 7,5 mia. kr. skyldes især lavere omkostninger til foderstoffer, som falder med 6,7 mia. kr. I 2010 forventes produktionsomkostningerne at falde yderligere til 64,8 mia. kr., og igen er det især foderomkostningerne, som tegner sig for reduktionen.

De procentuelle reduktioner i forbruget af handelsgødning og energi er imidlertid også store, men de tegner sig kun for en lille del af det samlede faktorforbrug. Foderomkostningerne, som også rummer den interne omsætning, forventes derimod at falde fra 36 pct. af det samlede faktorforbrug i 2008 til 27 pct. i 2010.

Det samlede faktorforbrug forventes at falde med 1 pct. fra 2008 til 2010, hvorimod de samlede faktorpriser forventes at falde med 12 pct., jf. tabel 1.3 og 1.4. Det må karakteriseres som en bedring. I et længere perspektiv kan reduktionen i faktorforbruget imidlertid ikke følge med stigningen i faktorpriserne. Benyttes i stedet 2005 som reference, så er faktorforbruget faldet med 4 pct., hvorimod faktorpriserne er steget med 12 pct.

1.4. Landbrug opdelt efter driftsform

Den uensartede udvikling i de forskellige produkt- og faktorpriser, der har fundet sted de senere år, og som forudses også at gøre sig gældende i 2009 og 2010, påvirker indtjeningen i de forskellige former for landbrug meget forskelligt. På den baggrund redegøres i dette afsnit for indtjeningen i plante-, kvæg- og svinebrug. Redegørelsen er primært baseret på de regnskaber, der danner grundlag for Danmarks Statistiks "Landbrugsregnskabsstatistik" i årene 2004-2008 samt egne fremskrivninger til 2009 og 2010.

Om de anvendte regnskabsoplysninger skal bemærkes, at alle produkttilknyttede driftstilskud, der fortrinsvis består af hektar- og husdyrpræmier, indgår i resultatet før finansielle poster. Generelle driftstilskud, der fra og med 2005 hovedsagelig består af enkeltbetalingen, anses derimod for finansielle indtægter, hvorfor de alene indgår i

resultatet **efter** finansielle poster. Som følge af landbrugsstøttens omlægning fra produkttilknyttede driftstilskud til generelle driftstilskud er resultatet **før** finansielle poster fra og med 2005 derfor ikke umiddelbart sammenligneligt med resultatet til og med 2004.

Når det gælder landbrugsbedriftenes indtjening – i modsætning til brugerfamiliens økonomiske forhold – er det især interessant at se på større landbrug, da dansk landbrugs fremtid især afhænger af økonomien i disse. Antallet af mellemstore landbrug falder kraftigt fra år til år, da de ikke er tilstrækkelig store til at udnytte de størrelsesøkonomiske fordele, der er skabt af den teknologiske og økonomiske udvikling. Antallet af deltidslandbrug er – i modsætning til antallet af mellemstore – forblevet nogenlunde uændret gennem en årrække. Deltidsbrugene, der således ser ud til at kunne overleve bl.a. som fritidslandbrug, tegner sig imidlertid kun for en meget lille del af landbrugsproduktionen¹⁰.

På denne baggrund er der i det følgende valgt at fokusere på plante-, kvæg- og svinebrug med 2 helårsarbejdere og derover¹¹.

Plantebrug

Plantebrugenes resultat **før** finansielle poster forventes at falde fra 1.135 t.kr. pr. bedrift i 2008 til 394 t.kr. pr. bedrift i 2009. Det er til trods for, at høsten i 2009 forventes at blive rekordstor. Reduktionen skyldes hovedsagelig det forventede fald i afregningspriserne for korn, men der forventes ligeledes prisfald på raps, frø til udsæd og kartofler. I modsat retning trækker prisfald på brændstof og handelsgødning, hvilket er medvirkende til, at driftsomkostningerne stort set er uforandrede, skønt det dyrkede areal stiger med 5 pct. pr. bedrift.

¹⁰ Til belysning af de store landbrugs betydning for landbrugsproduktionen kan nævnes, at landbrug med 2 helårsarbejdere og derover tegnede sig for 57 pct. af det samlede landbrugsareal ultimo 2008, 90 pct. af malkekobestanden og 90 pct. af svinebestanden.

¹¹ Definitionen af plante-, kvæg- og svinebedrifter anvendt i nærværende afsnit er forskellig fra definitionen i Danmarks Statistiks "Landbrugsregnskabsstatistik". Eksempelvis er en del bedrifter, der indgår som plantebrug i regnskabsstatistikken, men som har en ikke ubetydelig svineproduktion, klassificeret som svinebedrifter i nærværende sammenhæng.

Tabel 1.5. Hovedtal for plantebrug med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ⁵⁾	2010 ⁵⁾
Bruttoudbytte ^{1,2)}	3.068	3.115	3.584	3.855	4.764	4.009	4.009
Produkttilknyttede direkte tilskud ³⁾	671	31	32	45	45	48	51
Driftsomkostninger ²⁾	2.701	2.841	3.099	3.291	3.674	3.663	3.829
Resultat før finansielle poster	1.038	305	517	609	1.135	394	231
Generelle driftstilskud	36	627	757	728	793	796	823
Forpagtningsafgift	392	377	606	661	695	644	661
Nettorenteudgifter	498	531	564	653	1.563	1.211	892
Inflationsbetingede debitorgevinster netto	107	256	262	323	393	426	458
Finansielle omkostninger netto	747	25	151	264	1.072	633	272
Resultat efter finansielle poster	291	280	366	345	64	-239	-41
Likvidt resultat ⁴⁾	662	514	658	571	294	3	218
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha	2.801	244	553	823	2.261	102	-334
Forrentning af landbrugskapital i selveje, pct.	1,7	0,8	1,0	0,8	2,1	0,2	-0,1
Antal bedrifter	1.016	1.109	912	993	862	833	807
Landbrugsareal, ultimo, ha	289	289	325	324	345	362	381
Heraf i selveje, ha	167	174	180	169	195	204	214
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,21	3,26	3,48	3,51	3,66	3,71	3,78

1. Bruttoudbyttet er her defineret som værdien af produktionen og omfatter derfor i modsætning til Danmarks Statistiks regnskabsstatistikker for landbrug og gartneri ikke nominelle kapitalgevinster (konjunkturgevinster) på lagerbeholdninger og besætninger.
2. Både bruttoudbyttet og driftsomkostningerne er inklusive bedriftens forbrug af korn og grovfoder af egen produktion.
3. Omfatter hektar- og husdyrpræmier samt mælkepræmie og andre direkte pristilskud. Disse produkttilknyttede tilskud indgår således ikke i ovenstående bruttoudbytte.
4. Det likvide resultat opføres som resultatet efter finansielle poster + afskrivninger - inflationsbetingede debitorgevinster, netto.
5. Egne fremskrivninger.

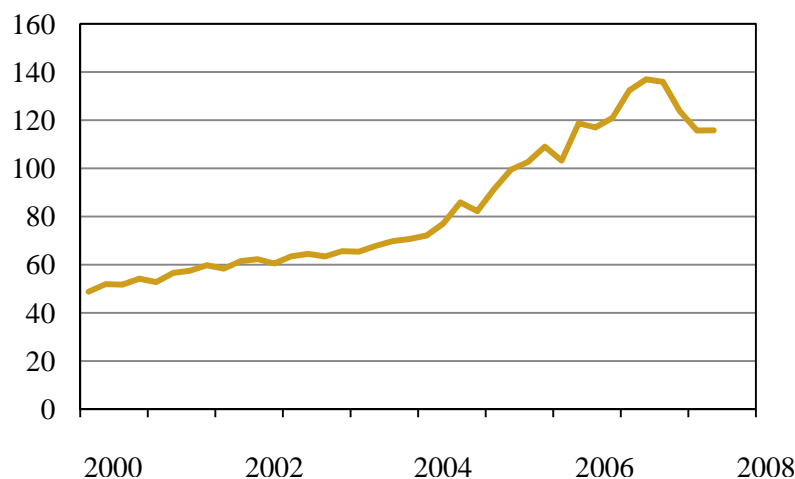
Kilde: Egne beregninger baseret på Danmarks Statistik (a).

I 2010 forventes priserne på de vegetabiliske produkter at falde med knap 2 pct. Hertil kommer, at høsten i 2010 næppe vil have samme niveau som i 2009. Når bruttoudbyttet alligevel er uændret, skyldes det dels større produktionsareal pr. bedrift, dels højere afregningspriser på de svin, som der trods alt er på planteavlsbedrifterne. Driftsresultatet falder dog i kraft af stigende driftsomkostninger, hvilket primært skyldes større produktionsareal. De stigende driftsomkostninger er til trods for et fald i prisen på udsæd, handelsgødning og foderstoffer. De samlede konsekvenser er derfor, at driftsresultatet **før** finansielle poster falder med yderligere 163 t.kr. pr. bedrift.

Effekten af ændringerne i kornpriserne ses tydeligt i det produktionsbetingede nettokapitalafkast pr. ha¹², jf. tabel 1.5. Efter det høje prisniveau for korn i 2008 falder det produktionsbetingede nettokapitalafkast drastisk som følge af prisfaldet på korn på 40 pct. Fra 2009 til 2010 falder nettokapitalafkastet yderligere, om end mindre drastisk, da kornpriserne målt i kalenderårspriser kun falder med omkring 3 pct., men til gengæld er det antaget, at kornudbytte følger udviklingstrenden. Det svarer til, at kornudbytte vil falde med godt 6 pct.

Det negative produktionsbetingede nettokapitalafkast er ikke bæredygtigt. På længere sigt - i takt med at produktionsapparatet afskrives - må den tabsgivende produktion forventes at udmønte sig i indskrænkninger i produktionen, med mindre at priserne på korn og andre planteprodukter retter sig. Samtidig sættes prisen på landbrugsejendomme under pres, og det kan da også konstateres, at prisen på landbrugsejendomme, som hidtil har været stigende på trods af et stigende renteniveau, er faldet siden midten af 2008, jf. figur 1.3. Det må imidlertid formodes, at det faldende renteniveau vil lægge en dæmper på faldet i ejendomspriserne.

Figur 1.3. Udviklingen i salgsprisen på landbrugsejendomme
Indeks 2006 = 100

Kilde: Danmarks Statistik (d)

¹² Det produktionsbetingede nettokapitalafkast opgøres som resultatet før finansielle poster + ejendomsskatter ÷ arbejdsvederlag til brugerfamilien.

De finansielle omkostninger anslås at falde fra 1.072 t.kr. pr. bedrift i 2008 til 633 t.kr. i 2009 og yderligere til 272 t.kr. pr. bedrift i 2010. Reduktionen skyldes især nettorenteudgifterne, som forventes at falde fra 1.563 t.kr. pr. bedrift i 2008 til 1.211 t.kr. i 2009. Det er ikke et udslag af faldende renteniveau, som derimod kun forventes at falde moderat, men skyldes især, at der i 2008 er indeholdt et ekstraordinært stort tab fra kursregulering på udenlandske valutalån samt tab fra finansielle instrumenter. Disse poster er ikke indeholdt i estimerne fra 2009 og 2010. Faldet i nettorenteudgifterne fra 2009 til 2010 er derimod reelt, og skyldes dels et forventet lavere renteniveau, dels en mindre gældsætning i kraft af et lavere investeringsniveau.

Forpagtningsafgifterne forventes at falde i både 2009 og 2010. Det skyldes ikke et mindre omfang af forpagtning, som derimod forventes at stige i takt med driftsstørrelsen, jf. tabel 1.5. Forpagtningsafgiften pr. ha forventes derimod i gennemsnit at falde med 12 pct. fra 2008 til 2009 og med yderligere 3 pct. i 2010.

Til trods for de faldende finansielle poster kan det ikke undgås, at resultatet **efter** finansielle omkostninger falder fra 64 t.kr. pr. bedrift i 2008 til ÷239 t.kr. i 2009. I 2010 er der dog en bedring, men resultatet vil stadig være negativt. Hvis der i 2009 også vil optræde et ekstraordinært stort tab fra udenlandske valutalån og andre finansielle instrumenter, vil resultatet blive endnu værre.

Kvægbrug

Resultatet **før** finansielle poster for de store kvægbrug forventes at falde fra 704 t.kr. pr. bedrift i 2008 til ÷36 t.kr. i 2009. Reduktionen skal primært tilskrives et forventet fald i afregningspriserne for mælk på 25 pct. Hertil kommer effekten af faldende priser på salgsafgrøder, som dog omvendt beriges af højere udbytter. Når bruttoudbyttet 'kun' falder med 20 pct., skal det ses i sammenhæng med, at priserne på slagtedyr kun forventes at falde med 9 pct. Reduktionen i bruttoudbyttet bliver i nogen grad opvejet af et forventet fald i driftsomkostningerne. Det er især en følge af, at foderpriserne skønnes at falde med 23 pct. Desuden nyder markdriften godt af faldende priser på udsæd, brændstof og handelsgødning.

I 2010 forventes resultatet **før** finansielle poster at stige til 295 t.kr. pr. bedrift. Det skyldes især en forventet stigning i mælkeprisen på godt 6 pct. En øget malkekobe-stand pr. bedrift på 4-5 pct. samt en øget mælkeydelse på 2,1 pct. bidrager imidlertid også, ligesom faldende foderpriser har en gunstig effekt. Produktionsarealet pr. bedrift stiger også, men da det samtidig forventes, at markudbytterne vil falde til normalt niveau, så er effekten herfra begrænset.

Tabel 1.6. Hovedtal for kvægbedrifter med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ⁵⁾	2010 ⁵⁾
Bruttoudbytte ^{1,2)}	3.037	3.411	3.744	4.331	5.336	4.262	4.659
Direkte produktknyttede tilskud ³⁾	367	22	38	27	24	25	26
Driftsomkostninger ²⁾	2.680	2.942	3.265	3.886	4.656	4.322	4.390
Resultat før finansielle poster	724	491	516	473	704	-36	295
Generelle driftstilskud	32	386	540	554	570	579	596
Forpagtningsafgift	138	112	189	199	206	192	196
Nettorenteudgifter	452	463	520	724	1.466	1.057	770
Inflationsbetingede debitorgevinster, netto	94	208	219	330	350	380	408
Finansielle omkostninger netto	465	-19	-50	39	752	290	-38
Resultat efter finansielle poster	258	509	566	434	-48	-326	333
Likvidt resultat ⁴⁾	522	684	780	590	151	-118	556
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha.	2.641	626	483	59	1.701	-3.041	-978
Forrentning af landbrugskapital i selveje, pct.	1,4	2,2	2,4	1,4	2,5	-0,4	0,6
Antal bedrifter	4.474	3.864	3.648	3.406	3.400	3.271	2.974
Landbrugsareal, ultimo, ha	125	114	134	147	154	161	169
Heraf i selveje, ha	86	89	93	104	112	117	123
Antal malkekøer, ultimo	108	124	131	141	149	156	163
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	2,90	2,99	3,07	3,24	3,35	3,41	3,47

Anm: Noter og kilde, se tabel 1.5

De finansielle omkostninger for kvægbrugene forventes at falde fra 752 t.kr. pr. bedrift i 2008 til 290 t.kr. i 2009. Den største ændring er knyttet til nettorenteudgifterne, som falder fra 1.466 t.kr. i 2008 til 1.057 t.kr. i 2009. Ændringen skyldes primært - ligesom for plantebrugene - et ekstraordinært stort tab fra kursregulering på fremmed valuta samt tab fra finansielle instrumenter. Disse tabsposter er ikke indeholdt i 2009 og 2010. Reduktionen fra 2009 til 2010 skyldes således primært det faldende renteniveau, idet gælden kun forventes øget med 1,4 pct.

Faldet i finansielle omkostninger indebærer, at resultatet **efter** finansielle poster 'kun' reduceres fra ÷48 t.kr. pr. bedrift i 2008 til ÷326 t.kr. i 2009. For 2010 forbedres situationen til et positivt resultat på 333 t.kr. pr. bedrift, hvilket både skyldes forbedringer i den finansielle situation og højere afregningspriser på mælk.

Det produktionsbetingede nettokapitalafkast er - som for plantebrugene - negativt i både 2009 og 2010. Også her er der behov for forbedringer, hvis produktionen skal opretholdes på sigt.

Indkomstudviklingen blandt de økologiske malkekvægsbedrifter følger i nogen grad de øvrige kvægbrug. Resultatet **før** finansielle poster falder således også drastisk fra 2008 til 2009, hvorefter situationen forbedres væsentligt, jf. tabel 1.7. Indkomstniveauet befinder sig imidlertid på et højere niveau på de økologiske malkekvægsbedrifter, men de økologiske brug er dog også større end de øvrige kvægbrug.

Reduktionen i resultatet **efter** finansielle poster fra 2008 til 2009 synes også at være mindre voldsom for de økologiske malkekvægsbedrifter. Det skyldes formentlig, at prisfaldet for den økologiske mælk var mindre end for den konventionelle mælk.

Tabel 1.7. Hovedtal for økologiske malkekvægbedrifter med 2 helårs arbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ⁵⁾	2010 ⁵⁾
Bruttoudbytte ^{1,2)}	2.991	3.473	3.733	4.397	5.779	4.768	5.110
Direkte produktilknyttede tilskud ³⁾	353	2	4	2	6	6	6
Driftsomkostninger ²⁾	2.528	2.947	3.216	3.818	5.025	4.653	4.718
Resultat før finansielle poster	815	528	521	581	760	121	399
Generelle driftstilskud	115	480	618	662	738	758	788
Forpagtningsafgift	150	107	217	245	271	250	255
Nettorentudgifter	420	470	469	707	1.407	1.094	789
Inflationsbetingede debitorgevinster, netto	86	209	206	328	361	391	419
Finansielle omkostninger netto	368	-113	-138	-39	579	195	-163
Resultat efter finansielle poster	447	641	659	620	181	-74	561
Likvidt resultat ⁴⁾	723	823	874	775	412	170	824
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha.	3.093	1.035	627	661	1.805	-1.600	-208
Forrentning af landbrugskapital i selveje, pct.	2,9	3,2	2,9	2,2	3,1	0,4	1,2
Antal bedrifter	407	416	368	374	369	359	329
Landbrugsareal, ultimo, ha	145	128	152	163	187	196	206
Heraf i selveje, ha	96	100	103	108	126	132	138
Antal malkekøer, ultimo	112	121	127	142	153	160	167
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	2,92	3,01	2,98	3,20	3,42	3,48	3,54

Anm: Noter og kilde, se tabel 1.5

Svinebrug

De store svinebrugs resultat **før** finansielle poster forventes at øges fra ÷121 t.kr. pr. bedrift i 2008 til 108 t.kr. pr. bedrift i 2009. Det er til trods for et faldende udbytte, som er forvoldt af lavere afregningspriser for svinekød og korn. Driftsomkostninger falder imidlertid endnu mere, hvilket især skyldes lavere foderpriser, men også lavere priser på handelsgødning, brændstof og bekæmpelsesmidler.

Tabel 1.8. Hovedtal for svinebedrifter med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ⁵⁾	2010 ⁵⁾
Bruttoudbytte ^{1,2)}	4.855	5.499	6.060	6.319	7.476	7.084	7.492
Direkte produkttilknyttede tilskud ³⁾	356	7	13	12	9	10	10
Driftsomkostninger ²⁾	4.422	4.914	5.192	6.235	7.607	6.985	6.921
Resultat før finansielle poster	789	593	881	96	-121	108	581
Generelle driftstilskud	20	367	429	424	476	477	491
Forpagtningsafgift	207	229	305	316	393	364	370
Nettorenteudgifter	592	614	686	932	2.051	1.524	1.091
Inflationsbetingede debitorgevinster, netto	128	288	297	422	481	520	556
Finansielle omkostninger netto	652	187	265	401	1.487	890	415
Resultat efter finansielle poster	137	406	616	-305	-1.608	-782	166
Likvidt resultat ⁴⁾	653	829	1.070	93	-1.173	-321	659
Produktionsbetinget nettokapitalafkast, kr. pr. ha	2.968	1.542	2.755	-1.517	-2.403	-1.263	854
Forrentning af landbrugskapital i selveje, pct.	1,2	1,7	2,7	-0,8	-1,5	-0,5	0,5
Antal bedrifter	3.629	3.171	3.218	3.051	2.855	2.635	2.549
Landbrugsareal, ultimo, ha	153	164	183	187	208	218	228
Heraf i selveje, ha	105	114	118	127	139	145	152
Antal svin, ultimo	3.017	3.433	3.473	3.734	3.804	4.002	4.204
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,80	3,94	3,90	4,05	4,22	4,29	4,35

Anm: Noter og kilde, se tabel 1.5

I 2010 forventes resultatet **før** finansielle poster at stige til 581 t.kr. pr. bedrift. Det skyldes bedre svinepriser samt et fortsat fald i foder- og handelsgødningspriserne. Det forventede fald i kornpriserne fra kalenderåret 2009 til 2010, som dog er moderat, da kornpriserne allerede er begyndt at stige, trækker imidlertid i den anden retning.

De finansielle omkostninger er som for planteavl- og kvægbrugene præget af kurstab på lån i fremmed valuta samt tab fra finansielle instrumenter. Reduktionen i omkostningerne pr. bedrift fra 1.487 t.kr. pr. bedrift i 2008 til 890 t.kr. i 2009 har således som forudsætning, at der i 2009 ikke vil optræde tilsvarende ekstraordinært store omkostninger. Reduktionen i renteudgifterne fra 2009 til 2010 er derimod reelle svarende til et forventet fald i renteniveauet samt et noget lavere investeringsniveau.

Da både indtjeningen forbedres, og de finansielle omkostninger falder, fås et stigende resultat **efter** finansielle poster. Resultatet er imidlertid negativt i 2009 i lighed med de to foregående år. Fra 2009 til 2010 forbedres resultatet med 948 t.kr. pr. bedrift, men resultatet kan næppe betragtes som tilfredsstillende.

Usikkerhed

Ovenstående prognoser for indtjeningen i de store plante-, kvæg- og svinebrug er behæftet med betydelig usikkerhed. Dette gælder især for 2010, men også for 2009, hvilket bl.a. skyldes, at det er vanskeligt at forudsige udviklingen i priserne på landbrugsprodukter, foderstoffer, gødning og energi.

Hertil kommer, at en del landmænd indgår kontrakter om fremtidigt salg af planteprodukter og fremtidigt køb af foderstoffer mv., hvorfor prisændringer på disse produkter og produktionsmidler først slår fuldt igennem efter kortere eller længere tid. I fremskrivningerne er der forsøgt taget højde for dette forhold, men grundlaget herfor er usikkert.

Endelig bygger prognoserne for 2010 på forudsætninger om et "normalt" høstudbytte i dette år, hvorfor afvigelser herfra vil påvirke den faktiske indtjening i forhold til den forventede i større eller mindre grad.

For at give en pejling af usikkerheden, er effekten på indtjeningen beregnet ved en ændring i priserne på 5 pct. Der er her fokuseret på alle produkter og fodermidler. Dog er prisen på sukkerroer holdt uændret, idet prisen er kontraktmæssigt fastsat. Endvidere er effekten på indtjeningen beregnet ved en ændring i renten på gælden på 0,5 pct. point. Resultatet fremgår af tabel 1.9.

Tabel 1.9. Forventet resultat efter finansielle poster i 2010 ved en ændring i de anvendte priser på produkter og fodermidler på 5 pct. samt ved en ændring i renten på gælden på 0,5 pct. point, 1.000 kr. pr. bedrift

	Priser og rente som forventet	Resultat efter finansielle poster under forudsætning af ...			
		5 pct. lavere priser	5 pct. højere priser	0,5 pct. højere rente	0,5 pct. lavere rente
Plantebrug	-41	-171	89	-170	88
Kvægbrug	333	181	485	223	443
Svinebrug	166	-42	374	10	322

Kilde: Egne beregninger.

Som det ses, er indtjeningen forholdsvis følsom selv over for relativt begrænsede afvigelser fra det forventede pris- og renteniveau.

1.5. Brugerfamiliernes samlede indkomster

I langt de fleste landbrug afhænger brugerfamiliernes økonomiske forhold udover indtjeningen fra bedriften af indkomster fra andre kilder samt af kapitalgevinster og -tab. Dette er belyst i tabel 1.10-1.12, der indeholder hovedtal for familiernes samlede indkomster i landbrug opdelt efter bedriftens størrelse.¹³

Tabel 1.10. Hovedtal for deltidslandbrug, 1.000 kr. pr. bedrift

	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ⁵⁾	2010 ⁵⁾
Indkomst:							
Landbrug ¹⁾	-38	-41	-47	-64	-81	-118	-109
Andre erhverv ¹⁾	38	33	38	65	55	60	66
Brugerbolig ²⁾	36	37	38	38	51	51	50
Private nettorenteudgifter	18	18	15	20	23	21	17
Lønindtægt	314	308	350	331	336	349	363
Pension, dagpenge og børnetilskud	63	61	58	70	79	82	84
Løbende indkomst i alt	396	381	422	420	417	402	438
Personlige skatter	118	120	141	142	167	-	-
Privat forbrug	261	268	294	301	321	-	-
Opsparing	16	-7	-13	-24	-71	-	-
Kapitaloverførsler, netto ³⁾	-20	-5	-2	7	16	-	-
<i>Reelle kapitalgevinster</i>							
Fast landbrugsejendom ⁴⁾	293	54	1.105	-108	1.924	-	-
Driftskapital	0	-2	1	6	-14	-	-
Brugerbolig ⁴⁾	-3	-59	56	-23	119	-	-
Andre reale aktiver	-11	4	18	17	112	-	-
Fordringer	5	12	6	-23	-140	-	-
Gæld	8	39	54	95	48	-	-
Reale kapitalgevinster i alt	293	49	1.241	-36	2.049	-	-
Ændring i egenkapitalens realværdi	289	37	1.226	-53	1.994	-	-

1. Efter fradrag af forpagtningsafgifter og renteudgifter netto, men før inflationsbetingede debitorgevinster.
2. Før renteindtægter og renteudgifter.
3. Omfatter bl.a. arv og gaver netto samt indbetalinger til pensionsordning med negativt fortegn.
4. De store forskelle fra år til år i de reale kapitalgevinster på fast landbrugsejendom og brugerbolig skyldes bl.a., at opgørelsen er baseret på den offentlige ejendomsvurdering, og at vurderingen kun foretages hvert andet år, mens der i de mellemliggende år foretages en "forsigtig" regulering.
5. Egne fremskrivninger.

Kilde: Egne beregninger baseret på Danmarks Statistik (a).

Deltidsbrugernes løbende husstandsindkomster har ligget på et forholdsvis stabilt niveau i omegnen af 400 t.kr. i årene 2004 til 2008, jf. tabel 1.10. Heraf udgør lønind-

¹³Tabel 1.10–1.12 omfatter kun landbrug, der drives som enkeltmandsvirksomhed – og således ikke landbrug, der drives som interessentskab eller i selskabsform.

tægterne omkring 80 pct. af den samlede husstandsindkomst. Landbrugsbedriftens resultat efter fradrag af nettorenteudgifter og forpagtningsafgifter er derimod negativ i alle år. Og dette underskud fra bedriften må forventes at vokse betydeligt især i 2009, men også i 2010.

Den løbende husstandsindkomst i de mellemstore landbrug er i højere grad påvirket af udsving i indkomsten fra landbruget, idet de stabiliserende lønindtægter har en mindre vægt blandt de mellemstore brug. Effekten af den lave indtjening i 2008, 2009 og 2010 får således en mærkbar betydning for den løbende husstandsindkomst, jf. tabel 1.11. Det bemærkes i øvrigt, at den løbende husstandsindkomst generelt afspejler den ringe indtjening fra landbrugsbedriften. Den løbende husstandsindkomst er således generelt mindre end for deltidsbrugene.

Tabel 1.11. Hovedtal for landbrug med 1-2 helårsarbejdere, 1.000 kr. pr. bedrift

	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ⁵⁾	2010 ⁵⁾
Indkomst:							
Landbrug ¹⁾	57	87	132	24	-73	-158	-59
Andre erhverv ¹⁾	35	40	44	48	28	39	45
Brugerbolig ²⁾	39	39	40	39	48	48	48
Private nettorenteudgifter	23	20	16	23	30	23	17
Lønindtægt	181	173	165	181	173	180	188
Pension, dagpenge og børnetilskud	39	40	34	46	48	49	50
Løbende indkomst i alt	327	358	399	315	195	135	255
Personlige skatter	91	106	118	143	134	-	-
Privat forbrug	259	270	282	303	314	-	-
Opsparing	-24	-18	-2	-131	-252	-	-
Kapitaloverførsler, netto ³⁾	-10	-18	-8	-94	-17	-	-
<i>Reelle kapitalgevinster</i>							
Fast landbrugsejendom ⁴⁾	575	181	2.645	-225	3.890	-	-
Driftskapital	11	-7	12	30	-50	-	-
Brugerbolig ⁴⁾	1	-60	44	-39	107	-	-
Andre reale aktiver	-2	4	35	58	52	-	-
Fordringer	8	15	3	-53	-231	-	-
Gæld	22	94	100	244	149	-	-
Reale kapitalgevinster i alt	616	227	2.840	15	3.917	-	-
Ændring i egenkapitalens realværdi	581	191	2.830	-209	3.648	-	-

Anm.: Noter og kilde, se tabel 1.10.

For de store brug, jf. tabel 1.12, er lønindtægten endnu mindre end for deltidsbrugene og de mellemstore brug. Her slår svingninger i indtjeningen fra landbruget kraftigt igennem på den løbende husstandsindkomst. Faldet i indtjeningen fra landbruget fra 2006 til 2008 kan således i stort omfang aflæses i den løbende husstandsindkomst.

Heraf følger, at der for 2009 og i særdeleshed for 2010 må forventes forbedringer i den løbende husstandsindkomst. Forbedringerne består imidlertid kun af, at den løbende husstandsindkomst bliver mindre negativ.

Siden 1990'erne har brugerfamilierne især på store landbrug, men også på mellemstore og mindre landbrug, nydt godt af betydelige reale kapitalgevinster såvel på fast landbrugsejendom som på gælden. De reale kapitalgevinster på fast landbrugsejendom er et resultat af, at priserne på landbrugsejendomme er steget langt mere end det generelle prisniveau.

Tabel 1.12. Hovedtal for landbrug med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ⁵⁾	2010 ⁵⁾
Indkomst:							
Landbrug ¹⁾	150	267	359	-198	-1.020	-908	-269
Andre erhverv ¹⁾	52	58	65	63	-3	22	38
Brugerbolig ²⁾	43	44	44	44	50	50	51
Private nettorenteudgifter	31	30	28	35	64	42	29
Lønindtægt	125	138	137	149	159	166	175
Pension, dagpenge og børnetilskud	41	37	37	40	42	43	44
Løbende indkomst i alt	379	514	614	63	-835	-669	9
Personlige skatter	89	111	124	168	121	-	-
Privat forbrug	306	325	340	365	394	-	-
Opsparing	-17	79	150	-470	-1.350	-	-
Kapitaloverførsler, netto ³⁾	-48	-65	-73	-48	-82	-	-
<i>Reelle kapitalgevinster</i>							
Fast landbrugsejendom ⁴⁾	792	197	4.298	-1.180	6.780	-	-
Driftskapital	69	-27	13	31	-50	-	-
Brugerbolig ⁴⁾	-12	-91	20	-75	80	-	-
Andre reale aktiver	-45	-35	103	25	154	-	-
Fordringer	9	47	52	-43	-424	-	-
Gæld	72	277	423	665	576	-	-
Reale kapitalgevinster i alt	884	368	4.909	-576	7.115	-	-
Ændring i egenkapitalens realværdi	820	382	4.986	-1.094	5.683	-	-

Anm.: Noter og kilde, se tabel 1.10.

De reale kapitalgevinster på gælden skyldes fortrinsvis inflationens udhuling af dens realværdi. Herudover opstår der såvel reale gevinster som reale tab som følge af kursændringer på obligationer og pantebreve, som ligger bag realkreditlånene samt som følge af ændringer i valutakurser for lån optaget i fremmed valuta.

I den betragtede periode har husstandsindkomsten på deltidsbrug såvel som mellemstore og store landbrug kun i noget omfang kunnet dække personlige skatter og privat forbrug. Det betyder - alt andel lige - en tæring på egenkapitalen. De reale kapitalgevinster har imidlertid mere end opvejet den negative opsparing, hvilket har afspejlet sig i en forøgelse af egenkapitalens realværdi. Den heraf følgende vækst i egenkapitalen er dog i nogen grad opvejet af det udtræk af egenkapital, der kan henføres til almindeligt generationsskifte samt ikke mindst til etablerede landmænds køb af landbrugsejendom med henblik på samdrift eller sammenlægning.

1.6. Perspektiver - på kort sigt

Selv om indtjeningen i dansk landbrug forudses at blive noget bedre i 2010 end i 2008 og 2009 navnlig som følge af nedgangen i erhvervets nettorenteudgifter, kommer indtjeningen i 2010 næppe op på et niveau, der er økonomisk holdbart på længere sigt. Der må derfor forventes at ske visse ændringer de kommende år i form af forbedringer i bytteforholdet, yderligere prisfald på landbrugsejendomme og/eller en vis nedgang i produktionen. Den korte rente er her i løbet af 2009 kommet ned på et historisk lavt niveau, og yderligere forbedringer af landbrugets økonomi som følge af fortsat fald i renten kan derfor næppe forventes.

Det forringede bytteforhold

Det forventede "lave" bytteforhold i 2009 og 2010 betyder, at det produktionsbetingede nettokapitalafkast i planteproduktionen bliver negativt selv i store landbrug med jord af almindelig bonitet. Med mindre bytteforholdet i planteproduktionen forbedres inden for en kortere årrække som følge af en ekstra vækst i efterspørgslen efter fødevarer, må de allermindst produktive landbrugsarealer forventes taget ud produktionen ikke blot i Danmark, men også i andre lande med en forbedring af bytteforholdet til følge. Det skal i denne forbindelse understreges, at de globale priser på landbrugsprodukter er særdeles følsomme selv over for mindre ændringer i efterspørgslen og udbuddet, hvorfor selv en forholdsvis lille forøgelse af efterspørgslen eller en relativt lille nedgang i udbuddet vil resultere i forbedringer af bytteforholdet.

Det nuværende prisniveau på planteprodukter er også præget af, at det globale høst-udbytte i 2008 var et rekordår, ligesom 2009-høsten tegner til at blive ganske god. Såfremt de kommende høstår vil være af mere normal størrelse, vil udbuddet reduceres med heraf følgende stigende priser. På tilsvarende vis vil et opsving i den globale økonomi øge væksten i efterspørgslen efter fødevarer med prisstigninger til følge.

Prisen på landbrugsejendomme

Efter 15 års næsten uafbrudte stigninger er prisen på landbrugsejendomme faldet med 15 pct. fra andet kvartal 2008 – da de toppede – til andet kvartal 2009. Priserne på landbrugsejendomme afhænger – ligesom landbrugets indtjening – især af prisen på korn samt af renten. Som følge af konkurrence mellem produktionsgrenene fører lave priser på korn generelt til lave priser både på andre planteprodukter og på husdyrprodukter med større eller mindre forsinkelse, mens omvendt høje priser på korn trækker priser på andre landbrugsprodukter med op.

Selv om det markante fald i renten på rentetilpasningslån vil bidrage til at begrænse yderligere fald i ejendomspriserne, så længe renten på disse lån forbliver på det lave niveau, kan yderligere fald i ejendomspriserne ikke afvises. Den fremtidige udvikling i ejendomspriserne vil især afhænge af, om landbrugets bytteforhold forbedres væsentlig, før den korte rente igen kommer op på et højere niveau.

Konsekvenserne af et fald i prisen på landbrugsejendomme er en stigning i gældsprocenten på de etablerede brug. For brug, som er etableret i de senere år, vil det kunne føre til teknisk insolvens. For de kommende ejere vil det derimod blive lettere at forrente den investerede kapital.

1.7. Gartnerierhvervet i 2009

Gennem de seneste 10 år er arealet med gartneriprodukter faldet. Det gælder især væksthusharealet, som er faldet gennemsnitligt med 1,4 pct. om året, men frilandsarealet er også faldet (0,7 pct. om året). Reduktionen i væksthusharealet, som gælder både for potteplante- og grønsagsproduktionen, skyldes, at nedgangen i antallet af producenter er større end ekspansionen blandt de tilbageværende producenter.

En tilsvarende strukturudvikling finder sted blandt frilandsgartnerne, men her er billedet præget af en mindre stigning i arealet med frilandsgrønsager, et nogenlunde uændret areal med frugt og bær samt et fald i arealet med planteskoleprodukter. Denne udvikling forventes at fortsætte.

Værdien af gartneriproduktionen landede på 4,5 mia. kr. i 2008. Med udgangspunkt i arealerne samt en forventet produktivitets- og prisudvikling falder produktionsværdien til 4,4 mia. kr. i 2009. Reduktionen skyldes først og fremmest et forventet fald i afsætningspriserne på gennemsnitligt 3-4 pct., som ikke kan opvejes af ændringer i produktionsvolumen, som kun stiger gennemsnitligt med 0,2 pct.

De gennemsnitlige ændringer i såvel afregningspriser som produktionsmængder dækker over en betydelig variation. For væksthushgrønsager skønnes det således, at produktionsmængden stiger med 5-10 pct., som dog opvejes af et lige så stort fald i prisen på produkterne. For frilandsgrønsager skønnes priserne kun at falde med nogle få procent, men her forventes produktionsmængden også kun at være moderat stigende. For potteplanter skønnes et fald i såvel produktionen som priserne på 2-3 pct. at være realistisk.

Værdien af gartneriproduktionen forventes at stige til 4,5 mia. kr. igen i 2010. Det skal dog understreges, at dette skøn er forbundet med betydelig usikkerhed. I skønnet er det således antaget, at produktionsvolumen såvel som afregningspriserne følger en langsigtet trend. Den opgjorte produktionsværdi giver således primært et fingerpeg om udviklingsretningen.

Den fortsatte strukturudvikling forventes at reducere antallet af producenter med ca. 50 producenter om året. Herved falder antallet af gartnerivirksomheder til ca. 1.350 i 2009 og til ca. 1.300 i 2010. Det skal understreges, at det er et forsigtigt skøn. Den manglende rentabilitet kan således føre til, at strukturudviklingen forceres.

Tabel 1.13. Hovedtal for gartneri, 1.000 kr. pr. virksomhed

	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ⁵⁾	2010 ⁵⁾
Bruttoudbytte ^{1,2)}	2.858	2.922	3.210	3.381	3.775	3.776	3.907
Direkte produkttilknyttede tilskud ³⁾	22	1	1	0	1	1	1
Driftsomkostninger ²⁾	2.586	2.614	2.862	3.019	3.387	3.447	3.477
Resultat før finansielle poster	294	308	349	362	389	330	431
Generelle driftstilskud	28	70	72	57	87	90	93
Forpagtningsafgift	43	41	78	81	70	64	63
Nettorenteudgifter	133	126	156	170	251	290	257
Inflationsbetingede debitorgevinster, netto	17	34	35	65	73	78	78
Finansielle omkostninger netto	130	63	127	129	161	186	148
Resultat efter finansielle poster	164	246	223	233	227	144	283
Likvidt resultat ⁴⁾	394	455	441	436	451	381	522
Forrentning af landbrugskapital i selveje, pct.	-2,3	-1,5	-1,0	-1,5	-0,7	-1,3	-0,1
Antal virksomheder	1.554	1.408	1.399	1.353	1.400	1.348	1.296
Antal helårsarbejdere pr. virksomhed	4,95	4,60	4,90	4,95	5,37	5,50	5,36

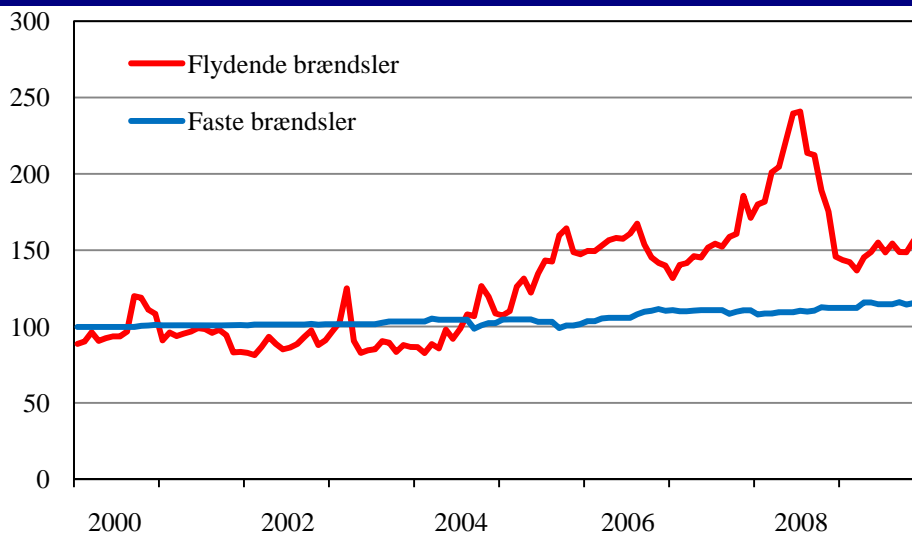
Anm: Noter og kilde, se tabel 1.5

Resultatet **før** finansielle poster skønnes at falde med 59 t.kr. til 330 t.kr. pr. virksomhed i 2009. I dette skøn er der taget højde for den hidtidige prisudvikling fra 2008 til

2009 samt den mængdemæssige ændring i produktion og indsatsfaktorer. Der er desuden antaget, at arbejdsproduktiviteten er øget med 1,6 pct.

Specielt for væksthugartneriet er det skønnet, at energieffektiviteten øges med 4,5 pct. Det er samtidig vurderet, at det forholdsvis høje prisniveau i 2008 på brændsler til opvarmning, jf. figur 1.4, vil nå ned i nærheden af 2007-niveaue. I den sammenhæng er det taget i betragtning, at flere gartnerier har mulighed for at skifte fra én brændselstype til en anden, såfremt det er økonomisk lønsomt.

Figur 1.4. Udvikling i prisen på flydende og faste brændsler. Indeks. 2000 = 100

Kilde: Danmarks Statistik (b)

For 2010 skønnes driftsresultatet **før** finansielle poster at forbedres med 101 t.kr. pr. virksomhed. Resultatet er imidlertid forbundet med stor usikkerhed og har som forudsætning, at salgspriserne normaliseres. Konkret indebærer det, at priserne øges med 4,3 pct. i forhold til 2009-niveaue.

Gartneriets finansielle omkostninger forventes øget med 25 t.kr. til 186 t.kr. pr. virksomhed i 2009. I denne stigning er der ikke taget hensyn til det ekstraordinært store tab fra kursregulering på udenlandsk valuta samt tab fra finansielle instrumenter, som i 2008 beløb sig til 26 t.kr. pr. virksomhed. Reduktionen i de finansielle poster i 2010,

som ej heller indeholder ekstraordinært store tabsposter, skyldes primært et forventet lavere renteniveau.

Resultatet **efter** finansielle poster vil hermed falde med 83 t.kr. til 144 t.kr. pr. virksomhed i 2009. I 2010 vil resultatet derimod stige med 139 t.kr. pr. virksomhed. Det skal dog her understreges, at 2010-resultatet har som forudsætning, at priserne normaliseres; dvs. at udviklingstendensen fortsætter.

Referencer

- Aftale om Grøn Vækst af 16. juni 2009 (http://www.oem.dk/graphics/oem/nyheder/Pressemeddelelser%202009/Gr%F8n%20V%E6kst-aftale_final.pdf).
- Danmarks Statistik (a). Landbrugsregnskabsstatistik (flere årgange) samt de bagvedliggende landbrugsregnskaber.
- Danmarks Statistik (b). Gartneriregnskabsstatistik (flere årgange) samt de bagvedliggende landbrugsregnskaber.
- Danmarks Statistik (c). Landbrug, flere årgange.
- Danmarks Statistik (d). Statistikbanken.
- Danmarks Statistik (2009a). Nyt fra Danmarks Statistik. Landbrug Nr. 257, 2009.
- Danmarks Statistik (2009b). Nyt fra Danmarks Statistik. Landbrug, Nr. 366, 2009.
- Danmarks Statistik (2009c). Nyt fra Danmarks Statistik. Landbrug Nr. 422, 2009.
- Danmarks Statistik (2009d). Landbrugets bruttofaktorindkomst med tilknyttede indeks, Sta. Eft., Landbrug 2009:10.
- Danmarks Statistik (2009e). Nyt fra Danmarks Statistik. Landbrug Nr. 511, 2009.
- Hansen, Jens (2001). Overskuds- og indkomstbegreber i regnskabsstatistikken for landbrug. Working Paper no. 9/2001, SJFI.
- Landbrug & Fødevarer (2009a). Vurdering af prisudvikling, 15. juli 2009 (<http://www.lf.dk/Vidensbank/~media/lf.dk/Publikationer/Konjunkturnotat2009.ashx>) samt senere prisopdateringer.
- Landbrug & Fødevarer (2009b). Eksporten af levende svin (http://www.lf.dk/Vidensbank/Statistik/Aktuelle_statistikker_svin/Eksporten_af_levende_svin.aspx).
- USDA (2009): World Agricultural Supply and Demand Estimates, WASDE – 475, 9. oktober 2009.

2. Agro- og fødevareindustriens konjunkturer

De seneste år har været relativt turbulente for den danske agro- og fødevareindustri. I 2007-2008 var der den værste fødevarekrise i mange år med drastiske stigninger på især korn og mejeriprodukter. I 2007 kom der prisstigninger på 100-200 pct., men allerede i 2008 faldt priserne igen, således at priserne i efteråret 2008 generelt lå under niveauet før fødevarekrisens start. Prisstabiliteten medførte en betydelig usikkerhed i agro- og fødevareindustrien, og der var eksempler på dels stigende avancer og vækst, dels store tab på grund af prissvingningerne.

Mere eller mindre uafhængigt af fødevarekrisen kom den finansielle krise og senere den økonomiske krise. Selv om efterspørgslen efter fødevarer generelt er relativt upåvirket af indkomst- og konjunkturudviklingen, oplevede flere virksomheder i agro- og fødevareindustrien, at efterspørgslen generelt faldt, mens discount-produkter og private labels fik en relativ større andel af markedet.

Virksomhederne i agro- og fødevareindustrien oplevede derfor generelt en betydelig nedgang i både omsætning og indtjening i slutningen af 2008 og i 2009.

Mange af virksomhederne søgte at imødekomme de dårligere konjunkturer gennem betydelige besparelser, udskydelse af investeringer og effektiviseringer. På den måde kunne de i flere tilfælde fastholde indtjeningen på kort sigt trods en stor omsætningsnedgang.

Der er tegn på, at agro- og fødevareindustriens økonomi bliver marginalt forbedret i 2010, men der er i sagens natur en betydelig usikkerhed forbundet med denne vurdering. Udviklingen i de internationale konjunkturer er afgørende herfor, og der er endnu ikke sikre tegn på et stabilt skifte i positiv retning.

Dette kapitel indeholder således en beskrivelse, vurdering og fremskrivning af den økonomiske situation og udvikling i den danske agro- og fødevareindustri.

2.1. Økonomiske nøgletal for agro- og fødevareindustrien

Datagrundlaget for de økonomiske nøgletal i dette afsnit er en værditilvækstopgørelse på grundlag af Danmarks Statistiks Nationalregnskabsstatistik. Når der skal anvendes detaljerede opdelinger af agro- og fødevareindustrien, er data normalt 3-4 år forsinkede, hvorfor det er nødvendigt at foretage en fremskrivning. Denne fremskrivning sker

i det følgende ved hjælp af estimerede procentvise mængde- og prisændringer for de pågældende variable. Tal for årene 2006-2010 er derved baseret på fremskrivninger og er dermed foreløbige. En detaljeret beskrivelse af den anvendte metode kan ses i Jensen et al. (2009).

De økonomiske nøgletal for perioden 2000 til 2009 fremgår af tabel 2.1.

For den samlede fødevare- og drikkevareindustri vurderes den totale produktionsværdi i 2008 at have været i størrelsesordenen 149 mia. kr., hvilket er en stigning i forhold til 2007 på ca. 9 mia. kr., jf. tabel 2.1. Stigningen skyldes vækst i næsten alle sektorer, og væksten kan i høj grad tilskrives de dyrere råvarer i 2007 og i starten af 2008. Da råvareomkostningerne (forbrug i produktionen) også er steget som følge af de højere priser, har stigningen i fødevareindustriens bruttoværditilvækst kun været på ca. 3,5 mia. kr. fra 2007 til 2008.

I 2009 forventes produktionsværdien at falde markant som følge af dels prisfald på råvarerne, dels faldende efterspørgsel på grund af den økonomiske krise. Tilsvarende forventes også bruttooverskuddet at falde markant i 2009.

Kødiindustrien oplevede i høj grad de negative konsekvenser af fødevarekrisen. De kraftigt stigende korn- og foderpriser medførte, at svine- og fjerkræproducenternes bytteforhold faldt drastisk, og det medførte en nedgang i især svineproduktionen. Den faldende produktionsværdi i slagterisektoren i 2009 er således især udtryk for en mængdemæssig nedgang. Bruttooverskuddet i 2009 bliver også lavt, og det er et resultat af flere forhold, bl.a. produktionsnedgang, dårligere kapacitetsudnyttelse, dårligere afsætningssituation p.g.a. den økonomiske krise samt en generelt forværret konkurrencesituation.

Mejeriindustrien oplevede et kraftigt pris-boom i anden halvdel af 2007 og et næsten tilsvarende prisfald i 2008. De høje priser medførte, at produktionsværdien i både 2007 og 2008 var høj set i forhold til de foregående år. I 2009 forventes igen et fald, så produktionsværdien kommer tilbage på niveauet i årene før fødevarekrisen. Bruttooverskuddet var højt i 2007 men meget lavt i 2008, hvilket kan illustrere, at den andelsdominerende mejerisektor fik en fordel af de stigende markedspriser på mejeriprodukter i 2007, men at mejeriindustrien omvendt var nødt til at reducere avancen og give landmændene en relativt høj afregningspris, da markedsprisen efterfølgende faldt til et meget lavt niveau.

**Tabel 2.1. Økonomiske nøgletal for de væsentligste sektorer i agro- og føde-
vareindustrien, 2000-2009, (mia. kr.)**

	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Slagterier							
Produktion	38,2	39,4	39,6	41,5	39,9	42,1	37,9
- Forbrug i produktionen	30,7	30,2	31,5	33,8	31,8	33,5	29,9
= Bruttoværditilvækst	7,5	9,3	8,1	7,7	8,1	8,6	8,0
- Aflønning af ansatte	6,3	7,2	6,6	6,7	6,8	6,9	7,1
- Andre produktionsskatter, netto	0,0	-	-	-	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	1,2	2,1	1,6	1,1	1,3	1,7	0,8
Mejerier og isfabrikker							
Produktion	21,9	24,1	26,1	22,9	28,5	29,9	26,4
- Forbrug i produktionen	17,5	19,5	21,4	19,0	23,7	25,7	22,1
= Bruttoværditilvækst	4,4	4,5	4,7	3,9	4,8	4,2	4,4
- Aflønning af ansatte	3,0	3,5	3,5	3,7	3,8	3,9	3,9
- Andre produktionsskatter, netto	-0,1	-0,1	-	-	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	1,5	1,1	1,2	0,2	1,1	0,3	0,5
Bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks							
Produktion	8,9	9,1	9,2	9,6	9,6	10,0	9,2
- Forbrug i produktionen	5,1	5,3	5,5	6,0	5,9	5,9	5,5
= Bruttoværditilvækst	3,8	3,8	3,7	3,6	3,8	4,1	3,6
- Aflønning af ansatte	2,6	2,7	2,6	2,7	2,8	2,8	2,9
- Andre produktionsskatter, netto	0,0	-	-	-	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	1,3	1,1	1,0	0,9	1,0	1,3	0,8
Anden fødevarerfremstilling							
Produktion	35,2	42,9	45,6	48,5	51,7	56,3	52,1
- Forbrug i produktionen	26,9	33,5	34,5	37,6	38,1	29,6	37,2
= Bruttoværditilvækst	8,3	9,5	11,1	10,9	13,6	16,7	14,9
- Aflønning af ansatte	5,7	6,4	6,7	7,0	7,2	7,3	7,2
- Andre produktionsskatter, netto	-0,1	-0,1	-	-	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	2,6	3,2	4,4	3,9	6,4	9,4	7,7
Drikkevarerfremstilling							
Produktion	9,0	9,9	9,2	9,7	10,3	11,0	9,1
- Forbrug i produktionen	5,9	6,7	6,1	6,7	7,1	7,6	6,2
= Bruttoværditilvækst	3,2	3,2	3,1	3,0	3,2	3,3	2,9
- Aflønning af ansatte	2,0	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	2,0
- Andre produktionsskatter, netto	0,1	-	-	-	-	-	-
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	1,2	1,4	1,3	1,3	1,4	1,5	0,9
Føde- og drikkevarerindustri i alt							
Produktion	113,2	125,4	129,7	132,2	140,0	149,3	134,7
- Forbrug i produktionen	86,1	95,2	99,1	103,0	106,5	112,3	100,9
= Bruttoværditilvækst	27,1	30,2	30,6	29,2	33,5	37,0	33,8
- Aflønning af ansatte	19,6	21,6	21,2	21,8	22,3	22,8	23,1
- Andre produktionsskatter, netto	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
= Bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	7,8	8,9	9,6	7,6	11,3	14,4	10,8

Kilde: Jensen et al. (2009) og Danmarks Statistik (2009)

Sektoren bestående af "bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks" blev påvirket af de højere korn- og melpriser, og det medførte stigende råvare- og færdigvarepriser.

Både produktionsværdi og bruttooverskud steg betydeligt i 2008, men det vurderes, at de i 2009 vil falde igen, i takt med at de lavere råvarepriser slår igennem i detailledet.

Sektoren omfattende "drikkevarefremstilling" har haft en pænt stigende produktionsværdi i 2007 og 2008. I 2009 forventes det, at både produktionsværdi og bruttooverskuddet falder markant. Dette skal ses i lyset af, at netop efterspørgslen efter drikkevarer er relativt konjunkturfølsom, og derfor påvirker den økonomiske krise i større omfang produktion og indtjening i drikkevareindustrien.

Ser man på hele perioden siden 2000, er det kendetegnende, at drikkevareindustrien har haft en meget moderat produktionsstigning i Danmark, hvilket også skal ses på baggrund af, at fx bryggeriernes ekspansion især sker globalt og via produktion på egne anlæg i udlandet.

2.2. Udviklingen i de enkelte sektorer

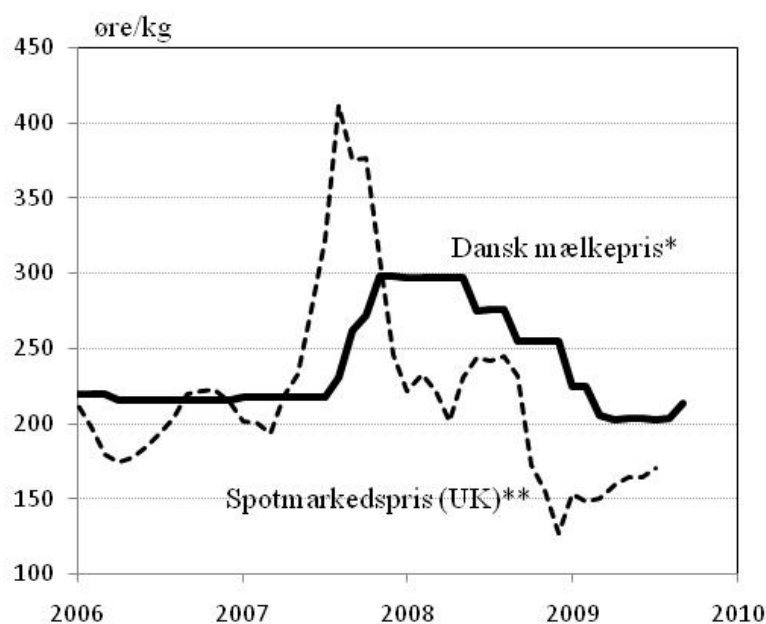
Dette afsnit indeholder nærmere analyser af de enkelte sektors økonomiske udvikling, konjunkturer og konkurrenceevne. Analyserne tager her udgangspunkt i dels nøgletallene i tabel 2.1, dels regnskabstal for udvalgte væsentlige virksomheder i sektorerne. Regnskabstallene omfatter virksomheder med betydelige aktiviteter m.m. i udlandet, hvorimod tallene i tabel 2.1 er baserede på tal fra Danmarks Statistik og alene vedrører aktiviteter på dansk grund.

Mejeriindustrien

Udviklingen i mejeriindustriens økonomi har i 2009 været påvirket af:

- Genopretning af eksporten til Mellemøstlandene efter Muhammed-krisen. Arla Foods, som er den dominerende danske eksportør på disse markeder, vurderer, at deres samlede salg til Mellemøsten – ekskl. Saudi Arabien – nu ligger mindst 30 procent højere end før krisen
- Mælkepulverprisens kortvarige himmelflugt og efterfølgende bratte fald igen. Spotmarkedspriserne på mælk steg markant i anden halvdel af 2007, men faldt igen i 2008 til et endnu lavere niveau, jf. figur 2.1.

Figur 2.1. Spot-markedspris (UK) og dansk landmandspris på mælk

* Gns. Afregningspris til danske landmænd

** 1-månedsspotmarkedspris

Kilde: Landbrug & Fødevarer (2009) samt auktionsnoteringer

- Figuren illustrerer, at afsætning på spotmarkedet kan være særdeles fordelagtigt i kortere perioder, men at der tilsvarende kan være perioder med meget lave spotmarkedspriser. En sammenligning af priserne over en længere periode viser, at spotmarkedspriserne varierer meget, men at de på langt sigt ligger betydeligt under de priser, som de danske mejerier i gennemsnit tilbyder landmændene. Afsætning på et spotmarked indebærer dermed en meget stor prisusikkerhed.

Prisuroen i 2007-09 på både spot- og kontraktmarkedet fik nogle landmænd til at melde sig ud af Arla for i stedet at sælge på spotmarkedet. I 2007 meldte

90 landmænd sig ud af Arla for at afsætte mælken til anden side, men hovedparten meldte sig ind igen efter relativt kort tid. I efteråret 2009 har igen 29 andelshavere meldt sig ud for at kunne være fritstillet til at søge andre afsætningsmuligheder.

- Denne udvikling viser, at konkurrencemyndighedernes krav om mere lempelige bindingsregler for medlemmer i de store andelsselskaber fungerer i praksis. Mejeriernes råvaregrundlag skal ikke mere tages for givet, og selv kortvarige og usikre alternative afsætningsmuligheder får andelshavere til at melde sig ud og afprøve andre markeder. Det er dog et spørgsmål, om disse nye muligheder for at skifte til nye aftagere af mælk har haft en gavnlig økonomisk effekt nogen steder. For landmændene blev afsætning på spotmarkedet en kortvarig gevinst, og for mejerierne betød de faldende mælkeleverancer, at hverken produktion eller afsætning kunne optimeres. Desuden betyder den dårligere forsyningssituation, at mejerierne har et dårligere grundlag for at foretage langsigtede investeringer i fx innovation.
- En svækket markedssituation som følge af den finansielle og økonomiske krise. Der kan konstateres både en total forbrugsnedgang og en forbrugsændring i retning af mere discount og mere private labels. Discount-kæden Lidl solgte således frisk mælk i eget navn (private label) med bl.a. Arla som leverandør. Der blev bl.a. kørt kampagner med tre liter mælk for otte kr., og prisen røg helt ned på 2,66 kr. for en liter danskproduceret minimælk.
- Valutakursudviklingen, hvoraf især pundets og dollarens fald har påvirket mejeriernes indtjening negativt.

Udviklingen i omsætning og resultat for udvalgte danske mejerier – hvoraf Arla Foods står for ca. 90 pct. af mælkeindvejningen – fremgår af tabel 2.2.

Som det ses af tabellen, er de økonomiske resultater relativt stabile – trods omskiftelige økonomiske og politiske rammer at arbejde under. Stabiliteten er i høj grad et resultat af andelsejerformen, hvor afregningsprisen til landmændene bruges til at udligne udsving i mejeriernes indtjening. Arla fik dog i 2008 en markant nedgang i overskuddet, og opnåede det dårligste resultat i mange år.

Tabel 2.2. Omsætning og resultat for udvalgte danske mejerier, (mio. kr.)

	02/03	03/04	04/05	2006	2007	2008
Omsætning						
Arla Foods	40.647	47.608	46.351	45.491	47.742	49.469
Thise Mejeri	120	149	183	272	359	504
Nørager Mejeri*	203	212	196	203	242	257
Årets resultat efter skat						
Arla Foods	1.094	1.019	801	933	938	556
Thise Mejeri	2	4	6	9	10	16
Nørager Mejeri*	7	7	5	3	2	5

* Tal for Nørager Mejeri er udelukkende driftsårstal. 2006 = 2005/2006, etc.

Kilde: Selskabernes årsregnskaber

Omsætningen i Arla Foods var på 49,5 mia. kr. i 2008, og Arla Foods er dermed den næststørste fødevarer virksomhed med hjemstavn i Danmark. Arla Foods' resultat for første halvår af 2009 blev på 263 mio., og det budgetterede overskud på 900 mio. kr. for hele 2009 er fastholdt.

I 1. halvår af 2009 faldt Arla Foods' omsætning med godt 2½ mia. kroner i forhold 1. halvår af 2008, og heraf skyldes 1,7 mia. kroner alene valutakursfaldet på svenske kroner og britiske pund for Arla Foods' omsætning på disse to hovedmarkeder. Det illustrerer, hvor afhængige store dele af den danske agro- og fødevarerindustri er af valutakursudviklingen.

Nøgletal for Arla Foods' udvikling i 1. halvår af 2008/2009 fremgår af tabel 2.3.

Tabel 2.3. Nøgletal for Arla Foods' seneste udvikling

	1.halvår 2009	1. halvår 2008	Helår 2008
Omsætning, mio. kr	22.324	24.988	49.469
Resultat, mio. kr	263	481	556
Mælkemængde, mio. kg.	4.376	4.133	8.243
Antal andelshavere	7.799	8.128	7.996
Balance, mio. kr.	30.193	31.569	29.280
Arla-indtjening pr. kg. andelshavermælk	2,03	2,90	2,82

Kilde: Meddelelse fra Arla

Arla Foods forventer, at resultaterne af det omfattende spareprogram får størst effekt i andet halvår af 2009. Bl.a. derfor forventes resultatet at blive væsentligt bedre i andet halvår end i første halvår.

Som led i spareprogrammet opgav Arla Foods i 2009 målet om at øge omsætningen med 50 procent - eller hvad der svarer til 25 mia. kr. - frem til 2013. Dette mål var ellers et centralt punkt i den strategiplan 2013, som blev vedtaget i 2008. Dette illustrerer, at fremadrettede strategier og vækstplaner må vige for de mere kortsigtede indtjeningskrav i kriseperioder. Arla Foods noterer dog, at forhold som innovation, strukturforandring og opkøb samt effektivisering fortsat er hovedkomponenter i strategien.

Kødindustrien

Danish Crown er langt den største aktør i denne sektor, idet virksomheden står for ca. 90 pct. af de danske svineslagtninger og 60 pct. af de danske kreaturslagtninger. Danish Crowns resultat har gennem en årrække været meget stabilt set i forhold til de udsving, deres ejere og svineproducenter har været udsat for, jf. tabel 2.4.

Tabel 2.4. Omsætning og resultat (mio. kr.) for virksomheder inden for den danske kødindustri

	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09
Omsætning							
<u>Svineslagterier</u>							
Danish Crown	40.368	44.370	48.598	48.534	44.346	46.972	44.765
Tican	2.102	2.603	2.581	3.036	3.706	4.103	
<u>Fjerkræslagterier</u>							
Rose Poultry A/S	1.358	1.418	1.413	1.364	1.514	1.708	
Lantmännen Danpo A/S	1.136	1.306	1.208	1.031	1.112	1.255	
<u>Øvrig kødindustri</u>							
Kurt Skare Holding	827	889	834	933	926	1068	
Sthryn's*		501	561	553	590	640	
3-stjernet*	238	220	238	252	260	280	
Årets resultat							
<u>Svineslagterier</u>							
Danish Crown	1.214	1.261	1.228	1.232	1.230	997	1.021
Tican	81	133	126	142	88	75	
<u>Fjerkræslagterier</u>							
Rose Poultry A/S	-29	23	17	-47	17	23	-20
Lantmännen Danpo A/S	-21	-83	-6	-258	-41	29	
<u>Øvrig kødindustri</u>							
Kurt Skare Holding	16	18	16	10	11	13	
Sthryn's*	21	16	31	34	28	19	
3-stjernet*	29	21	19	23	34	25	

* Kalenderår. 2002/2003 = 2003, etc.

Kilder: Virksomhedernes årsregnskaber

I 2007/08 faldt årets resultat markant, og det relativt lave niveau er fortsat ind i 2008/09. Den faldende indtjening skal ses på baggrund af, at driftsøkonomien blandt danske svineproducenter var meget dårlig i disse to år, hvilket har påvirket udbuddet

af slagtesvin og dermed også Danish Crowns kapacitetsudnyttelse negativt, jf. kapitel 1. En meget stor del af Danish Crowns overskud er således sendt tilbage til landmændene som efterbetaling. Af det samlede overskud på 1.021 mio. kr. blev i 2009/2009 kun 40 mio. kr. stående i selskabet som konsolidering, mens resten blev betalt tilbage til andelshaverne.

Også Danish Crowns omsætning faldt i 2008/09, og nedgangen forklares ved primært faldet i valutaer som engelske pund, svenske kroner og polske zloty, og sekundært faldet i slagtninger i Danmark.

En væsentlig del af indtjeningen i 2008/09 kom fra de udenlandske produktionsvirksomheder og fra forædlingssektoren. Dertil kommer, at de vedtagne besparelser allerede har haft en positiv effekt på resultatet. På den negative side har det lavere kødforbrug påvirket prisen og dermed også indtjeningen. Endeligt har der også været betydelige ekstraomkostninger ved at tilpasse kapaciteten til en lavere slagtesvineproduktion i Danmark.

Tican står for godt 8 pct. af de danske svineslagtninger, men andelen har været stigende gennem adskillige år, og også totalmodtagelsen af svin har været stigende. Der var tidligere ikke de samme problemer med overskydende kapacitet, som Danish Crown har haft, men i 2009 har Tican har gennemført flere afskedigelsesrunder som følge af kapacitetstilpasninger og den faldende tilførsel af slagtesvin.

Mens Ticans omsætning har været stigende gennem en lang periode, faldt årets resultat, og niveauet ligger stadig lavt i forhold til de foregående år.

Tabellen viser, at svineslagterierne generelt har en mere stabil udvikling i omsætning og indtjening end fjerkræslagterierne.

Fjerkræslagterierne har gennem de senere år lidt store tab. Lantmännen Danpo fik et overskud i 2008 efter flere år med betydelige underskud. I 2009 forventes der et ikke-tilfredsstillende resultat.

Rose Poultry har også set over en længere periode haft en lav indtjening. Resultatet i 2008/09 blev dårligere end det foregående regnskabsår, og det skyldes især dårligere afsætningsmuligheder og stigende import af billigere ferske produkter til detailhandlen. Dertil kom, at selskabet i 2009 blev ramt af en negativ – og til dels misvisende – medieomtale, som skadede eksporten til flere af landene i Mellemøsten.

Der er en række forklaringer på fjerkræslagteriernes øjeblikkelige økonomiske problemer:

- Importen af fjerkrækød er steget betragteligt, og det har været med til at øge konkurrencen på hjemmemarkedet.
- Fjerkræproducenternes forværrede bytteforhold under og umiddelbart efter fødevarekrisen nødvendiggjorde, at fjerkræslagterierne betalte en relativt høj afregningspris til landmændene for at fastholde leverancerne. Problemerne med at kunne tiltrække tilstrækkelige leverancer illustreres af, at flere og flere levende kyllinger eksporteres til tyske og hollandske fjerkræslagterier. Mens der for fem til seks år siden ikke var nogen væsentlig eksport af levende kyllinger, er situationen i dag, at eksporten udgør mellem seks og syv procent af produktionen på godt 100 mio. kyllinger årligt.
- Den lavere købekraft rammer især de dyre høj kvalitetsprodukter, kølede varer m.m., som de danske fjerkræslagterier bl.a. har specialiseret sig i.
- Endeligt har også en hård konkurrence mellem de to store fjerkræslagterier i Danmark været med til at begrænse indtjeningen.

Drikkevareindustrien

Drikkevareindustrien domineres af bryggerierne, hvor Carlsberg er den største virksomhed, jf. tabel 2.5.

I 2008 overtog Carlsberg sammen med Heineken den tidligere konkurrent og samarbejdspartner, Scottish & Newcastle (S&N). Carlsbergs væsentligste formål med at gå med i købet af S&N var at få fuld kontrol over selskabet BBH, som tidligere var ejet ligeligt af S&N og Carlsberg. Med købet fik Carlsberg et stærkt brohoved på det voksende russiske marked, som blev betragtet som et strategisk hovedmarked på længere sigt. Carlsbergs stigende omsætning kan således i høj grad tilskrives dette opkøb og ikke mindst de stigende aktiviteter i Rusland.

I de første 9 måneder af 2009 havde Carlsberg generelt en positiv økonomisk udvikling. Ølproduktionen steg med 6 pct. Mens den organiske vækst faldt med 5 pct., bidrog opkøb med en vækst på 11 pct. Væksten på de asiatiske markeder var tocifret, men væksten var negativ i både Nord-, Vest- og Østeuropa. Nettoomsætningen steg med 1 pct. til 45,8 mia. kr.

Som et resultat af bl.a. den økonomiske krise faldt salget på det russiske ølmarked med ca. 10 pct. i de første ni måneder af 2009. Carlsberg har dog formået at øge sin markedsandel i Rusland i denne periode fra 38,7 pct. til 40,9 pct., hvilket indikerer, at Carlsberg har en relativt stærk konkurrenceevne på dette marked.

Det russiske marked risikerer dog at komme under yderligere pres i det kommende år. Den russiske regering foreslår en væsentlig forøgelse af afgiften på øl i 2010, hvilket kan forventes at forandre og reducere ølforbruget i landet. Forslaget er endnu ikke vedtaget.

Som det fremgår af tabel 2.5, har de to mindre bryggerier, Royal Unibrew og Harboes Bryggeri, haft en meget forskellig økonomisk udvikling i 2008. Royal Unibrew fik en omsætningsstigning 7,5 pct., men årets resultat faldt fra 152 mio. kr. til -484 mio. kr. En stor nedskrivning på selskabets aktiviteter i Polen er dog en meget væsentlig forklaring, men også finanskrisens negative effekt på efterspørgslen efter øl og andre drikkevarer har haft en betydning for det utilfredsstillende resultat. Royal Unibrew ser dog ud til at få et markant bedre 2009-resultat. De første 9 måneder af 2009 viser et overskud på 235 mio. kr. mod 145 mio. kr. i samme periode året før. Resultat før skat løb op i 126 mio. kr. mod blot 22 mio. kr. i 2008. Dermed er også forventningerne til hele 2009 opjusteret.

Harboes Bryggeri præsterede stigende omsætning og resultat i 2008. Nettoomsætningen i alt steg med 13 pct., men bryggeridelen – som er langt den vigtigste del af Harboes Bryggeri – steg med 16 pct. Harboes Bryggeri forventer et ”væsentligt forbedret koncernresultat i 2009/10” end i det foregående år.

Tabel 2.5. Omsætning og resultat (mio. kr.) for danske bryggerivirksomheder

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Nettoomsætning						
Carlsberg	34.626	36.284	39.047	41.083	44.750	59.944
Royal Unibrew	2.633	2.869	3.191	3.439	3.882	4.179
Harboes Bryggeri A/S*	1.359	1.452	1.361	1.383	1.371	1.545
Resultat						
Carlsberg	1.719	1.269	1.371	2.171	2.596	3.206
Royal Unibrew	153	194	221	228	152	-484
Harboes Bryggeri A/S*	64	86	66	57	20	26

* Driftsårstal. 2003 = 2002/2003, etc.

Kilde: Selskabernes årsregnskaber

De danske mikrobryggerier øger fortsat deres markedsandele i en periode med fallende ølforbrug. Generelt har mikrobryggerierne det økonomisk hårdt, og finanskrisen, strammere kreditgivning fra bankerne og øget konkurrence i branchen har yderligere medført en række tab og lukninger. I første halvdel af 2009 lukkede 12 mikrobryggerier, men i samme periode er der åbnet 13 nye (Bryggeriforeningen, 2009), hvilket antyder, at der er en stor udskiftning i sektoren. Mens der i 2000 blot var 19 bryggerier i Danmark, er der i dag 120 bryggerier. Dermed udvikler branchen sig meget anderledes end den øvrige agro- og fødevarerindustri.

Brødsektoren

Den deciderede brødsektor (excl. kager, kiks m.m.) domineres i dag af tre selskaber, nemlig de to svenske selskaber, Lantmännen Schulstad og Lantmännen Unibake Danmark, samt Kohberg Brød A/S, jf. tabel 2.6.

Tabel 2.6. Omsætning og resultat (mio. kr.) for virksomheder i den danske brødsektor

	2004	2005	2006	2007	2008
Nettoomsætning					
Lantmännen Unibake DK	1.222	1.201	1.259	1.376	1.520
Lantmännen Schulstad	697	1.205	1.174	1.237	1.088
Kohberg Brød A/S	697	746	820	868	988
Resultat efter skat					
Lantmännen Unibake DK	76	76	73	52	-31
Lantmännen Schulstad	29	34	34	34	2
Kohberg Brød A/S	27	41	18	33	29

Kilde: Selskabernes årsregnskaber

Lantmännen Unibake Gruppen er en af Europas største producenter af frosne bageriprodukter og Skandinaviens største producent af friskbrød. Lantmännen Unibake Danmark har i de senere år gennemgået en betydelig vækst i form af opkøb, nyetableringer og organisk vækst. Formålet har været at styrke den internationale markedsposition. Opkøb er foretaget i Finland, USA og UK, og i 2009 er det vedtaget at investere et trecifret millionbeløb i ny produktionskapacitet i UK. Hidtil er produkterne blevet eksporteret fra Danmark til UK, men fremover skal de produceres i UK med henblik på at begrænse valutakursusikkerhederne og samtidig være tæt på kunderne.

I 2008 steg omsætningen med godt 10 pct., hvilket dog i høj grad skyldes prisstigninger på både rå- og salgsvare. I 2008 fik selskabet et resultat efter skat på minus 31 mio. kr. mod et overskud på 52 mio. kr. året før. Netop de betydelige virksomhedsopkøb angives som en forklaring på den negative udvikling, men også negativ valuta-

kursudvikling har haft en betydning. Udviklingen illustrerer, at ekspansion via internationale investeringer og opkøb er en hurtig men ofte risikofyldt vej til vækst, især når der som her er tale om helt nye og fjerne markeder.

Lantmännen Schulstad havde også en stigende omsætning i 2008 som følge af et højere prisniveau. Årets resultat faldt fra 34 mio. kr. til 2 mio. kr., hvilket også forklares med stigende råvarepriser, højere lønomkostninger samt større energi- og transportomkostninger. Det bemærkes også, at resultatet er negativt påvirket af konkurrencesituationen på friskbrødmarkedet, hvor stigende koncentration vurderes at øge prispresset.

Kohberg Brød A/S havde også en relativt stor omsætningsfremgang i 2008 (14 pct.), men også her er prisstigningerne under fødevarekrisen en væsentlig forklaring. Selskabet havde i 2008 et forbedret resultat af primær drift, men et faldende resultat efter skat. Blandt årsagerne til det dårligere resultat nævnes dyrere råvarer, højere lønninger samt højere energi- og transportomkostninger.

De faldende råvarepriser er endnu ikke slået igennem i brødpriserne i detailledet. Som det fremgår af boks 2.1, er priserne på brødkorn faldet markant efter midten af 2008, mens priserne på brød m.m. fortsatte med at stige og stadig ligger langt over niveauet i midten af 2008.

Boks 2.1. Manglende prisgennemslag på korn- og brødmarkedet

Under fødevarekrisen i 2007-08 steg priserne på især korn- og mejeriprodukter. Disse prisstigninger medførte, at også de forædlede fødevarer steg i pris med nogle få måneders forsinkelse. Detailpriserne på brød og frisk mælk steg således med 15-20 pct. Udviklingen i råvare- og detailpriser antyder dog et manglende prisgennemslag på især korn- og brødmarkedet.

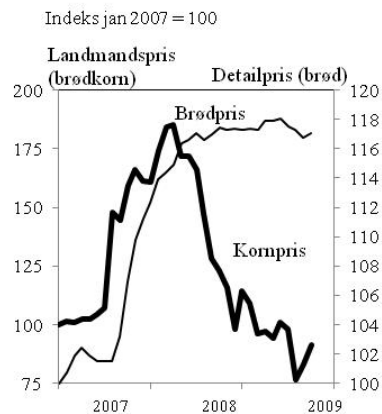
For det første steg fødevarerne langt mere i pris, end hvad de dyrere landbrugsråvarer (mælk og brødkorn) kunne berettigede. I brød udgør kornomkostningen kun ca. 5 pct. af færdigvarens pris, hvorfor prisstigninger på korn ikke bør medføre nogen nævneværdig prisstigning på brød.

For det andet faldt fødevarerpriserne ikke tilsvarende, da landbrugsråvarerne igen faldt i pris. For eksempel fortsatte priserne på brød med at stige, selv om brødkornet blev billigere og billigere - og i dag ligger 10 pct. under niveauet før fødevarekrisen. Generelt steg fødevarerpriserne hurtigt, da fødevarekrisen begyndte, men da fødevarekrisen ophørte, fortsatte fødevarerpriserne med at stige eller ligge på et meget højt niveau, jf. nedenstående figur.

Landbrugsråvarerne er stadig meget billige, og det bør fortsat slå igennem i butikspriserne på fødevarer, herunder især brød og kornprodukter.

Konkurrencestyrelsen konkluderede i en analyse fra juni 2009, at især møller og supermarkeder var årsagen til, at priserne på brød lå relativt højt (Konkurrencestyrelsen, 2009).

Udvikling i de danske priser på hhv. "brødkorn" og "brød- og kornprodukter

Kilde: Danmarks Statistik (2009) og Landbrug & Fødevarer (2009)

Sukker

Den danske sukkerindustri ændrede afgørende struktur i 2009, idet det tyske Nordzucker overtog Danisco Sugar. Frasalget startede allerede i 2007, hvor Danisco-koncernen besluttede at udskille sukker-divisionen som et selvstændigt selskab. Lav omsætningsvækst, behov for fokusering på kerneaktiviteter og faldende indtjening på sukkerområdet var væsentlige begrundelser for beslutningen. Spaltningen gjorde det muligt enten at børsnotere eller helt frasælge sukkerdivisionen. I 2008 blev der indgået en aftale om salg af sukker-divisionen til Nordzucker, og i marts 2009 blev overtagelsen en realitet.

Danisco Sugar skiftede samtidig navn til Nordic Sugar. Som følge af de ændrede ejerforhold kan regnskabet for Nordic Sugar ikke direkte sammenlignes med de foregående års resultater i Danisco Sugar.

Nordic Sugar havde i 2008 en nettoomsætning på 3,2 mia. kr. og et resultat efter skat på 49 mio. kr.

Grovvaresektoren

2007 og 2008 blev et par turbulente år for grovvaresektoren i Danmark på grund af de meget svingende korn- og foderpriser under fødevarekrisen, og turbulensen varede helt ind i 2009. De kraftigt svingende priser medførte stor usikkerhed, og virksomheder med manglende afdækning af lange kontrakter led betydelige tab.

Mens 2007 således blev kendetegnet ved store økonomiske problemer i flere virksomheder, blev 2008 generelt et mere normalt og mere positivt år, jf. tabel 2.7.

DLG's resultater for 2008 ser ikke ud til at være negativt prægede af de stigende og ustabile kornpriser. DLG nåede i 2008 en omsætning på 37,6 mia. kr. og et overskud efter skat på 177 mio. kr., hvilket var en betydelig stigning i forhold til året før. Væksten skyldtes næsten udelukkende øgede internationale aktiviteter.

DLG's internationale ekspansion er fortsat i 2009, hvor selskabet nu ejer 50 pct. af aktierne i en foderfabrik i Hamburg – sammen med det hollandske selskab ForFarmers. DLG har endvidere udvidet sit engagement til at omfatte hele Tyskland via yderligere opkøb.

Aarhusegnens Andel havde i 2008 betydelig vækst i både omsætning og resultat efter skat. Det var andet år i træk, at selskabet havde en omsætningsstigning på over 30

procent. Stigningen skyldes dels prisudviklingen, dels et højere aktivitetsniveau, idet der var en mængdemæssig stigning på godt 15 pct. i 2008.

Tabel 2.7. Årets resultat for en række danske grovvarevirksomheder, (mio. kr.)

Omsætning	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Aarhusegnens Andel	1.551	1.681	1.695	1.995	2.590	3.515	
Nordjysk Andels Grovvare	868	887	840	812	839	1234	1345
DLG	14.567	13.795	15.053	17.325	24.631	37.589	
Danish Agro	1.673	1.247	1.226	1.335	2.868	3.468	
SAB	588	618	691	885	1.325	1.338	
Aller Mølle A/S	559	553	553	618	33	399	
Brdr. Ewers A/S	479	480	470	440	585	854	
Hedegaard A/S	1.871	1.706	1.608	1.652	1.953	2.277	
Nordsjællands Andelsgrøvvare	84	90	86	97	107	147	144
Vestjyllands Andel	673	670	703	774	854	1.189	1.177
Resultat efter skat							
Aarhusegnens Andel	21	1	10	-8	9	16	
Nordjysk Andels Grovvare	11	-16	8	9	-3	10	0
DLG	72	80	111	118	166	177	160**
Danish Agro	21	4	18	18	31	72	
SAB	5	4	7	6	-40	19	
Aller Mølle A/S	9	10	9	11	-11	-2	
Brdr. Ewers A/S	12	14	19	13	2	24	
Hedegaard A/S	51	68	40	31	0	31	
Nordsjællands Andelsgrøvvare	3	1	-2	0	2	1	-3
Vestjyllands Andel	23	13	30	26	14	31	32

* Driftsårstal. 2003 = 2002/2003, etc.

**Skøn

Anm: Flere af virksomhederne har betydelige aktiviteter uden for grovvare-segmentet

Kilde: Selskabernes årsregnskaber

Danish Agro havde ligeledes en stor stigning i både omsætning og overskud i 2008. Selskabet forventer et koncernresultat før skat i 2009 på niveau med det foregående år. En forklaring på det stigende overskud er, at der i forbindelse med de seneste års fusioner med ØA, Sydvestsjælland Andel, Roskilde Andel og KOFagro er opnået årlige driftsbespareser på 70 mio. kr.

Grovvareselskabernes skøn for 2009 er forsigtige, idet der ganske naturligt er en betydelig usikkerhed m.h.t. den fremtidige markedssituation. Også landmændenes økonomi og betalingsevne er en vigtig, men ukendt, parameter i de kommende år.

Konsolideringen i grovvaresektoren fortsatte i 2009 – mere eller mindre som resultat af fødevarerkrise og recessionen. Samtidig var der også en klar tendens til, at lokale

grovvarerelskaber i stigende grad ekspanderede uden for deres normale geografiske områder.

Det fynske grovvarerelskab SAB fusionerede med Danish Agro i 2009. Baggrunden var, at SAB under fødevarerkrise måtte indkassere store tab på grund af manglende afdækning af kontrakter. Dette havde tæret betydeligt på selskabets egenkapital, hvilket gjorde selskabet yderligere sårbart under finanskrisen.

I 2009 blev endvidere det gamle familieforetagende, Aller Mølle, solgt til medlemmer af DLA Group.

I 2009 overtog Aarhusegnens Andel det private selskab J. B. Møller A/S. Dermed rykkede Aarhusegnens Andel for alvor ned i Sønderjylland.

Markfrøvirksomheder

DLF-TRIFOLIUM, som er verdens største kløver- og græsfrøfirma og har 50 pct. af det europæiske marked og 20 pct. af det globale marked, havde i 2008/09 en omsætningsnedgang på 8,5 pct., jf. tabel 2.8.

Tabel 2.8. Omsætning og resultat (mio. kr.) for danske markfrøvirksomheder						
Omsætning	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
DLF-TRIFOLIUM	2.075	2.001	2.008	2.230	2.252	2.062
Hunsballe Frø	120	118	131	172	160	151
Resultat efter skat						
DLF-TRIFOLIUM	37	44	31	140	38	33
Hunsballe Frø	5	10	2	0	5	1

Kilde: Selskabernes årsregnskaber

Selskabets afsætning faldt med cirka 25 pct., og det var den største salgsnedgang i virksomhedens historie. Omsætningsnedgangen og dermed også en stigende lageropbygning forklares især ved faldende efterspørgsel som følge af finanskrisen. Efterspørgslen efter græs- og kløverfrø er relativt konjunkturafhængig, og derfor er der mærkbare konsekvenser af den finansielle og økonomiske krise. Dertil kommer, at også valutakursforholdene samt en generelt stor høst verden over har svækket priserne og indtjeningen.

Resultatet efter skat faldt fra 38 mio. kr. til 33 mio. kr. i 2008/09, og den relativt beskedne nedgang skyldes, at der blev gennemført en række besparelser i løbet af året.

Hunsballe Frø fik en omsætningsnedgang på ca. 6 pct., og overskuddet blev reduceret til 1 mio. kr. i 2008/09.

Begge frøfirmaer forudser en faldende indtjening i 2009/10. Samtidig skærer frøfirmaerne i arealerne til næste års høst for at begrænse udbuddet og dermed prisfaldene. Generelt er markfrømarkedet præget af meget store udsving i udbud og priser fra år til år. Man ser også, at lagrenes størrelse betyder meget for prisudviklingen, idet store lagre – som der er i disse år – lægger et nedadgående pres på priserne.

Handel med pelsskind

Pelsdyravlernes skindprodukter bliver næsten fuldt ud afsat via København Fur. København Fur aftager ca. 98 pct. af de danske pelsskind, men derudover afsættes også skind fra en række andre lande. Baggrunden er et ønske om at kunne tilbyde et stort antal skind og et bredt sortiment for at kunne tiltrække de mest interessante købere fra hele verden.

København Furs andel af det globale marked for pelsskind er tæt på 60 procent, og selskabet tiltrækker 600 internationale købere til hver af de fem auktioner i løbet af sæsonen. 98 procent af produktionen går til eksport.

København Furs økonomiske udvikling har generelt været positiv i de senere år, jf. tabel 2.9.

Tabel 2.9. Nøgletal for København Fur (mio. kr.)

	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Auktionsomsætning	2.613	3.273	3.539	4.887	3.843	4.574	3.900
Årets resultat	58	118	93	160	100	138	
Egenkapital	456	506	512	592	578	623	
Soliditet (pct.)	49	49	55	67	69	68	
Antal solgte skind (mio.)	14,1	14,5	15,2	16,0	16,5	18,6	18,5

Kilde: Selskabets årsregnskaber

I salgssæsonen 2008/09 fik København Fur udbudt og solgt samtlige 18,5 millioner minkskind samt to millioner pelsskind i forskellige andre typer. Prisniveauet var præ-

get af finanskrisen, og det betød en prisnedgang på lidt over 20 procent i forhold til den foregående sæson.

København Furs største markeder er Kina og Rusland, som tilsammen aftager 75 pct. af salget. Det kinesiske marked har udvist påfaldende stor købelyst, mens det russiske har været hårdt ramt af finanskrisen.

Pelsskind er et udpræget højindkomstprodukt, hvor efterspørgslen er relativt følsom over for konjunkturændringer og faldende købekraft. Set på den baggrund er udviklingen i det seneste år positiv, om end det lavere prisniveau i 2008/09 sandsynligvis vil medføre en faldende produktion i de kommende år.

København Fur har en stor egenkapital og dermed også en høj soliditet – især sammenlignet med andre andelsselskaber. Hele egenkapitalen er dog fordelt på personlige konti hos andelshaverne, og dermed kan formuen efter særlige regler udbetales til ejerne.

2.3. Tilpasninger og besparelser som følge af lavkonjunktoren

Den danske agro- og fødevarerindustri har i høj grad søgt at tilpasse sig de dårlige konjunkturer via besparelser og omkostningstilpasninger. Dermed har virksomhederne i vid udstrækning kunnet fastholde indtjeningsniveauet eller begrænse nedgangen, selv om afsætningsituationen har været problematisk. En række eksempler illustrerer dette.

Arla vedtog i 2009 en plan for en række omfattende besparelser. Målet var at spare 1 mia. kr. i 2009, og det indebar bl.a. opsigelse af mere end 250 medarbejdere. Derudover skulle besparelserne komme ved at sætte en række projekter på standby, udskyde investeringer og reducere omkostningerne til indkøb.

Arla begrundede besparelserne med den forværrede markedssituation som følge af finanskrisen og den efterfølgende økonomiske krise, som havde betydet dels større fokus på discountprodukter, dels faldende forbrug.

Allerede i september kunne resultaterne af spareprogrammet ses, og det var en af årsagerne til, at Arla igen kunne hæve mælkeprisen til landmændene.

Danish Crown vedtog i maj 2009 en nipunktsplan, hvor målet var samlede besparelser på 1,3 mia. kr. Derudover krævede selskabet fjernelse af politiske særbyrder for 300 mio. kr. (se boks 2.2). Alle tiltag i planen skulle realiseres inden for seks til 18 måneder.

Der var især fokus på lønomkostningerne, hvor det var målet at spare 600 mio. kr. Da udgangspunktet var en nedgang i enhedslønomkostningerne, har det naturligt medført en heftig debat på området.

I september 2009 konstaterede Danish Crown, at planen indtil videre følges. Over 400 medarbejdere var blevet afskediget, eller afskedigelse var under forberedelse, og indtil videre var lønomkostningerne reduceret med 4-5 pct.

Boks 2.2. Danish Crowns strategiske plan, DC Future, maj 2009

1. **Besparelser og forbedringer i slagteridivisionerne.** Planen, som omfatter både svine- og oksekødsdivisionen, indeholder bl.a. væsentlige reduktioner af direkte og indirekte omkostninger på slagterier og hovedkontor, forbedret logistik og indkøb samt øget udflagning af produktion. Der er etableret et beredskab, så kapacitetsomkostningerne hurtigt kan tilpasses eventuelle ændringer i råvaregrundlaget.
2. **Forbedret indtjening i forædlingselskaber og øvrige fællesvirksomheder:** Handlingsplaner med fokus på omkostninger og konkurrencedygtighed iværksættes i alle selskaber, og vil give et væsentligt løft i datterselskabernes samlede bidrag til DC's indtjening.
3. **Besparelser via fælles administration og funktionsdeling i Danmark:** Besparelser og forenkling via oprettelse af fælles administrative funktioner og deling af en række specialistfunktioner på tværs af de danske selskaber i koncernen.
4. **Reduktion af investeringer og produktionskapacitet i Danmark:** Investeringsbudgettet i koncernens danske virksomheder reduceres til et absolut minimum, og der vil blive lukket mindst to danske fabriksanlæg yderligere i løbet af perioden.
5. **Etablering af svineslagterikapacitet i Tyskland:** DC vil tilvejebringe adgang til svineslagtekapacitet i Tyskland - som udgangspunkt med fokus på lokal produktion.
6. **Besparelser på DCs udgifter til organisationerne på Axelborg:** Besparelser via forenkling og effektivisering af DC's servicering på organisationsområdet.
7. **Nyt markedsorienteret afregningskoncept:** DC tilbyder svineproducenterne et nyt afregningskoncept med udgangspunkt i markedet og med optimeringsmuligheder for både store og små leverandører. Formålet er at sikre et bredere råvaregrundlag for den fælles virksomhed, til gavn for alle andelshavere.
8. **Nedbringelse af de danske lønomkostninger:** Det danske lønniveau udgør DC's største enkeltudfordring på omkostningssiden. Via ny overenskomst skal der skabes mulighed for reduktion af de danske enhedsomkostninger til løn med 20 procent.
9. **Fjernelse af politiske konkurrencehandicap:** DC kræver fjernelse af urimelige politiske særbyrder, som truer selskabets råvareleverancer og internationale konkurrencedygtighed.

Kilde: Danish Crown

Carlsberg Danmark effektiviserede organisationen i starten af 2009 som et resultat af den usikre markedssituation. 150 stillinger blev i den forbindelse nedlagt.

Den finansielle og økonomiske krise medførte også, at DLF-TRIFOLIUM i 2009 igangsatte en række initiativer til effektiviseringer, strukturtilpasninger og omkostningsreduktioner. Formålet med spareplanen var at styrke selskabets internationale konkurrenceevne og imødegå udfordringerne fra den globale økonomiske krise. Spareplanen havde som mål at opnå en samlet årlig besparelse på op til 15 mio. kr., og den medførte også afskedigelser af medarbejdere. Effektiviseringerne skete inden for behandling af kløver- og græsfrø, der blev rationaliseret. Som led i spareplanen satte selskabet også sine GMO-projekter på standby, fordi det blev vurderet, at der ikke er politisk opbakning til GMO-afgrøder i Europa.

Generelt kan de betydelige besparelser og omkostningsreduktioner have både positive og negative konsekvenser.

På denne ene side er det gunstigt, at virksomheder, som er økonomisk truet af recession og lavkonjunkturer, er i stand til hurtigt at reagere, så virksomhedens fremtidige eksistens ikke kommer i fare. Hvis der sker ændringer i virksomhedernes omverdensforhold, skal de være i stand til at navigere og tilpasse sig på helt kort sigt, uden at det nødvendigvis ændrer det overordnede strategiske sigte.

Der ses også eksempler på, at netop en økonomisk krise kan være den anledning, som gør, at virksomheder gennemfører de nødvendige tilpasninger. Undertiden kan det være et krav fra samarbejdspartnere eller långivere, som betyder, at virksomhederne får foretaget de nødvendige opstramninger. Som det fremgår senere i afsnittet om produktivitetsudviklingen, har der netop i de senere år været en negativ arbejdsproduktivitetsudvikling, og på den baggrund kan der være tegn på, at der er brug for yderligere effektivisering i sektoren.

På den anden side kan drastiske besparelser og nedskæringer være skadelige for virksomhederne. Det gælder især, hvis der foretages kortsigtede besparelser inden for forskning, udvikling, markedsføring m.m., hvor omkostningsbesparelserne kommer relativt hurtigt, mens ulemperne kommer langt senere. Der er således en reel risiko for, at selskaberne i deres iver for at effektivisere og spare på kort sigt kommer til at nedprioritere fremadrettede udviklingstiltag, som skulle sikre den fremtidige vækst og indtjening.

Udskydelse af investeringer, som i øvrigt var strategisk begrundede og rentable, vil i mange tilfælde give virksomheden et tab, fordi rentabiliteten bliver mindre, eller fordi first-mover fordelene forsvinder. Ekspansion via opkøb er langt billigere i nedgangsperioder, fordi værdien af virksomhederne falder, og fordi virksomheder kan være nødlidende og være tvunget til at lade sig opkøbe.

Andelsvirksomheder vil ofte være mindre udsatte for at skulle foretage akutte tilpasninger og besparelser, idet en væsentlig del af prisudsvingene – både de positive og negative - bliver videreført til landmændene. Via den hel- eller delvise leveringspligt er andelsselskaberne på kort sigt sikret deres leverancer af landbrugsråvarer uanset afregningspris. Som det også fremgik af figur 2.1, er Arlas afregningspris på mælk til deres leverandører langt mere stabil end spotmarkedsprisen, og dermed kan Arla planlægge lidt mere langsigtet og undgå helt kortsigtede tilpasninger, som andre virksomheder kunne være nødsaget til.

Omvendt kan andelsselskaberne heller ikke tilpasse sig til markedet via mængdestyring af råvaretilgangen, da andelshaverne som udgangspunkt har leveringsret til deres selskaber.

2.4. Konsolidering og internationalisering

Konsolidering og internationalisering i form af udenlandske investeringer er ofte konjunkturafhængige. I perioder med dårlige konjunkturer er risikovilligheden mindre, og det er sværere at finansiere vækst i form af opkøb.

Omvendt bliver der også flere nødlidende virksomheder i kriseperioder, og det kan fremme yderligere konsolidering. Det seneste år har således været kendetegnet ved både defensiv og offensiv konsolidering.

Flere virksomheder har således gennemført betydelig opkøb i det seneste år under den økonomiske krise, jf. boks 2.3.

Yderligere konsolidering kan være undervejs. DLF-TRIFOLIUM vurderer, at der er behov for en restrukturering af frøbranchen, og at selskabet er klar til at deltage i en yderligere konsolidering af markedet. Også i brødsektoren har der været konkrete tiltag m.h.p. yderligere konsolidering. Udgangspunktet er, at opkøb og stigende markedsandele billigst opnås i kriseperioder, hvor virksomheder kan være nødlidende og derfor kan være tvunget til at lade sig opkøbe.

Boks 2.3. Opkøb og fusioner gennemført af agro- og fødevarerindustrien i 2009

- Scan-Hide (Danish Crown-koncernen) - overtog det svenske Kontrollhudar International
- DAT-Schaub (Danish Crown-koncernen) købte 50 pct. af Casing Associates, USA
- Danish Crowns tre svenske datterselskaber, KLS, Ugglarps og DC Livsmedel, fusionerede
- Arla Foods overtog mejeriet Friesland Foods Fresh i Holland
- Arla Foods og Hirtshals mejeri blev sammenlagt
- DLGs datterselskab, Kongskilde Industries, blev ene-ejer af Danagri Deutschland
- DLG og Lantmännen købte alle aktier i den tyske koncern BSL
- Danish Agro og SAB fusionerede
- DLA Group købte Aller Mølle
- Carlsberg øger sin ejerandel i forretningsaktiviteterne i Kasakhstan og Usbekistan
- Carlsberg indgik hensigtsaftale m.h.t. at overtage halvdelen af Hué Brewery i Vietnam
- Harboes Bryggeri købte aktiemajoriteten i GourmetBryggeriet

Konsolidering, internationalisering og vækst vurderes at være effektive måder til at forbedre agro- og fødevarerindustriens konkurrenceevne. Der er en række klare fordele i form af udnyttelse af stordriftsfordele, teknologiudnyttelse, synergiudvikling m.m. En svækkelse af konsolideringen og internationaliseringen kan derfor på længere sigt begrænse virksomhedernes evne til at klare sig i den internationale konkurrence.

Internationalisering i form af udflytning af dele af produktionen til udlandet har fundet sted i den danske agro- og fødevarerindustri gennem de senere år. Danish Crowns udflytning fremgår således af boks 2.4.

Udflytning af produktion og arbejdspladser til udlandet bliver mere og mere almindeligt. Det gælder i de fleste større erhverv, og agro- og fødevarerindustrien er ingen undtagelse. Det vurderes, at 3/4 af danske virksomheder har udflytning på dagsordenen i deres strategiske planer (PA Consulting Group, 2005).

Udflytning kan på den ene side være med til at forbedre virksomheders internationale konkurrenceevne. Løntunge dele af produktionen kan flyttes til udlandet, hvor lønningerne er væsentligt lavere, og dermed sikres hele virksomheden en bedre indtjening.

På den anden side er udflytning langt fra problemfri, og nye problemer m.h.t. transportomkostninger, manglende infrastruktur, dårlig uddannet arbejdskraft og lokal ledelse opstår. Dertil kommer, at den danske beskæftigelse umiddelbart bliver ramt af en udflytning, og det er ikke givet, at denne beskæftigelse kommer igen i andre sektorer.

Boks 2.4. Danish Crowns udflytning af produktion og forædling til udlandet

Danish Crown har de seneste år fokuseret betydeligt på rationaliseringer og udflytning. I forlængelse af en strategiplan for 2003/04 blev produktionsomkostningerne reduceret med op mod 250 mio. kr., og disse besparelser kom bl.a. fra udflytning af produktion til lande med et lavere omkostningsniveau. I den seneste strategiplan, DCFuture, er udflytning og øget produktion i udlandet også væsentlig.

Udflytning af arbejdstung produktion finder ikke kun sted til deciderede lavlønslande. Danish Crown har fx flyttet en del af forædlingsaktiviteterne til Tyskland. Lønomsøgningsniveauet i tysk kødindustri er markant lavere end i Danmark. Samlet vurderet ligger lønomkostningerne i tysk kødindustri på 50-70 pct. af det danske niveau.

Danish Crown driver 4 fabrikker i Tyskland, en svine-opkæringsvirksomhed i Boizenburg, en kombineret forædlings- og opkæringsvirksomhed i Oldenburg, et kreaturslagteri i Husum og en forædlingsfabrik i Schüttorf

I 2004 blev Danish Crowns afdeling i Slagelse lukket. Afdelingen stod bl.a. for udbening af forender, og som blev overført til Danish Crowns afdeling i Boizenburg. I Boizenburg foregår udsækning af dansk producerede skinker. I alt opskæres nu 10.000 danske skinker og 80.000 forender på anlægget om ugen.

Danish Crowns anlæg i Ringsted blev lukket i 2004, og produktionen blev bl.a. flyttet til fabrikken i Oldenburg.

I Polen har Danish Crown en 50 pct. ejerandel i selskabet Sokolow, som omsætter for knap 4 mia. kr. om året, og som har aktiviteter inden for slagtning af svin og kreaturer samt produktion af forædlede kødprodukter. I Sverige har Danish Crown datterselskabet KLS Ugglarps, som er Sveriges næststørste slagteri-virksomhed, og som omsætter for knap 1,5 mia. kr. om året. I UK er der selskabet Tulip Ltd. med en omsætning på 19.7 mia. kr. og 18 fabrikker. Aktiviteterne omfatter slagtning og udsækning af fersk kød samt produktion og salg af forædlede kødprodukter. I USA har Danish Crown datterselskabet Plumrose USA, som producerer og forarbejder skinke og bacon til det amerikanske marked.

Dat-Schaub, datterselskab i Danish Crown koncernen, producerer otte millioner meter tarme om ugen i Danmark. Heraf bliver 5,2 millioner meter sendt til Portugal til forædling hver uge. De sidste 2,8 millioner meter tarme bliver forædlet i Kina. Dat-Scahub ejer delvist selv forædlingsvirksomhederne i Kina og Portugal.

Udflytningen er sket først til Portugal og senest (1999) til Kina. Udflytningen til Kina betød bl.a., at arbejdsløn i pct. af tarmvirksomhedens omsætning er faldet fra omkring 70 til 56 procent. Virksomheden i Kina beskæftiger i dag ca. 1.600 medarbejdere og foretager endvidere lønarbejde for andre eksterne kunder samt handler med tarme og tarmprodukter for egen regning.

Alt i alt kan en velovervejede strategisk udflytning dog være til gavn for både virksomheder og samfundsøkonomien, da der dermed sker en international arbejdsdeling, og der sker en styrkelse af de virksomheder, som deltager i udflytningen.

2.5. Valutakursudviklingen

Valutakursudviklingen spiller en stor rolle for agro- og fødevarerindustriens konjunkturer, indtjening og internationale konkurrenceevne. Udviklingen i den effektive kronkurs – den danske krones værdi i forhold til udenlandske valutaer sammenvejet i forhold til deres betydning – indgår således som et centralt element i beregningen af

den internationale konkurrenceevne og kan i vid udstrækning forklare både virksomheders og sektorerers indtjeningsudvikling.

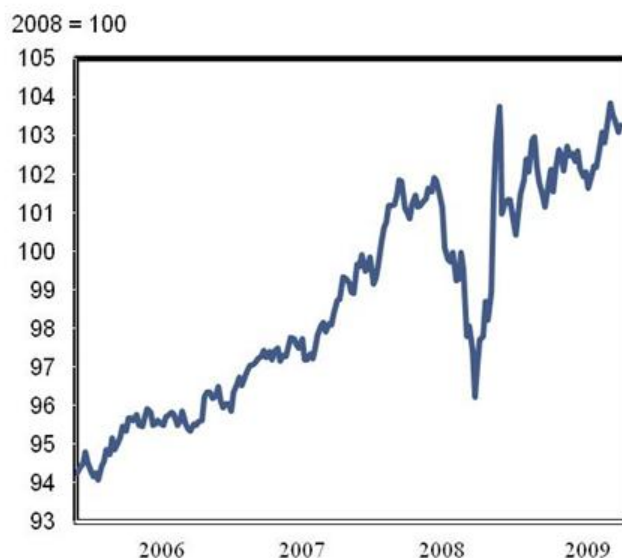
Dertil kommer, at flere store virksomheder eksplicit fremhæver valutakursudviklingen som en væsentlig usikkerhedsfaktor og forklaring i virksomhedernes økonomiske udvikling. Eksempelvis skyldes faldet i Arla Foods omsætning i 2008 primært valutakursfaldet på svenske kroner og britiske pund for virksomhedens omsætning på disse to hovedmarkeder. Også Danish Crowns faldende omsætning i 2008/09 blev bl.a. forklaret med faldet i engelske pund, svenske kroner og polske zloty. Tilsvarende blev Lantmännen Unibakes flytning af dansk produktion til U.K. bl.a. begrundet med, at det ville reducere valutakursusikkerheden.

I løbet af de seneste år er den danske krone blevet styrket væsentligt over for flere vigtige samhandelsvalutaer. Frem til slutningen af 2009 faldt den amerikanske dollar betydeligt over for både euro og danske kroner. Det betød umiddelbart, at danske varer i USA skal sælges tilsvarende billigere i danske kroner for at kunne bevare samme pris i US dollar. Man kan ikke forudsætte, at danske eksportører kan hæve prisen markant, fordi dollar falder i værdi. Hvis prisen stiger, vil bl.a. de amerikanske leverandører overtage en stigende del af markedet.

Styrkelsen af den danske krone over for vore vigtigste samhandelslandes valutaer afspejler sig i, at den effektive kronekurs er steget. Udviklingen i den effektive kronekurs sammenvejet ud fra sammensætningen af den danske fødevarerindustri eksportmarkeder fremgår af figur 2.2.

Som det ses af figuren, er den danske krone blevet styrket i forhold til valutaerne på de danske eksportmarkeder for landbrugs- og fødevarer. Dermed er den internationale konkurrenceevne – alt andet lige – blevet svækket på kort sigt. Umiddelbart har en stærk effektiv kronekurs en negativ indflydelse på den internationale konkurrenceevne. Ulemperne bliver dog mere eller mindre opvejet af, at importvarer som energi, råvarer, foderstoffer m.m. bliver billigere omregnet til kroner. Alt i alt vil en svag dollar – og en stærk krone – medføre, at inflationen holdes nede, og at rente- og omkostningsniveauet begrænses.

Figur 2.2. Effektiv kronekurs for den danske agro- og fødevarerindustri

Anm: Den effektive kronekurs er her beregnet ved at måle værdien af den danske krone i forhold til valutaerne på de danske landbrugs- og fødevarerexportmarkeder. Derudover er der i sammenvejningen taget højde for de væsentligste konkurrentlandes afsætning og valutaforhold. Fx har den amerikanske dollar en betydning for den effektive kronekurs ikke blot ved eksport til USA, mens også ved eksport til andre lande, hvor USA også eksporterer

Kilde: Egne beregninger på grundlag af Nationalbanken (2009)

Konsekvenserne af en svingende effektiv kronekurs er ikke entydige. Det afhænger af mange forskellige forhold, herunder sammensætning af eksportmarkeder, faktureringsvalutaer, importafhængighed, tidshorisont m.m.

2.6. Produktivitetsudviklingen

Produktivitetsudviklingen er – sammen med valutakurs- og lønudviklingen – et meget væsentligt element i en sektors internationale konkurrenceevne. På et homogent marked med mere og mere ensartede økonomiske vilkår bliver stigende produktivitet en stadig vigtigere konkurrenceparameter.

På baggrund af de data, som fremgår af tabel 2.1, er det muligt at beregne en række nøgletal til måling af de enkelte erhvervs produktivitet m.m. Tabel 2.10 indeholder således tre typer nøgletal:

- Bruttoværditilvækst (i 2000-priser) pr. fuldtidsansat som et mål for arbejdsproduktiviteten
- Bruttoværditilvækst i forhold til produktionsværdien
- Bruttooverskud i forhold til produktionsværdien

Tabel 2.10 viser en række interessante økonomiske tendenser. Bruttoværditilvæksten pr. fuldtidsansat forventes at falde betydeligt i 2009 i næsten alle sektorer. Dette skal ses i lyset af, at bruttoværditilvæksten i hele føde- og drikkevareindustrien forventes at falde med 9,5 pct. i 2009. Beskæftigelsen og lønomkostningerne falder dog langt fra i samme takt – beskæftigelsen forventes således kun at falde med 3,7 pct. fra 2008 til 2009. Det er således ikke muligt eller ønskeligt at reducere arbejdsstyrken parallelt med nedgangen i bruttoværditilvæksten. De gennemførte eller vedtagne besparelser på beskæftigessiden som omtalt i afsnit 2.3 kan således ikke forventes at kompensere fuldt ud for den faldende omsætning og aktivitet.

Tabel 2.10. Estimer for produktivetsudviklingen i føde- og drikkevareindustrien

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Bruttoværditilvækst pr. fuldtidsansat (faste 1.000 kr.)						
Slagterier	361	396	370	377	394	354
Mejerier og isfabrikker	470	426	339	406	345	357
Bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks	704	729	739	724	738	666
Anden fødevarerfremstilling	394	400	381	459	555	495
Drikkevarefremstilling	3.078	3.951	3.861	3.947	4.030	3.228
Føde- og drikkevareindustri i alt	419	422	390	434	471	425
Bruttoværditilvækst/produktionsværdi (pct.)						
Slagterier	20	21	19	20	20	21
Mejerier og isfabrikker	20	18	17	17	14	17
Bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks	43	40	38	39	41	40
Anden fødevarerfremstilling	24	24	23	26	30	29
Drikkevarefremstilling	35	33	31	31	30	32
Føde- og drikkevareindustri i alt	24	24	22	24	25	25
Bruttooverskud/produktionsværdi (pct.)						
Slagterier	3	4	3	3	4	2
Mejerier og isfabrikker	7	4	1	4	1	2
Bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks	14	11	9	10	13	9
Anden fødevarerfremstilling	8	10	8	12	17	15
Drikkevarefremstilling	13	14	13	14	14	10
Føde- og drikkevareindustri i alt	7	7	6	8	10	8

Kilde: Egne beregninger på grundlag af Danmarks Statistik (2009)

Kun i mejerisektoren stiger bruttoværditilvæksten pr. fuldtidsansat, men det er også den eneste sektor, hvor der forudses en stigning i bruttoværditilvæksten i 2009.

Bruttooverskuddet i forhold til produktionsværdien forventes generelt at falde i 2009, hvilket også afspejler den stigende priskonkurrence og de faldende marginaler i de fleste sektorer.

Forholdet mellem bruttoværditilvækst og produktionsværdi forventes i 2009 at fortsætte de senere års stigende udvikling – trods den generelt faldende indtjening og udvikling i 2009.

På næsten tilsvarende vis forventes bruttooverskuddet i procent af produktionsværdien at fortsætte de senere års faldende tendens.

2.7. Beskæftigelsesudviklingen

Beskæftigelsen i føde- og drikkevareindustrien forventes på lidt længere sigt at falde. Dette skyldes både den lave efterspørgselsvækst og den høje arbejdsproduktivitetsudvikling. Det er dog bemærkelsesværdigt, at beskæftigelsen i perioden 2005-2007 næsten var konstant, og at der først i de efterfølgende år er sket en markant reduktion, jf. tabel 2.11.

Tabel 2.11. Fuldtidsbeskæftigede lønmodtagere (1.000)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Slagterier	20,7	17,1	16,9	16,7	16,4	16,2
Mejerier og isfabrikker	9,3	9,1	9,3	9,2	9,3	8,8
Bagerier, fremstilling af brød, kager og kiks	12,7	10,5	10,5	10,4	10,2	9,9
Anden fødevarerfremstilling	21,0	23,2	23,2	23,1	22,7	21,6
Drikkevarefremstilling	1,0	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7
Føde- og drikkevareindustri ialt	64,7	60,6	60,6	60,0	59,3	57,1

Kilde: Egne beregninger på grundlag af Danmarks Statistik (2009)

2.8. Skøn for udviklingen i 2010

Skønnet for udviklingen i 2010 er meget afhængig af, om den nuværende lavkonjunktur har nået sit lavpunkt, om der kan forventes yderligere fald i konjunkturerne, eller om der allerede nu er tegn på en begyndende normalisering af den økonomiske situation. Der er tegn på, at den økonomiske nedtur midlertidigt er aftagende, men om det skyldes effekterne af kortvarige engangsbesparelser, eller om det skyldes grundlæggende bedre konkurrenceevne og optimisme er vanskeligt at vurdere på nuværende tidspunkt.

Det viser sig, at for store virksomheder i relation til føde- og drikkevaresektoren har indtjeningen i 3. kvartal af 2009 været betydeligt bedre end i samme periode af 2008, jf. tabel 2.12.

Tabel 2.12. Resultat i 3. kvartal 2008 og 2009 for udvalgte børsnoterede fødevarerelaterede virksomheder (mio. kr)

	3. Kvartal 2008	3. Kvartal 2009
Carlsberg	3.054	3.304
Danisco	271	306
Novozymes	369	428
Harboes Bryggeri	16	21

Såfremt den positive udvikling i 3. kvartal af 2009 som vist i tabel 2.12 er både repræsentativ for hele branchen og udtryk for en underliggende forbedring af konkurrenceevnen og afsætningsmulighederne, er der positive udsigter for 2010.

Dette underbygges af, at en stikprøveundersøgelse i fødevarerindustrien fra september 2009 (Dansk Industri, 2009) viser, at 60 pct. af virksomhederne forventer, at vækstmulighederne forbedres i løbet af 2010.

På grundlag af data fra tabel 2.1, en række forudsætninger om mængde- og prisudvikling, lønudvikling m.m., og ud fra en analyse af virksomhedernes egne vurderinger af de fremtidige konjunkturer er der i tabel 2.13 udarbejdet et skøn for de økonomiske resultater i agro- og fødevarerindustrien i 2010 – og til sammenligning er vist tallene for 2008 og 2009.

Tabel 2.13. Økonomiske nøgletal for agro- og fødevarerindustrien 2007-2009
Mia. kr.

	2008	2009*	2010**
Produktion	149,3	134,7	136,4
- forbrug i produktion	112,3	100,9	101,6
= bruttoværditilvækst	37,0	33,8	34,7
- aflønning af ansatte	22,8	23,1	23,6
- andre produktionsskatter netto	-0,2	-0,2	0,2
= bruttooverskud af produktion og blandet indkomst	14,4	10,8	11,3

* Fremskrivning baseret på data for 1. halvår af 2009

** Skøn baseret på mængde-, pris- og omkostningsfremskrivninger

Kilde: Egne beregninger på grundlag af Danmarks Statistik (2009)

Tabellen viser, at der forventes en gradvis genopretning af økonomien i agro- og fødevareindustrien i 2010.

Der er flere usikkerheder forbundet med konjunkturudviklingen i 2010:

- Den økonomiske krises varighed og omfang er endnu meget usikker. Krisen kan frygtes at fortsætte og blive mere vedvarende og strukturel. Omvendt kan det også være, at de senere måneders positive udvikling er tegn på, at udviklingen for alvor er vendt til en positiv retning.
- Den finansielle krise har medført en væsentligt mindre risikovillighed, og det er med til at begrænse tilførslen af kapital. Dette vil begrænse agro- og fødevareindustriens mulighed for investeringer i fremtidig vækst og indtjening, og det kan også medføre fortsat alvorlig likviditetsmangel flere steder. Det er givet, at flere offensive projekter inden for innovation, strukturtilpasning, konsolidering og vækst ikke kan realiseres trods en rimelig sandsynlighed for projekternes rentabilitet, fordi risikovillighed og likviditet i den finansielle sektor er for lille.
- Den økonomiske recession vil medføre et fortsat lavt forbrug. Fødevareefterspørgslen er dog generelt relativt indkomstuelastisk, og derfor vil effekten være mindre i agro- og fødevareindustrien end i de fleste andre industrisektorer.

Som vist har en række virksomheder gennemført besparelser og rationaliseringer, og i flere tilfælde er investeringer blevet udskudt. Det er givet, at det på lidt længere sigt kan skade indtjeningen, at man har reduceret mere langsigtede tiltag for at øge den fremtidige indtjening. En del af besparelserne omfatter lønomkostningerne, og her forudsættes flere steder betydelig nedgang i enhedsomkostningerne. Selv om arbejdsmarkedet er præget af stigende arbejdsløshed og en mere moderat lønudvikling, er det tvivlsomt, om der kan opnås væsentlige lønnedgange. Muligheden for en yderligere udflytning af arbejdskrafttunge dele af agro- og fødevareindustrien til udlandet kan givetvis være en brik i dette spil, men det vil ofte nødvendiggøre nye investeringer, og de positive resultater for virksomhederne kan være relativt langsigtede.

Valutakursudviklingen har været ustabil under den finansielle krise, og det er vanskeligt at vurdere, hvornår valutakurserne igen vil blive stabile.

Agro- og fødevarerindustrien har i de foregående år generelt haft meget begrænsede tab. Trods betydelige satsninger i form af investeringer på nye udenlandske vækstmarkeder har tabene på disse investeringer været relativt beskedne. Også tab på debitorer har været meget små, og det skal også ses i lyset af, at antallet af tvangsauktioner og akkorder har været meget lavt gennem en længere årrække. Denne positive udvikling er allerede vendt, og der kommer sandsynligvis større tab i 2010.

Referencer

- Bryggeriforeningen (2009): Flere nye mikrobryggerier.
<http://www.bryggeriforeningen.dk/default.asp?pid=191&visnyhed=333>.
- Danmarks Statistik (2009): www.statistikbanken.dk.
- Dansk Industri (2009): DI's virksomhedspanel – udtræk på fødevareindustrien. Notat.
- Jensen, J.D., Hansen H.O. & Nielsen V.L. (2009): Fremskrivningsværktøj til belysning af fødevareerhvervets økonomi. Fødevareøkonomisk Institut. Working paper.
- Konkurrencestyrelsen (2009): Fødevarepriser. Prisudviklingen på mælk, smør og brød. Konkurrenceanalyse 02/2009.
- Landbrug & Fødevarer (2009): Priser oktober 2009.
- Levnedsmiddelbladet (2009): Top 100-analyse”. Nr. 9. September 2009. 47. Årgang.
- Nationalbanken (2009): www.nationalbanken.dk.
- PA Consulting Group (2005): Globalisering og udflytning af danske arbejdspladser. Ved Ole Kjærgaard.

3. Hvordan kan økonomer bidrage til forståelsen af dyrevelfærd?

3.1. Indledning

Siden slutningen af 1960'erne er der særligt i Nordeuropa blevet investeret i forskning i dyrevelfærd efterfulgt af lovgivning, som stiller mindstekrav til dyrevelfærden. Sådanne dyrevelfærdslovgivninger er først blevet gennemført i nationalt regi og senere inden for rammerne af EU. Sideløbende er der udviklet et marked for animalske produkter fremstillet med særligt hensyn til dyrevelfærden. Det er dels produkter, hvor dyrevelfærden er særkendet, fx skrabeæg og æg fra fritgående høns, dels produkter, hvor dyrevelfærd indgår i en større helhed, som det ses i den økologiske produktion. Der er voksende salg af produkter, som bliver markedsført med henvisning til dyrevelfærd, men de dækker dog stadig kun en relativt lille del af den samlede omsætning.

Der er en stigende erkendelse af, at de iværksatte initiativer ikke er tilstrækkelige til at sikre det niveau af dyrevelfærd, som er ønskeligt set ud fra en folkelig og politisk synsvinkel. Lovgivning, som fastlægger mindstekrav til dyrevelfærden, er ikke altid et effektivt redskab til at undgå dyrevelfærdsproblemer. Dette hænger delvist sammen med, at den nævnte lovgivning hovedsageligt vedrører rammerne, dyrene lever under, og kun i begrænset omfang regulerer landmandens evne til at passe sine dyr. Det hænger også sammen med, at der mange steder i EU er problemer med at få lovgivningen håndhævet. Endelig spiller priskonkurrence fra animalske produkter produceret uden for EU en stigende rolle.

På det seneste er der kommet signaler fra EU om, at der skal helt nye tanker til i forhold til dyrevelfærd. Via det store forskningsprojekt Welfare Quality forsøger man at udvikle redskaber til at vurdere dyrenes faktiske trivsel ude i besætningerne. Der har været luftet ideer om at ændre dyreværnslovgivningen på EU-niveau, så der sættes på de nye såkaldte ”dyrebaserede” mål for dyrevelfærd i stedet for regulering af rammerne, dyrene lever under. Der har også været tanker fremme om helt at opgive lovgivningsmæssige mindstekrav til dyrevelfærd og i stedet sætse på markedsstyring baseret på mærkning og krav fra forbrugerne.

Dyrevelfærd er hovedsageligt blevet reguleret på grundlag af naturvidenskabelig forskning. I første omgang var det veterinærer, som stod for at forske i velfærden hos landbrugets dyr. Gradvist har biologer med speciale i dyrevelfærd indtaget en dominerende rolle i denne type forskning. Derimod har samfundsvidenskabelige forskere

indtil for nylig ikke bidraget nævneværdigt til forskning med relationer til dyrevelfærd. Dette er sagligt set mærkeligt, da indsigt i menneskers holdninger og økonomiske forhold er nøgleelementer både for at forstå og løse problemerne og i fastlæggelsen af politiske målsætninger. Politisk set er det derimod forståeligt – da den naturvidenskabelige referenceramme kan give diskussionerne et præg af objektivitet og modvirke indblanding fra interessegrupper med moralske dagsordner. I praksis har det dog vist sig, at den snævre naturvidenskabelige forståelsesramme er en spændetrøje for arbejdet med emnet dyrevelfærd. Der synes på den baggrund at være en voksende forståelse for, at man i arbejdet med dyrevelfærd må inddrage viden om holdninger og økonomiske forhold – ikke i stedet for naturvidenskabeligt baseret viden om dyrs adfærd og behov, men som et supplement hertil.

Formålet med nærværende kapitel er at give nogle økonomiske perspektiver på dyrevelfærd i landbrugsproduktionen. Økonomiske analyser kan være med til at tydeliggøre prioriteringer og at sætte fokus på, om individet og samfundet som helhed er villige til at betale omkostningerne forbundet med forbedret dyrevelfærd. Kortlægning af de økonomiske omkostninger og gevinster ved dyrevelfærd er et nødvendigt (men dog ikke tilstrækkeligt) input for at kunne bestemme, hvilket niveau af dyrevelfærd samfundet bør stræbe efter. Ud fra en økonomisk vinkel vil det derfor give god mening at tale om et optimalt niveau af dyrevelfærd, medens andre taler om den maksimale dyrevelfærd, og atter andre taler om acceptabel eller anstændig dyrevelfærd.

Økonomiske overvejelser kan også rette sig mod at vurdere omkostningerne forbundet med forskellige typer af tiltag til at fremme dyrevelfærden, ligesom de kan rette sig mod at forstå de muligheder og begrænsninger, som gør sig gældende i forhold til at fremme dyrevelfærd via markedet.

Vi belyser, i hvilken udstrækning krav om øget dyrevelfærd ud fra en økonomisk betragtning er at opfatte som en udviklingsmulighed eller en barriere, samt under hvilke betingelser det er henholdsvis det ene eller det andet. Afslutningsvist peger vi på de centrale økonomiske incitament, som er i spil og dermed muligheder for at iværksætte dyrevelfærdsfremmende politiske tiltag.

3.2. Dyrevelfærd som et gode

Hvorfor er det vigtigt at beskæftige sig med dyrevelfærd? For det første drejer det sig jo om at sikre, at de dyr, som holdes med henblik på at producere fødevarer, lever et

anstændigt liv. I det moralske klima, som eksisterer i den vestlige verden i dag, må dette siges at være et ukontroversielt udgangspunkt for diskussionen.

Men dyrevelfærd påvirker også menneskers velfærd. I flere henseender er det godt for landmanden, at hans dyr har det godt. I den udstrækning at dyrevelfærd øger produktiviteten, har landmanden et direkte økonomisk incitament til at sikre dyrevelfærd. Fraser (2008) foreslår, at en forbedring af materielle standarder fra et meget lavt niveau kan give både bedre økonomi og bedre dyrevelfærd (han nævner specifikt transport og behandling af dyr i forbindelse med slagting – men det vil også typisk omfatte tilstrækkelige mængder af mad og vand, fravær af stress, osv.). Hans konklusion er baseret på en analyse af animalsk produktion i udviklingslandene, men kan nemt generaliseres til problemstillinger i den vestlige verdens animalske produktion (se McInerney, 2004). Ligeledes foreslår Nørgaard (2000), at man skelner mellem dyrevelfærdsforbedringer, som forbedrer dyrenes sundhed og typisk samtidig forbedrer produktiviteten og derfor er i landmandens egen interesse at gennemføre, og forbedringer i forhold til at sikre, at dyrene kan få opfyldt deres adfærdsmæssige behov, som typisk ikke øger produktiviteten, og som landmanden derfor ikke umiddelbart har en privatøkonomisk interesse i at gennemføre. Helt konkret er der typisk god økonomi i at reducere dødeligheden ved at etablere sygebokse både for svin (Dansk Svineproduktion, 2007) og for malkekøer (se fodnote 16).

Endvidere er det vigtigt for mange mennesker, at de dyr, vi spiser, har haft det godt. Der er imidlertid stor forskel på, hvilke kriterier den enkelte lægger vægt på i sin vurdering af, om dyrene har haft det godt. Samlet set vil der derfor – både mellem kulturer og inden for samme kultur – være forskelle på hvilket niveau af dyrevelfærd, der vurderes at være tilstrækkeligt, for at dyrene har haft det godt.

Selv om de fleste i et land som Danmark vil være enige om, at dyrplageri principielt er uacceptabelt, kan der være divergerende holdninger til, hvad dyrplageri er, og fx i hvilken udstrækning landbrugsdyr får det bedre af at have adgang til det fri.

Her har vi fat i et af de helt grundlæggende problemer i forbindelse med at forbedre dyrevelfærden – nemlig uenigheden om hvad god dyrevelfærd er, se eksempelvis Lassen et al. (2006), Sandøe & Christiansen (2008) og Kjærnes et al. (2008). Mens naturvidenskabelige eksperter samt landbrugserhvervet typisk definerer dyrevelfærd ud fra, om dyrene får opfyldt basale fysiologiske behov, og at dyrene ikke må lide eller påføres smerte, så har lægfolk en tendens til at forbinde dyrevelfærd med dyrenes mulighed for at udvise naturlig adfærd. Sociologisk forskning har peget på, at de kri-

terier, der indgår i folks vurdering af, om grise har haft det godt, inkluderer aspekter, såsom hvorvidt produktionen påfører grisene fysisk smerte og berøver grisene deres mulighed for at leve et "naturligt grise-liv" (Lassen, Kloppenborg, & Sandøe 2002; Lassen, Sandøe, & Forkman 2006).

Viales (1994) peger i den forbindelse på, at den samfundsmæssige proces, hvor landbrug og produktion i stigende omfang er løsrevet fra forbruget, har fremmedgjort befolkningen i almindelighed fra behandlingen af bl.a. landbrugsdyr. Det medfører bl.a., at mange mennesker vil have svært ved at vurdere den ekstra gevinst for dyrene ved velfærdsforbedrende tiltag.

Det er ikke samfundsvidenskabens rolle at afgøre, hvilke af parterne der har ret – eller hvilken vægtning af dyrenes forskellige behov, der er den 'rigtige'. Til gengæld er det utroligt vigtigt at forsøge at forstå disse forskellige opfattelser af dyrevelfærd, da de udgør en præmis – ikke en barriere der skal overvindes – i fastlæggelsen af de samfundsmæssige målsætninger for dyrevelfærden – og her kan samfundsvidenskabens spille en rolle.

For nogle forbrugere kan overvejelser omkring dyrevelfærd påvirke hvilken type kød, de køber. Markedsstudier viser imidlertid, at produkter med særlig vægt på dyrevelfærd ofte ikke er i særlig høj kurs hos forbrugerne, når de står ved køledisken. Selv om markedsandelene for økologiske og andre animalske produkter, hvor der er taget ekstra hensyn til dyrevelfærd, har oplevet stigende tendenser, så er de stadig små – i hvert fald for køds vedkommende, se tabel 3.1.

Tabel 3.1. Oversigt over økologiske markedsandele for udvalgte animalske Produkter

	Markedsandel økologisk (første halvdel af 2008) ¹⁾	Specialproducerede men ikke-økologiske produkter ²⁾
Økologi (alle produkter)	8,4 %	-
Svinekød	1,5 %	Ca. 1,5 %
Oksekød	6 %	Under 1 %
Kylling	1,2 %	Under 1 %
Æg	28,7 %	7 % fra fritgående høns
Mælk	33,6 %	-

Noter 1) Kilde: Økologisk Landsforening (2008) og 2) diverse kilder

Der kan dog også være effekter på menneskers velfærd, som ikke indfanges i den enkeltes private forbrug. Bennett & Blaney (2003) refererer til forbrugerundersøgelser i

flere europæiske lande, hvor en betragtelig del (66 pct.) af befolkningen angiver, at hensyn til dyrevelfærd har medført, at de spiser mindre kød. Disse menneskers præferencer for dyrevelfærd er tydeligvis ikke afspejlet i en øget markedsandel for dyrevenlige produkter.

Kompleksiteten i at sætte en værdi på dyrevelfærd er ganske godt illustreret af følgende opdeling, foreslået i lettere forskellige udgaver af Carlsson et al. (2007), McInerney (1993) og Bennett (1995). De opdeler værdien af dyrevelfærd i henholdsvis en privat værdi af dyrevelfærd, som den gevinst det enkelte individ oplever ved at dyrevelfærden har været i orden hos det dyr vedkommende selv spiser, og en offentlig gode værdi af dyrevelfærd, som er knyttet til den gevinst, som det enkelte individ oplever, hvis dyrevelfærden er i orden hos de dyr, som *andre spiser*. I den økonomiske litteratur kaldes det en eksternalitet, når en persons handlinger påvirker en anden persons nytte (se boks 3.1). Når man prøver at få et bud på det enkelte menneskes præferencer for dyrevelfærd, kræver det således, at man inddrager både den private og den offentlige værdi.

I en lang række studier har man forsøgt at få viden om forbrugernes værdisætning af produkter med særlige fødevarekvaliteter – herunder dyrevelfærd - ved at lave spørgeskemaundersøgelser blandt forbrugerne om, hvordan de vægter dyrevelfærd i forhold til prisen på et produkt og evt. over for andre produkttegenskaber. Se bl.a. Bennett (1995), Christensen et al. (2002), Carlsson et al. (2007), Mørkbak et al. (2008), Mørkbak et al. (2009). Uden undtagelse viser disse studier, at der er en vilje i befolkningen til at betale for produkter, hvor der er taget særlig hensyn til dyrevelfærd – og at denne betalingsvilje langt overstiger, hvad man ser udfoldet på markedet.

Der er flere typer af forklaringer på, hvorfor forbrugerne siger én ting i spørgeskema-analyser og gør noget andet, når de køber ind. En type forklaring går på, at dyrevelfærd ikke er en synlig egenskab (se eksempelvis Christensen & Frandsen, 2002), hvilket forhindrer forbrugerne i at foretage velinformerede valg, når de handler i dagligdagen. Køb af dyrevenlige produkter forudsætter derfor, at forbrugeren har tillid til, at de pågældende produkter er baseret på et dyrehold, som reelt giver dyrene bedre forhold, end hvad tilfældet er hos de konkurrerende produkter. I spørgeskemaundersøgelser vil respondenterne ofte være bedre informerede, end de er i hverdagen, når de foretager deres faktiske indkøb, ligesom tilgængelighed typisk ikke er et problem i den virtuelle verden, hvor sådanne undersøgelser ofte foretages.

Boks 3.1. Private goder, offentlige goder og eksternaliteter

Når man skal prøve at forstå, hvorfor økonomer mener, at der er en samfundsøkonomisk gevinst ved at regulere nogle goder, mens andre goders levedygtighed skal bestemmes af markeds kræfterne, så er det nødvendigt at se på, hvilke værdier der knyttes til de forskellige goder.

Et privat gode er karakteriseret ved at værdien (enten nytteværdi af forbrug eller produktionsomkostninger) af en vare eller en vareegenskab udelukkende påvirker dem, der producerer eller forbruger varen og at den ene persons forbrug afskærer andre fra at bruge godet. I forhold til dyrevelfærd, kan den værdi, som en forbruger oplever ved at spise kød fra et dyr, hvor der er kræset lidt ekstra for dyrevelfærden, kaldes en privat værdi.

Et offentligt gode er karakteriseret ved, at alle i samfundet kan forbruge eller påvirkes af godet, uden at en persons forbrug reducerer en anden persons mulighed for at forbruge samme gode, og at man ikke kan udelukke nogen fra at forbruge godet. Gadebelysning er et ofte anvendt eksempel på et offentligt gode. I en dyrevelfærdssammenhæng, er den værdi, der knyttes til dyrevelfærd ved det kød, som andre spiser, et offentligt gode. Man kan ikke overlade det til markedet at frembringe offentlige goder.

Eksternalitet. Ofte vil enten produktion eller forbrug af en vare påvirke nytten eller profitten hos andre personer udover dem der direkte producerer eller forbruger varen – i så fald er der tale om en eksternalitet i enten produktion eller forbrug (Baumol & Oates, 1993). Lugt- eller støjgener hos naboer til en fabrik er eksempler på negative eksternaliteter. Tilstedeværelse af eksternaliteter medfører, at markeds kræfterne ikke af sig selv vil føre til et samfundsøkonomisk optimalt produktions- og forbrugsniveau. Hvis der er positive eksternaliteter, vil markeds løsningen føre til for lille produktion/forbrug af den pågældende vare, mens der typisk produceres/forbruges for meget, hvis der er negative eksternaliteter. Dyrevelfærd kan være en negativ eksternalitet, fordi nogle mennesker tillægger det en negativ værdi, at det kød, som andre spiser, ikke opfylder en acceptabel standard.

Herudover opereres med begrebet merit egenskab, som er en egenskab, der ønskes på basis af behov snarere end mulighed for og villighed til at betale (Musgrave 1957). McInerney (2004), foreslår at en merit egenskab er noget, som det enkelte individ ikke nødvendigvis værdisætter, men som samfundet som helhed mener, burde være i alles interesse. Det kan derfor ikke overlades til markedet alene at frembringe merit egenskaber. Uddannelse og sundhedsydelse er typiske eksempler på merit goder.

Det offentlige rolle. McInerney (2004) og andre foreslår, at de offentlige myndigheder ikke skal blande sig i den private værdi af dyrevelfærd. Et privat gode kan typisk overlades til markeds kræfterne, som via udbud og efterspørgsel fastlægger, hvor meget der skal produceres og forbruges¹⁴. Størrelsen af dyrevelfærdsekssternaliteten afhænger bl.a. af dyrevelfærdsniveauet. Hvis niveauet af dyrevelfærd er tilstrækkeligt højt, vil ingen (eller kun få personer) føle, at dyrevelfærden skulle have været højere ved det kød, som andre spiser. I så fald vil det typisk ikke kunne betale sig, at de offentlige myndigheder blander sig. Generelt gælder det, at eksternaliteter, hvor kun få er involveret, typisk bedst løses af de involverede parter via forhandlinger og/eller pengeoverførsler. Omvendt, hvis dyrevelfærdstandarder i samfundet er lav, kan det tænkes at en stor del af (måske hele) befolkningen oplever en negativ værdi af det kød, der produceres, og som andre spiser. I så fald kan den negative dyrevelfærdsekssternalitet være af en sådan størrelse, at der vil være behov for alternativer eller supplement til markeds kræfterne, og det kræver indblanding fra myndighederne eller en anden instans. I den udstrækning samfundet vurderer, at dyrevelfærd er et merit gode, er fastlæggelse af en dyrevelfærdsmålsætning ikke underlagt økonomiske kriterier. Økonomi kan dog fortsat spille en rolle i forbindelse med fastsættelse af økonomiske incitament, som kan bidrage til at opnå det fastsatte mål på en omkostningseffektiv måde¹⁵.

¹⁴ Vi forudsætter, at markedet i øvrigt opfører sig 'pænt', det vil bl.a. sige, at der ikke er store aktører, der alene kan påvirke markedspriserne, og at der er fuld (eller i hvert fald lige adgang til) information for alle individer.

¹⁵ Tak til Hans Frost og Peder Andersen, Fødevareøkonomisk Institut, for konstruktive diskussioner om boksens indhold.

En anden type forklaring går på, at man i spørgeskemaer beder respondenter om at fokusere på nogle bestemte produkttegenskaber. Herved risikerer forskeren at sætte for meget fokus på nogle produkttegenskaber, som forbrugeren ikke selv ville fokusere på i en faktisk indkøbssituation. Samtidig risikerer man, at respondenter glemmer nogle elementer, som er vigtige i en rigtig indkøbssituation.

En tredje type forklaring på forskellen mellem erklærede og observerede handlinger går på tilstedeværelse af hypotetisk skævhed i spørgeskemabaserede undersøgelser, hvilket blandt andet skyldes, at det i sådanne undersøgelser er 'gratis' at *sige*, at man gerne vil købe et dyrt produkt, hvor der er taget hensyn til dyrevelfærd. Selv om forskeren kan forsøge at inddrage mange elementer fra en faktisk indkøbssituation i sin beskrivelse af den opgave, som respondenter sættes over for, så vil det aldrig helt kunne afspejle en rigtig indkøbssituation.

Estimer af betalingsvilligheden for produkter med særlige dyrevelfærds karakteristika bygger på den præmis, at respondenterne befinder sig i en forbruger kontekst. Iflg. sociologisk forskning (Boltanski & Thevenot, 1999) indgår vi imidlertid over tid i forskellige kontekster, hvor forskellige værdisystemer er herskende. Når man placerer folk i en forbruger kontekst, appellerer man også til et særligt værdisystem, som igen resulterer i en bestemt prioritering af dyrevelfærd. Flere (Lassen et al., 2002, Nyborg, 2000 og Kjærnes et al., 2008) har i denne forbindelse peget på, at man bør skelne mellem en forbruger kontekst, hvor individet udtrykker, hvad der prioriteres i en kontekst af indkøb, og en borger kontekst, hvor individet udtrykker en holdning til, hvordan verden burde være indrettet.

En større vægt på at bruge spørgeskemaer til at afsløre befolkningens værdisætning af dyrevelfærd i en borger kontekst er et forholdsvist uopdyrket område (en nævneværdig undtagelse er Carlsson et al., 2007). Eksempelvis kan sådanne studier bidrage med yderligere information om, hvordan vi som samfund skal vægte lovgivning om dyrevelfærd (borger sammenhæng) over for markedsdrevet dyrevelfærd (forbruger sammenhæng).

3.3. Dyrevelfærd som en omkostning

Landmanden vil som nævnt typisk have et driftsøkonomisk incitament til at tage hensyn til dyrenes basale velfærd såsom sikring af, at dyrene er sunde og får opfyldt deres fysiologiske behov. Hvis det samlet set koster at øge dyrevelfærden, vil landmandens økonomiske incitament afhænge af, hvad forbrugerne vil betale, hvad lovgivnin-

gen påbyder – eller hvilke standarder detaileddet kræver af deres leverandører – med dertil knyttede økonomiske sanktionsmuligheder. Nedenfor præsenteres et par konkrete eksempler på opgørelse af de direkte omkostninger forbundet med dyrevelfærd.

Fødevarøkonomisk Institut gennemførte i 2008 en udredning for Fødevarestyrelsen om forventede merudgifter samt forventede produktionsøkonomiske besparelser ved initiativer til reduktion i forekomsten af skuldarsår hos søer (Graversen, Lund & Gylling, 2008). Se tabel 3.2.

Tabel 3.2. Omkostninger forbundet med forebyggelse af skuldarsår hos søer		
	Omkostninger for det offentlige	Omkostninger for erhvervet
Monitering af skuldarsår i besætninger	-	6-7,2 mio. kr/år
Etablering af handlingsplan	-	7,2 mio. kr/år
Fødevarestyrelsens velfærdskontrol	-	0,1-0,2 mio. kr/år
Forbedret levende syn af afgangssøer	0,5 mio. kr/år	5-6 mio. kr/år
I alt	0,5 mio. kr/år	18,3-20,6 mio. kr/år
Kr/årsso		17-20 kr/årsso
Produktionsøkonomisk gevinst		Ca. 19 kr/årsso

Kilde: Graversen, Lund & Gylling (2008)

Iflg. opgørelsen vil de samlede omkostninger ved handlingsplanen beløbe sig til i størrelsesordenen 20 mio. kr., svarende til 17-20 kr. pr. årsso. Men handlingsplanen vurderes også at indebære et potentiale for driftsøkonomiske besparelser i form af en reduktion i antal søer, som skal slagtes eller destrueres for tidligt – fraregnet øgede omkostninger til arbejdskraft og indkøb af halmmåtter mv. – en besparelse, som er opgjort til ca. 19 kr. pr. årsso. Den analyserede handlingsplan til forebyggelse af skuldarsår vurderes således at være stort set omkostningsneutral.

Et andet eksempel er Lund et al. (2009a, 2009b), som analyserer de økonomiske konsekvenser af øget dyrevelfærd hos malkekøer som følge af forslag til ny lovgivning om hold af kvæg (se tabel 3.2). Forslagene fremgår af en rapport fremsat af en arbejdsgruppe nedsat af justitsministeren, jf. Arbejdsgruppen om hold af malkekøer (2009). Der var enighed i arbejdsgruppen om at foreslå lovgivning, som sikrer en række forbedringer af staldforholdene. Desuden ønskede et mindretal i arbejdsgruppen at indføre tvungen afgræsning for malkekøer, hvor hver ko skal have adgang til minimum 0,3 ha græsareal. Detaljerede omkostningsberegninger på de enkelte tiltag er vist i tabel 3.3

Tabel 3.3. Årlige omkostninger ved velfærdsforbedringer hos malkekvæg, kroner per årsko inkl. opdræt

	Overgangsperiode	
	5 år	15 år
Omkostninger ved forbedrede staldforhold (eksisterende stald) per årsko		
Fysiske rammer, køer	208 kr.	140 kr.
Kælvings- og sygebokse	19 kr.	13 kr.
Malkeområde og opsamlingsplads	44 kr.	30 kr.
Fysiske rammer, kalve og ungdyr	48 kr.	32 kr.
Bygningsudvidelser, kostald	726 kr.	491 kr.
Bygningsudvidelser, ungdyrstald	380 kr.	257 kr.
I alt staldforbedring – omkostninger kroner	1425 kr	963 kr.
I alt staldforbedring - procentvis meromkostning	5,6 %	2,8 %
I alt staldforbedring - procentvis reduktion i indtjening	33 %	17 %
Omkostning ved forbedrede staldforhold (nybyggeri) per årsko		
Omkostninger	185 kr.	125 kr.
Omkostninger ved krav om 0,3 hektar afgræsningsareal per årsko^{*)}		
Omkostninger	1602 kr.	1082 kr.
Procentvis meromkostning pr. årsko	4,3 %	2,9 %
Procentvis reduktion i indtjening pr. årsko	26 %	17 %

*) Omkostningerne til græsning dækker omkostninger til spændingsgiver, indhegning, etablering af tunnel passager under veje og drivveje, vandforsyninger og reduceret mælkeydelse på 3 pct., samt reducerede omkostninger til ensilering og foder.

Kilde: Lund, Christensen & Lawson (2009b) tabellerne 4.3, 5.1, 5.5, 6.1.

Beregningerne viser, at der er meget stor forskel på, om kravene skal implementeres i forbindelse med nybyggeri, over en 5 års eller over en 15 års overgangsperiode¹⁶. Dermed er der en tydeligt stigende sammenhæng mellem omkostninger og effekten på dyrevelfærden (idet en kort overgangsperiode har størst omkostninger, men de kommer flere dyr til gode i længere tid end en lang overgangsperiode).

Umiddelbart kan det forekomme udramatisk at gennemføre en lovgivning, som forlanger, at alle køer skal på græs. Men det viser sig, at en sådan lovgivning vil medføre lige så store ekstra omkostninger som alle de øvrige lovforslag tilsammen. Denne vi-

¹⁶ Dansk Kvæg vurderer, at der er nogle yderligere produktionsøkonomiske gevinster forbundet med forbedrede staldforhold, som reducerer tabt indtjening i forhold til dem der er angivet i tabel 3.3 – især i relation til forbedrede kælvings- og sygebokse, og som måske i virkeligheden kan gennemføres af rent privatøkonomisk interesse fra landmandens side. Endvidere forventes det, at hvis forbedringerne af staldforhold udelukkende gennemføres i forbindelse med nybyggeri, så kan de produktionsøkonomiske gevinster meget vel være på højde med meromkostningerne. Vi takker Henrik Nygaard og Peter Stamp Enemark, Dansk Kvæg for disse oplysninger.

den vil indgå som en vigtig del af grundlaget for politikernes prioritering, når de skal diskutere og vedtage lovgivning om hold af kvæg.

Eksemplerne viser tydeligt, at en simpel omkostningsberegning kan give væsentligt input til, hvordan man i praksis vil prioritere indførelse af ændringer i husdyrproduktionen til gavn for dyrenes velfærd. Der skal naturligvis tages forbehold for usikkerheder og for afhængigheden af en række antagelser, som er mere eller mindre direkte formuleret. Eksempelvis er det væsentligt at nævne, at beregningerne er baseret på en antagelse om, at dyrevelfærdsforbedringerne ikke slår igennem på landmandens afregningspriser for mælk og kød.

3.4. Optimal dyrevelfærd

Som det er fremgået ovenfor, rummer spørgsmålet om dyrevelfærd dels en kvalitativ dimension, der handler om hvad det gode produktions-dyreliv består i, og dels en kvantitativ dimension, nemlig hvor meget velfærd der skal til, før vi mener, at dyrene har haft et liv, som er godt nok. Disse forhold bør, sammen med en afvejning af dyrevelfærden i forhold til andre hensyn som fx miljømæssige påvirkninger, fødevarerikkerhed, landbrugseksporten etc., indgå i en samfundsmæssig beslutning omkring en dyrevelfærdsmæssig indsats i forhold til produktionsdyrene i Danmark. Ét metode-mæssigt redskab til at understøtte sådanne afvejn timer er økonomisk værdisætning, som giver mulighed for at måle alle effekter af et givet tiltag i samme enhed (nemlig penge). Herved bliver det direkte muligt at sammenligne politiske tiltag dels på tværs af indsatsområder (eksempelvis dyrevelfærd versus fødevarerikkerhed eller miljø) og dels inden for samme indsatsområde, hvor forskellige tiltag resulterer i forskellige niveauer af eksempelvis dyrevelfærd.

Økonomiske analyser vil kunne pege på afvejningen af dyrevelfærd over for de omkostninger, der er forbundet med at 'producere' dyrevelfærd. På omkostningssiden vil det ofte være relativt billigt at forbedre dyrevelfærden en smule, men det kan være forholdsvis dyrt at få dyrevelfærden helt i top. Der er således ofte stigende marginalomkostninger forbundet med øget dyrevelfærd. På gevinstsiden vil der ligeledes være stor almen interesse for at undgå decideret dyremishandling, mens der kan være mere delte meninger om, hvor meget dyrevelfærd man synes er nødvendigt, og i hvilket omfang de forskellige mulige tiltag overhovedet giver dyrene større velfærd. Således er den marginale gevinst for borgerne ved øget dyrevelfærd ofte aftagende.

Under disse forudsætninger vil et økonomisk optimalt niveau af dyrevelfærd være karakteriseret ved, at den marginale gevinst ved øget dyrevelfærd netop opvejer den marginale omkostning herved. Det bevirker som oftest, at marginale gevinster og omkostninger mødes på et niveau af dyrevelfærd, som ligger et sted mellem 'dyrplageri' og 'det ypperste husdyr-liv'. Denne afvejning af omkostninger og gevinster gælder både på individniveau (dvs., når den enkelte bonde hhv. forbruger skal fastsætte hvilket niveau af dyrevelfærd, de vil producere hhv. forbruge) og på et mere overordnet niveau, hvor politiske tiltag skal prioriteres.

Det enkelte individ og/eller samfundet tvinges typisk ikke blot til at vælge mellem dyrevelfærd og penge, men også til at vælge mellem dyrevelfærd og andre kvaliteter. Ofte kompliceres samfundsøkonomiske analyser af dyrevelfærd af, at dyrevelfærden ikke optræder som en isoleret egenskab, men at den spiller sammen med en række andre egenskaber. Når kød markedsføres som velfærds-kød, nævnes eksempelvis ofte også en bedre smag¹⁷. Mindre kendt er sammenhængen mellem dyrevelfærd og fødevarer-sikkerhed. Eksempelvis er der typisk større campylobacterisiklo hos økologiske kyllinger end hos konventionelle (se Christensen et al., 2009)¹⁸. På det seneste er der kommet en del fokus på sammenhængen mellem kødforbrug og klima. Af særlig relevans for sammenhængen mellem dyrevelfærd og klima er, at produktionen af økologisk kylling giver anledning til større drivhusgasudledning end intensiv kyllingeproduktion (Sandøe, 2008). Således har MacLeod beregnet, at 1 kg økologisk kylling giver anledning til næsten 50 pct. mere drivhusgasudledning end intensivt produceret kylling. Dette hænger bl.a. sammen med, at de økologiske kyllinger vokser langsommere og derfor lever længere end de konventionelle. Det er dog vigtigt i denne sammenhæng at medtænke forbruget. Hvis den typiske forbruger af økologisk kylling vælger at spise mindre kød per måltid, så kan det vise sig, at forbrug af økologisk kyllingekød ikke belaster klimaet mere end forbrug af intensivt produceret kyllingekød.

¹⁷ I en undersøgelse af 1016 amerikanske forbrugere (svarprocent 16 pct.), svarede 53 pct. at de var meget enige og 25 pct. at de var enige i at kød fra dyr med højere dyrevelfærd smager bedre, Lusk et al. (2007). Tilsvarende viste en undersøgelse af 4658 danskere (svarprocent 58 pct.) at 10 pct. var meget enige og 28 pct. enige i at kød fra kyllinger med adgang til udendørs arealer smager bedre, Christensen et al. (2006).

¹⁸ I Christensen et al. (2006) erklærede 15 pct. af danskerne sig enige i, at campylobacterisikoen er større hos kyllinger med adgang til udendørs arealer, 26 pct. var uenige, og 59 pct. svarede 'ved ikke'.

3.5. Mekanismer og incitamenter

For nogle velfærdsproblemers vedkommende vil der være overensstemmelse mellem landmandens egeninteresse og fremme af dyrevelfærd. I sådanne tilfælde vil vejen frem ofte overvejende være målrettet rådgivning, evt. kombineret med indgreb over for de producenter, som ikke følger rådgivningen.

For andre velfærdsproblemers vedkommende vil det være forbundet med ekstra omkostninger at sikre høj dyrevelfærd, selv for dygtige landmænd. Som ved andre produktgenskaber skal omkostningerne til at producere dyrevelfærd i så fald modsvares af en vilje fra forbrugerne til at betale herfor, hvis produktet skal være levedygtigt på markedet.

Der er nogle grundlæggende problemer forbundet med at lade udbud og efterspørgsel bestemme, hvilket niveau af dyrevelfærd vi som samfund skal have. For det første er dyrevelfærd som nævnt ikke en synlig størrelse, og forbrugernes vilje til at betale ekstra for dyrevenlige produkter forudsætter tillid til, at produkterne rent faktisk er mere dyrevenlige. Mangelfuld eller uigennemskuelig information om det enkelte produkts dyrevelfærds karakteristika vil derfor typisk være en barriere for, at forbrugerne kan foretage velinformerede valg. Her vil der, i hvert fald i teorien, være basis for, at de offentlige myndigheder (eller andre) kan forbedre den markedsdrevne dyrevelfærd ved at sikre en troværdig og omfattende mærkningsordning, så forbrugerne kan foretage velinformerede valg, og derigennem bidrage til en mere samfundsøkonomisk hensigtsmæssig anvendelse af ressourcerne.

Frivillige mærkningsordninger eksisterer i dag for en del produkter (fx økologi og fri-landssvin), men Grethe (2007) peger på en række forhold, som kan betyde, at potentialet for sådanne mærkningsordninger til at sikre en dyrevenlig husdyrproduktion er begrænset. Ét forhold er, at et dyrevelfærdsmærke på fødevarerne skal konkurrere med en række andre informationer (fx ernæring, fair trade, økologi, tilsætningsstoffer osv.) om forbrugerens opmærksomhed i indkøbssituationen, og at forståelse af et dyrevelfærdsmærke kræver et vist forhåndskendskab hos forbrugeren (Baltzer, 2002). Et andet forhold er, at forbrugerne ikke synes at tillægge sådanne mærker så stor vægt i relation til forarbejdede fødevarer. Et tredje forhold ved en frivillig mærkningsordning er, at omkostningerne ved selve mærkningsordningen – herunder sporbarhed, dokumentation osv. – medfører, at den dyrevenlige produktion fordyres yderligere i forhold til 'standard-produktionen'. Selv om information og mærkning er oplagte

nødvendige forudsætninger for et marked for dyrevelfærdsprodukter, så kan de af de nævnte grunde ikke alene sikre et ordentligt niveau af dyrevelfærd.

Desuden er det forhold, at dyrevelfærd udgør en eksternalitet, en hindring mod alene at forlade sig på, at markeds-mekanismen kan sikre et ordentligt niveau af dyrevelfærd (jf. boks 3.1), selv med fuld information til forbrugerne. De, der som borgere (i modsætning til forbrugerkonteksten) vil betale for øget dyrevelfærd, ville også få nytte af, at andre dyr end dem, de selv spiser, har det godt. Også folk, som slet ikke spiser kød, kan således tillægge dyrevelfærd en værdi - en værdi som under alle omstændigheder ikke bliver afspejlet i en stor forbruger-betalingsvilje for dyrevelfærdsprodukter. Disse folks præferencer vil udelukkende indgå som borgerpræferencer, og derigennem vil de kunne afspejles i den offentlige mening og lovgivningen, men ikke i markedsadfærden. Tilstedeværelse af eksternaliteten medfører, at der er behov for offentlig regulering udover 'bare' at sikre velinformede valg.

En måde at regulere dyrevelfærd på er at lægge afgifter på produkter fra dyr med lav velfærd eller give tilskud til produkter fra dyr, hvor der er gjort noget ekstra for dyrevelfærden (herved 'internaliseres' de eksterne dyrevelfærds-omkostninger i markedspriserne)¹⁹. Formålet hermed er at ændre de relative priser på dyrevelfærdsvenlige produkter i forhold til 'standard' produkter, således at det bliver relativt billigere at købe et dyrevelfærdsvenligt produkt. I den udstrækning at forbrugernes valg er påvirket af de relative priser, er det herigennem muligt at påvirke individernes adfærd, så de i højere grad tager hensyn til disse dyrevelfærdseksternaliteter i deres adfærd på markedet.

Regulering af dyrevelfærd via lovkrav er diskuteret i bl.a. Sandøe (2009). I forbindelse med fastsættelse af lovkrav kan økonomiske analyser være med til at svare på, hvordan lovgivningen udformes, så samfundet billigst muligt opnår et fastlagt velfærdsniveau. Der vil ofte være forskel på, hvilke omkostninger landmænd har ved at opfylde forskellige regler. Derfor vil den løsning, der er billigst for den ene landmand, ikke nødvendigvis være den billigste for en anden landmand. Jo mere man i lovgivningen kan give plads til denne forskellighed (så den enkelte landmand kan vælge den løsning, der er billigst for lige præcis ham og alligevel opfylde lovgivningens målsætninger), jo mere omkostningseffektiv vil reguleringen typisk være. Øko-

¹⁹ En analyse af de offentlige myndigheders rolle i forhold til fødevarekvalitet og fødevaresikkerhed findes i Christensen & Frandsen (2002).

nomiske analyser kan således være med til at pege på, hvordan lovgivningen skal udformes, så man får mest mulig dyrevelfærd for pengene, og hvilke økonomiske konsekvenser forskellige udformninger af lovgivningen kan forventes at få.

Det bør også nævnes, at der med reformen af den Europæiske landbrugspolitik i 2003 blev indført krav om krydsoverensstemmelse 'for at skabe en sammenhæng mellem den landbrugsstøtte der udbetales til landbrugere og deres ansvar for miljø, sundhed, dyrevelfærd og god landbrugs- og miljømæssig stand' (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, 2009). Det er dog vores klare indtryk, at mulighederne for at udnytte krydsoverensstemmelse i forbindelse med dyrevelfærd langt fra er udtømt.

Producenter, forbrugere/borgere og de offentlige myndigheder er selvsagt vigtige aktører i en diskussion af incitamentsstruktur og mekanismer til sikring af et acceptabelt niveau af dyrevelfærd – men detailledet kommer vi heller ikke udenom. Detailledet er i høj grad både udbyder og aftager af fødevarer. Som aftager af produkter kan de være med til at sætte fokus på dyrevelfærd, som eksempelvis McDonald's kæden har gjort i USA ved at sætte krav til dyrevelfærd hos deres leverandører - bl.a. har de som mål ikke at anvende buræg i deres produkter fra 2010²⁰. Som udbyder af produkter har detailledet – ud over deres interesse i at være forbrugernes forlængede arm og at afspejle forbrugernes ønsker - også deres egen dagsorden om at tjene penge og måske om at brande sig selv som en ansvarsbevidst samarbejdspartner.

Detailledets rolle og betydning i fødevarekæden – fra jord til bord – har været stærkt stigende i de seneste årtier. Der er således sket en forskydning af markedsmagten fremad i fødevarekæden. Detailledets tætte placering ved forbrugerne, styrkerne ved at indføre private labels²¹, fordelene ved informationsteknologien samt den stigende koncentration og internationalisering har betydet, at detailhandelen nu er et dominerende led i fødevarekæden. Specielt informationer om kunderne og markedet - som detailkæderne har qua deres placering i værdikæden - vurderes at være en væsentlig kilde til markedsmagt, jf. fx Dekker (2003). Fødevareindustrien har ikke samme ad-

²⁰ http://www.mcdonalds.dk/dk/om_mcdonald_s/ansvarlighed/dyrevelfaerd_miljo.html

²¹ **Private label** er betegnelsen for [butikskæders](#) (og andres) egne produkter, der ofte er billigere og mindre [brandede](#), end de varer som producenterne sælger under eget navn. En væsentlig fordel for butikskæder, der forhandler private labels, er at de kan udskifte en producent relativt omkostningsfrit, da selve produktets [etiketteudformning](#), [logo](#) osv. ikke ejes af producenterne, og dermed kan overflyttes til en ny producent, uden at forbrugernes kendskab til varen påvirkes. Netop producentens identitet er til tider omgivet af en vis mystik, idet der på emballagen står *fremstillet for* efterfulgt af butikskædens navn (http://da.wikipedia.org/wiki/Private_label).

gang til markedsinformationer, og derfor får detailhandlen en central rolle, når det gælder innovation og markedsudvikling. Detailhandlen har dermed en central rolle, både i relation til markedsføring af fødevarer med særlige kvaliteter m.h.t. dyrevelfærd og i forhold til at stille krav til deres leverandører som eksempelvis McDonald's kæden har gjort det.

Detailhandlen er gennem de seneste år blevet langt mere koncentreret og internationaliseret, hvilket også har øget deres markedsmagt. Således står 5-6 internationale detailhandelskæder snart for 80 pct. af dagligvarehandelen i Europa, mens fødevarerindustrien trods stigende konsolidering er langt mere fragmenteret. I perioder er der et tæt integreret samarbejde med fødevarerindustrien. Samarbejdet kan omfatte innovation, category management, udvikling af private labels m.m. I andre perioder insourcer detailhandlen disse aktiviteter, og her får fødevarerindustrien blot rollen som leverandør og samhandelspartner.

Der er tegn på, at detailhandlen i disse år fokuserer på at samarbejde med færre men større leverandører. Produktsortimentet skal begrænses, og leverandørernes evne til at garantere forsyningssikkerhed bliver vigtige parametre. Det betyder også, at nicheprodukter bliver mindre attraktive, medmindre de kan bruges som unikke private labels eller til at profilere den enkelte supermarkeds kæde over for forbrugerne. I den aktuelle lavkonjunktur er der klare tegn på, at detailhandlen fokuserer på discount og prisbillige produkter. Samtidig får private labels stadig større markedsandele.

Indtil nu har vi her talt om dyrevelfærdsproblemer, som om de forekommer inden for en lukket økonomi, hvor vi som samfund kan diktere spillereglerne på markedet. Dette er som bekendt ikke en realistisk antagelse. Animalske produkter produceres til et marked præget af globalisering og international priskonkurrence.

3.6. Priskonkurrence på et internationalt marked

International handel og konkurrence samt arbejdsdeling i forhold til de komparative fordele landene imellem får stadig større betydning. Tilsvarende bliver handelsbeskyttelse over for andre lande eller regioner stadig mindre, og direkte handelsforvridende støtte har været – og er stadig – under betydelig reduktion. WTO er her den væsentlige drivkraft, og med fortsatte aftaler om mere fri international landbrugshandel, og med stadig flere lande med i WTO-samarbejdet vil handlen med landbrugsvarer mellem lande foregå mere og mere frit og med færre og færre begrænsninger. I dag står

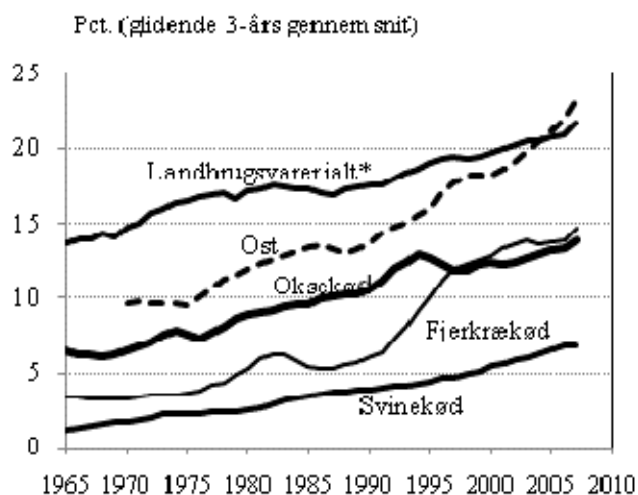
WTO-lande for over 90 pct. af verdens samlede handel med kød- og mejeriprodukter, hvor husdyrvelfærd kan være en væsentlig parameter og andelen er stigende.

En interessant tendens er, at produktionen af kød i udviklingslandene er steget betragteligt de seneste 30 år, således at hovedparten af verdens kødproduktion i dag foregår i udviklingslandene (Fraser, 2008). Det betyder, at det i stigende grad er dyrevelfærd i disse lande, som er relevant for forbrugere i de vestlige lande.

En stor del af landbrugsproduktionen afsættes og forbruges stadig på hjemmemarkedet. Dette gælder især for husdyrprodukter, hvor omkring 85-95 pct. af verdens samlede produktion bliver afsat på hjemmemarkedene, jf. figur 3.1.

Figur 3.1 viser, at kød- og mejeriprodukter i stigende grad handles internationalt, men at det sker fra et relativt lavt udgangspunkt. Det kan derfor konstateres, at international handel med kød- og mejeriprodukter bliver stadig vigtigere og udgør et stigende alternativ til indenlandsk forsyning.

Figur 3.1. International handel i pct. af verdens samlede produktion af landbrugsvarer, 1965-2007

* Vejet gennemsnit af væsentlige landbrugsprodukter

Kilde: Egne beregninger på grundlag af FAO (2009).

Samtidig er der naturligvis store forskelle på de enkelte landes samhandelsmønstre. Eksempelvis eksporterer Danmark mere end 85 pct. af svinekødsproduktionen, mere end 80 pct. af oksekødsproduktionen og godt 60 pct. af kyllingeproduktionen – og samtidig importeres i størrelsesorden 20-25 pct. af svinekødsforbruget, knap 50 pct. af oksekødsforbruget og ca. 40 pct. af kyllingekødsforbruget. Den internationale handel vil dermed have dels en indirekte påvirkning på den produktion, som ellers udelukkende afsættes på hjemmemarkedet, som følge af konkurrerende importerede produkter; og dels en direkte påvirkning på den del af produktionen der afsættes på det internationale marked, da priserne i de enkelte lande i virkeligheden er at opfatte som tæt forbundne kar.

Det er sandsynligvis en reel begrænsning i forhold til at forbedre velfærd for danske landbrugsdyr via dansk dyreværnslovgivning, at det kan gøre danske velfærdsdyr dyrere både at producere og at købe. I en globaliseret verden er dette et problem for eksporten, hvis forbrugerne i modtagerlandene ikke værdisætter dyrevelfærd lige så højt, som danskere gør. Der er dog eksempler på det modsatte. Således henviser Meyer (2002) til et meget konkret eksempel på, at udenlandske forbrugere har øget dyrevelfærd i dansk produktion, nemlig de såkaldte 'englandsgrise'.

Meromkostninger er også et problem for afsætning på hjemmemarkedet, hvis danskerne ikke vil betale for den dyrevelfærd, som de mere eller mindre direkte har været med til at lovgive om. I dette tilfælde ville man ikke kunne sælge det dyrere velfærds-kød til danskere, fordi de hellere vil købe importeret billigt kød, hvor dyrevelfærd ikke har været helt så god. I så fald står både dansk erhvervsliv og produktionsdyrene tilbage som tabere, mens animalsk landbrugsproduktion i udlandet kommer ud som vinderen. Hvad gør man så?

En isoleret dansk skærpelse af kravene til dyrevelfærd vil således kunne føre til danske meromkostninger og dermed tab af konkurrenceevne, resulterende i en flytning af en del af produktionen til lande uden sådanne skærpede dyrevelfærdskrav. En del af dyrene (de dyr der fortsat produceres i Danmark) vil derved opleve forbedret velfærd, mens en anden del af dyrene (de, som flyttes til udlandet), evt. vil opleve uændret eller forringet velfærd. Andelene afhænger af, hvor omkostningsfølsom lokaliseringen af produktionen er. Stramning af kravene til dyrevelfærd vil således indebære meromkostninger for producenterne, men afhængig af, hvor mobil husdyrproduktionen er, så vil effekten af sådanne stramninger på dyrevelfærd til dels blive udhulet af udflytning af produktionen.

Grethe (2007) drager en parallel til betydningen af nationale miljøstandarder for lokalisering af produktionen og refererer en række internationale studier, som tyder på en relativt begrænset betydning af nationale miljøstandarder for produktionens lokalisering. Han gør dog også opmærksom på, at overholdelse af dyrevelfærdsmæssige standarder kan betyde større meromkostninger, end tilfældet er for en række af de eksisterende miljøstandarder rundt om i verden, hvorfor nationale dyrevelfærdsstandarder kan have større betydning for lokaliseringen af husdyrproduktionen.

En (delvis) løsning på dette omlokaliseringsproblem kunne være at indføre fælles dyrevelfærdsstandarder på overnationalt plan, hvilket også sker i EU-regi, fx i form af et fælles forbud mod ægproduktion fra burhøns fra 2012. Da en ganske betydelig del af den danske udenrigshandel med animalske fødevarer sker i forhold til EU-landene, er sådanne fælles politiske tiltag med til at afhjælpe – om end ikke fuldstændigt eliminere – problemet med omlokalisering. Fælles EU-regler for dyrevelfærd kan dog stadig føre til mindre omflytninger af produktionen mellem landene som følge af forskelle i meromkostninger på tværs af medlemslandene (på grund af forskelle i løn- og prisforhold, produktivitet mv.). Men fælles EU-regler er kun en delvis løsning, fordi EU-landene i høj grad handler med – og konkurrerer med – lande uden for EU. Fælles EU-regler kan også virke forskelligt i forskellige medlemslande afhængig af strukturen i landenes udenrigshandel med animalske produkter. Et land med relativt stor vægt på samhandel med lande uden for EU vil muligvis have mindre mulighed for at overvælde meromkostningerne som følge af skærpede dyrevelfærdskrav på afsætningspriserne end lande med relativt stor vægt på samhandel med de øvrige EU-lande.

Der er foreslået forskellige tiltag til at forbedre de enkelte landes mulighed for at sikre et ønsket dyrevelfærdsniveau, uden at de skal risikere at blive udkonkurreret af lande med lavere dyrevelfærd. Blandt sådanne forslag har været at indgå en multilateral WTO-aftale, som giver landene mulighed for at udelukke import eller indføre tvungen mærkning af animalske fødevarer, som ikke overholder givne dyrevelfærdsstandarder. Hobbs et al., (2002) har analyseret et sådant forslag, som har været fremsat af EU-kommissionen i WTO og konkluderer, at det på en række punkter vil være uforeneligt med de gældende regelsæt om markedsadgang og konfliktløsningsprocedurer i WTO-systemet. I WTO-regelsættet findes der mulighed for at indføre importbegrænsninger og lignende i forbindelse med fødevarer, som indebærer en sundhedsrisiko, i det omfang denne risiko kan dokumenteres videnskabeligt. Men der foreligger ikke tilsvarende videnskabelige kriterier, der kan lægges til grund for handelsrestriktioner på baggrund af dyrevelfærdshensyn.

Et andet forslag har været at tillade landene at yde producenterne økonomisk kompensation for de meromkostninger, der er forbundet med overholdelse af specificerede dyrevelfærdsmæssige standarder. Men også dette forslag vurderes af bl.a. Hobbs et al. (2002) at være i konflikt med WTO-reglerne, fordi udbetaling af en sådan støtte netop vil bero på tilstedeværelsen af den pågældende animalske produktion. I WTO-reglerne accepteres generelt kun støtteformer, som er afkoblet fra produktionen.

Et tredje forslag er at indføre en frivillig over-national mærkningsordning af 'dyrevenlige' (såvel hjemligt producerede som importerede) produkter, så forbrugerne har mulighed for at til- eller fravælge produkter med høj dyrevelfærd. Dette forslag strider ikke mod nogen internationale handelskonventioner, men ligesom det er tilfældet med nationale mærkningsordninger, så kan man ikke forvente, at mærkning løser hele dyrevelfærdsproblemet.

3.7. Konklusion

Både forbrugere og landmænd har interesse i dyrenes velfærd - og det er et godt og nødvendigt udgangspunkt for at etablere et marked for velfærdsprodukter. Men dyrevenlig husdyrproduktion er ofte forbundet med meromkostninger. Fordi dyrevelfærd er en ikke-observerbar egenskab i det færdige produkt, og fordi mange folk bekymrer sig om dyrevelfærd generelt og ikke kun for de dyr de selv spiser, så kan dyrevelfærd ikke overlades til alene at blive bestemt af markedskræfterne, og der kan være samfundsmæssige velfærdsgevinster forbundet med regulering i forhold til dyrevelfærd. Der er flere mulige politiske indgreb, som dels kan påvirke markedsvilkårene, så priser på animalske produkter i højere grad afspejler den bagvedliggende dyrevelfærd, og dels kan rette sig mod andre mekanismer end de markedsmæssige.

I forhold til udbuddet af animalske fødevarer med højt indhold af dyrevelfærd kan man forestille sig initiativer til at forbedre rådgivningen omkring produktionsøkonomi og dyrevelfærd, fx i form af mere målrettet og individualiseret rådgivning af producenterne. Tiltag indenfor forskning og udvikling i dyrevenlige produktionsteknologier med henblik på at nedbringe omkostningerne ved dyrevenlig husdyrproduktion forekommer også som en mulighed. I forhold til efterspørgsel og marked kan forbedringer af informationsniveauet (herunder sikre en troværdig mærkningsordning) være en form for tiltag, der kan udbygges, med henblik på at effektivisere det markedsdrevne niveau af dyrevelfærd. Det er velkendt, at der eksisterer relativt velfungerende mærkningsordninger, baseret på lovgivning fra EU, for dyrevelfærd i relation til konsumæg, hvor dyrevelfærds-varianter har relativt høje markedsandele. Tilsvarende lov-

regulerede mærkningsordninger findes ikke for kød, og forskellige private mærkningsordninger for kød har ikke haft det samme gennemslag på markedet. Der synes dog at være en tendens til, at detailhandlen i stigende grad udnytter deres markedskraft og selv sætter krav til eksempelvis fødevarer sikkerhed og dyrevelfærd – og en sådan tendens kan vise sig at have væsentlig indflydelse på markedsudviklingen.

Mærkning og forbrugerinformation løser dog som udgangspunkt ikke problemerne med eksternaliteter forbundet med dyrevelfærd, så der er behov for supplerende tiltag, som adresserer disse, fx lovgivning om mindstekrav (Bennett, 1997). Her kan det være en udfordring at finde en passende fordeling mellem, hvad der skal lovgives om, og hvad markedet kan løse – et væsentligt spørgsmål som teoretisk kan løses, men kan volde problemer i forbindelse med praktisk udmøntning i egentlige politikudformninger.

Endvidere er et muligt indgreb at påvirke adfærden hos forbrugere og/eller producenter ved at lægge afgifter på produkter fra dyr med lav velfærd eller give tilskud til produkter fra dyr, hvor der er gjort noget ekstra for dyrevelfærden via skatter og subsidier. Muligheden for at yde tilskud til dyrevenlig produktion er dog i realiteten stærkt hæmmet af, at der i så fald er tale om en koblet produktionsstøtte, som ikke er forenelig med WTO-reglerne.

I relation til valg af virkemidler bliver det tydeligt, at Danmark er et lille land med stor samhandel med andre lande. Det betyder på den ene side, at dansk lovgivning via eksporten påvirker dyrevelfærden i det kød, som konsumeres i lande, der importerer kød fra Danmark. Det betyder på den anden side, at dyrevelfærden i det kød, som importeres til Danmark, påvirkes af den dyrevelfærdspolitik, der føres i de lande vi importerer fra. Den internationale handel med landbrugsprodukter har været konstant voksende og fortsætter sandsynligvis hermed, og derfor er og bør internationalt samarbejde om dyrevelfærd være et vigtigt element i dansk fødevarepolitik.

Referencer

- Arbejdsgruppen om hold af malkekvæg (2009). Arbejdsgrupperapport om hold af malkekvæg. Februar 2009. Arbejdsgruppen om hold af malkekvæg nedsat af Justitsministeriet Januar 2007.
- Baumol, W.J. & Oates, W.E. (1993). The theory of environmental policy. Second edition. Cambridge University Press.
- Baltzer, K. (2002). Efterspørgsel efter fødevarer kvalitet- og sikkerhed. Et pilot studie af danske forbrugeres efterspørgsel efter æg. Working Paper 11/2002, Fødevarerøkonomisk Institut.
- Bennett, R.M. (1997). Farm animal welfare and food policy. *Food Policy*, 22 (4): 281-288.
- Bennett, R.M. & Blaney, J.P. (2003). Estimating the benefits of farm animal welfare legislation using the contingent valuation method. *Agricultural Economics* 29: 85-98.
- Boltanski, L. & Thevenot, L. (1999). "The Sociology of Critical Capacity", *European Journal of Social Theory*, vol. 2, no. 3, pp. 359-377.
- Carlsson, F., Frykblom, P & Lagerkvist, C.J. (2007). Farm animal welfare – testing for market failure. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 39, 61-73.
- Christensen, T. & Frandsen, S.E. (2002). Det offentliges rolle i fødevarerpolitikken – fødevarer kvalitet- og sikkerhed. *Samfundsøkonomen*: 6. pp 22-27.
- Christensen, T., Mørkbak, M., Hasler, B., Lundhede, T., Porsbo, L.J., & Christoffersen, L.B. (2006). Information, risk perception, and consumer behaviour. Rapport 180. Fødevarerøkonomisk Institut, Københavns Universitet.
- Christensen, T., Denver, S., Jensen, J.D., Rosenquist, H., Wingstrand, A., Aabo, S. & Ifversen, B. (2009). Forbrugsvane og zoonotiske risici – En oversigt over Salmonella og Campylobacter risici fra svinekød, kylling og æg Rapport, Fødevarerøkonomisk Institut. I tryk.
- Dansk Svineproduktion (2007). Fakta om lovpligtige sygestier. 8. januar 2007
- Dekker, Wout (2003). Power resides where the information is unique. (Nutreco). I: State of the Art in Food. Af: Grievink, Jan-Willem, Josten, Lia and Valk, Conny. pp. 308-314.
- FAO (2009): FAOSTAT.
- Fraser, D. (2008). Toward a global perspective on farm animal welfare. *Applied Animal Behaviour Science* 113: 330-339.
- Graversen, J., Lund, M. & Gylling, M. (2008). Økonomiske beregninger for arbejdsgruppen vedrørende skulderyr hos søer. Fødevarerøkonomisk Institut, Københavns Universitet, 31. marts 2008.

- Grethe H. (2007), High animal welfare standards in the EU and international trade – How to prevent potential ‘low animal welfare havens’? *Food Policy*, 32, pp. 315-333.
- Hobbs A. L., Hobbs, J. E., Isaac, G.E., Kerr, W. A. (2002). Ethics, domestic food policy and trade law: assessing the EU animal welfare proposal to the WTO. *Food Policy* 27, pp. 437-454.
- Kjærnes, U., Bock, B.B., Roe, E. & Roex, J. (2008). Consumption, distribution and production of farm animal welfare – opinions and practices within the supply chain. *Welfare Quality Reports No. 7. Welfare Quality project.*
- Lassen, J., Kloppenborg, E., & Sandøe, P. 2002, Folk og svin - En interviewundersøgelse om danske borgeres syn på den danske svinesektor og svinekødet, Center for Bioetik og Risikovurdering, Frederiksberg C., projektrapport nr. 2. <http://www.bioethics.kvl.dk>
- Lassen, J., Sandoe, P., & Forkman, B. (2006). “Happy pigs are dirty! Conflicting perspectives on animal welfare”, *Livestock Science*, vol. 103, no. 3, pp. 221-230.
- Lund, M. Christensen, J. & Lawson, L.G. (2009a). Økonomiske konsekvenser af nye velfærdsforanstaltninger i kvægbruget. *Tidsskrift for Landøkonomi*, 2, September.
- Lund, M. Christensen, J. & Lawson, L.G. (2009b). Økonomiske konsekvenser af nye velfærdsforanstaltninger i kvægbruget. *Udredningsrapport fra Fødevarøkonomisk Institut.*
- Lusk, J.L., Norwood, F. B. & R.W. Prickett (2007). Consumer preferences for farm animal welfare: Results of a nationwide telephone survey. Working paper August, Department of Agricultural Economics, Oklahoma State University.
- McInerney, J.P. (1993). Animal welfare: An economic perspective. In: *Valuing farm animal welfare. Proceedings of a workshop held at University of Reading, September.* R.M. Bennett (ed.), Occasional paper 3, Department of Agricultural Economics and Management, University of Reading.
- McInerney, J.P. (2004). Animal welfare, economics and policy. Report on a study undertaken for the Farm & Animal Health Economics Division of DEFRA, February 2004.
- Meyer, G. (2002). Svin på den politiske spiseseddel. *Gen-etik i praksis.* Center for Bioetik og Risikovurdering.
- Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Økonomi (2009). *Vejledning om kontrol med krydsoverensstemmelse*, Marts 2009.
- Mørkbak, M. Christensen, T. & Gyrd-Hansen, D. (2008). Valuation of Food safety in meat – a review of stated preference studies. *Food Economics* 5 (2): 63-74.

- Mørkbak, M., Christensen, T. & Gyrd-Hansen, D (2009). Consumer preferences for safety characteristics in pork. Accepted in British Food Journal. I tryk.
- Nyborg, K. (2000). "Homo Economicus and Homo Politicus: interpretation and aggregation of environmental values", Journal of Economic Behavior & Organization, vol. 42, no. 3, pp. 305-322.
- Nørgård, N. (2000). Studier i anvendt sundhedsøkonomi. Phd. afhandling ved Kgl. Veterinær og Landbohøjskole, januar.
- Sandøe, P. (2009). Lovgivning som redskab til at sikre bedre dyrevelfærd. Baseret på indlæg på kongressen Dansk Kvæg 2009 24. februar.
- Sandøe, P. (2008). Økologisk kylling – godt for miljøet? Klumme I økologisk jordbrug, oktober.
- Sandøe, P. & Christiansen, S.B. (2008). Ethics of animal use. Blackwell Publishing.
- Viales, N. (1994). Animal to edible Cambridge University Press.
- Økologisk Landsforening (2008). Økologisk markedsnotat. Økologisk Landsforening, oktober.

4. Udviklingen i dansk svineproduktion - økonomiske årsager til faldende slagtesvineproduktion og stigende smågriseksport

4.1. Indledning

Svinekød har i over hundrede år været blandt Danmarks store eksportartikler, og Danmark er i dag verdens største eksportør af svinekød. Ifølge FAOSTAT (faostat.fao.org) eksporterede Danmark 1,16 mio. ton svinekød til en værdi af 3,5 mia. \$ i 2007, mens USA som næststørste eksportør eksporterede 0,97 mio. ton til en værdi af 2,49 mia. \$. Der er imidlertid sket opsigtsvækkende ændringer i den danske svineproduktion de seneste år. Efter en længere periode med vækst har produktion to år i træk været faldende som følge af stærkt forringede prisrelationer. Svineproduktionen har imidlertid også gennemløbet en væsentlig strukturel ændring, hvor en stærkt stigende andel af smågriseproduktionen eksporteres, primært til Tyskland. Næsten hver femte danske smågris blev i 2008 opfedet og slagtet i udlandet.

Udviklingen må ses som udtryk for tab af konkurrenceevne – ikke for hele den danske svineproduktion, men for den del der omfatter opfedning af svin, slagtning og forarbejdning samt afsætning af svinekød på eksportmarkederne. Konsekvensen af udviklingen er, at den værditilvækst og aktivitet, som opfedning, slagtning, forarbejdning og tilknyttede forsyningsvirksomheder skaber, flyttes uden for Danmark. I voksende omfang bliver den danske svinesektor underleverandør af smågrise til udenlandske slagtesvineproducenter og indirekte til udenlandsk slagteriindustri. Dette står i skarp kontrast til de sidste mere end hundrede års udvikling i dansk svineproduktion, hvor primærproducenterne ikke alene har stået for råvareproduktionen, men også forarbejdning og afsætning af svinekødet gennem ejerskab af virksomhederne længere oppe i værdikæden.

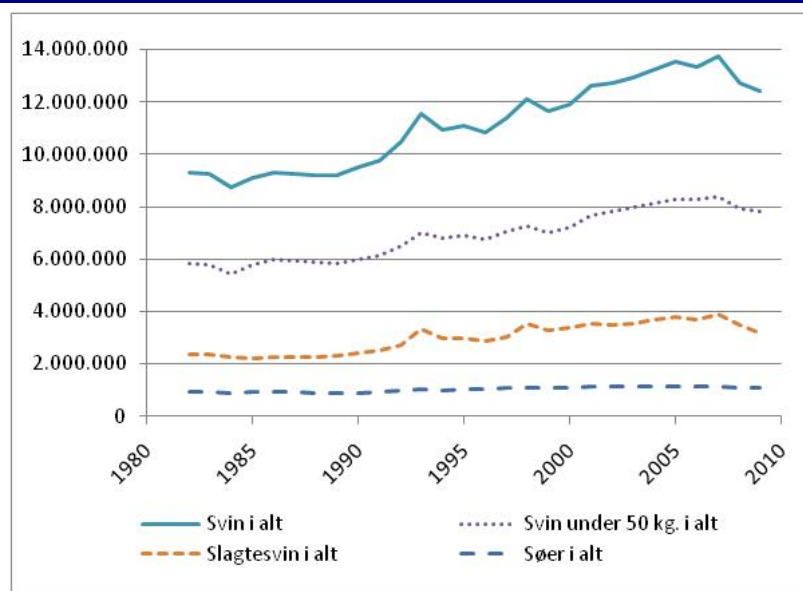
I dette kapitel analyseres udviklingen i svineproduktionens økonomi gennem de seneste år samt de mulige årsager til, at en stigende andel af smågriseproduktionen eksporteres. Første afsnit giver et overblik over udviklingen i dansk svineproduktion med fokus på væksten i eksporten af levende svin. Derefter analyseres svineproduktionens økonomi med hovedvægten på rentabilitetsforskelle mellem de forskellige delsektorer, dvs. specialiseret smågriseproduktion, specialiseret slagte-svineproduktion og integreret produktion af smågrise og slagtesvin. Til slut analyseres de økonomiske og strukturelle faktorer bag den øgede eksport af smågrise og den faldende produktion af slagtesvin i Danmark. Det vil først og fremmest sige forskelle i betingelserne for hhv.

dansk og tysk svineproduktion. Afsnittet slutes af med tentative vurderinger af fremtiden for dansk svineproduktion.

4.2. Produktionsudviklingen i den danske svinesektor

Som det fremgår af figur 4.1 har der været en betydelig vækst i den danske svinebestand siden begyndelsen af 1990'erne. Denne trend er dog brudt det seneste par år, hvor svinebestanden er faldet fra 13,7 mio. svin i 2007 til 12,4 mio. i 2009, svarende til en nedgang på 9,7 pct. Særlig 2008 var et år med stor tilbagegang i svinebestanden. For søers vedkommende var der et markant fald på 7,8 pct. i 2008. Dog steg bestanden af søer med 1 pct. i 2009. For smågrise toppede bestanden ligeledes i 2007 og faldt derefter med 5,8 pct. i 2008 og 0,8 pct. i 2009. De store fald i den samlede svinebestand skyldes således i betydeligt omfang nedgang i slagtesvinebestanden, der med 10 pct. fald i 2008 og 9,3 pct. i 2009 afspejler den stigende smågriseeksport (Danmarks Statistik, 2009b).

Figur 4.1. Udviklingen i svinebestanden i Danmark, 1982-2009

Kilde: Danmarks Statistik "Landbrug og fiskeri", flere årgange.

Tabel 4.1 viser udviklingen i svineproduktionen og dens fordeling på svin slagtet i Danmark og eksporten af levende svin. I 2008 blev der produceret 27 mio. svin i Danmark, en stigning på godt 4 mio. i forhold til 1998. Samtidig har der været en markant stigning i antallet af eksporterede levende svin. I 1998 udgjorde leverancerne af svin til danske slagterier 89 pct. af samtlige producerede svin, mens (kun) 8 pct. blev eksporteret levende. I 2008 blev 23 pct. af de producerede svin eksporteret levende, mens andelen af svin slagtet på danske slagterier var faldet til 75 pct. Eksporten af levende svin er især steget efter 2003.

Tabel 4.1. Produktion og anvendelse af svin i Danmark, 1998-2008

	1998		2003		2008	
	1000 stk.	Værdi mio. kr.	1000 stk.	Værdi mio. kr.	1000 stk.	Værdi mio. kr.
Leverancer til danske slagterier	20.219	13.159	21.761	13.943	20.334	16.162
Eksport af levende dyr	1.767	682	1.935	683	6.289	2.548
Produktion af svin, i alt	22.738	14.377	24.434	15.099	27.078	19.142

Kilde: Danmarks Statistik "Landbrug og fiskeri", flere årgange.

I tabel 4.2 ses udviklingen i eksporten af svinekød og levende svin. I 2008 udgjorde eksportværdien af levende svin og svinekød 28,9 mia. kr. Det svarer til 4,9 pct. af værdien af Danmarks samlede eksport og 50 pct. af landbrugseksportens værdi. Som det fremgår af tabel 4.2, består langt den største del af eksporten af udskæringer, mens den næststørste eksportkomponent i 2008 var levende svin. I 1997 var eksporten af levende svin langt nede på listen, og før den tid var levende svin, som hovedsagelig omfattede avlsdyr, en ubetydelig del af den danske svineeksport.

Tabel 4.2. Udvikling i dansk eksport af svinekød og levende svin

	1997		2003		2008	
	Mio. kr.	%	Mio. kr.	%	Mio. kr.	%
Levende svin og søer	881,6	3,6	948,1	3,9	2.797,8	9,7
Bacon	2.985,3	12,1	2.976,6	12,3	2.275,7	7,9
Hele og halve svin/søer	576,8	2,3	572,6	2,4	904,7	3,1
Udskæringer	15.427,6	62,4	16.349,1	67,7	18.736,3	64,8
Biprodukter	1.151,1	4,7	1.208,3	5,0	1.848,6	6,4
Konserver	2.543,2	10,3	1.404,5	5,8	1.546,5	5,3
Pøsemagerivarer	1.162,1	4,7	684,8	2,8	801,5	2,8
I alt	24.727,7	100	24.144,1	100	28.911,0	100

Kilde: Danske Slagterier, 2008

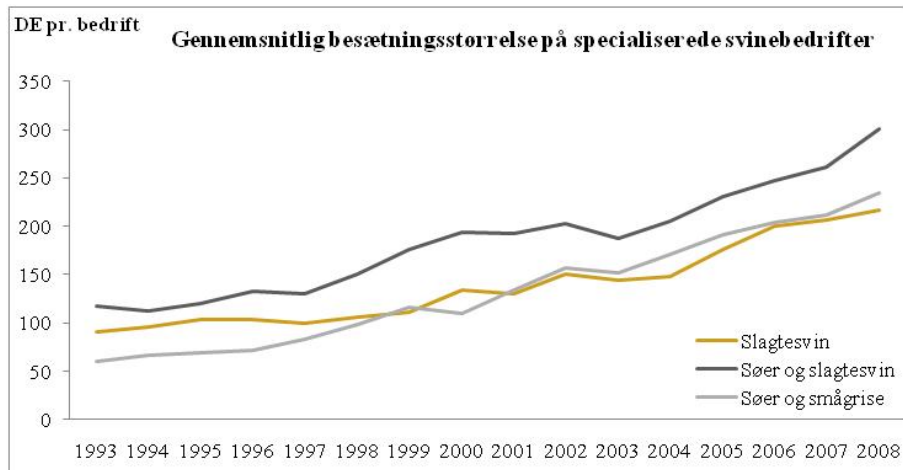
Det fremgår også af tabellen, at forædlingsgraden er faldet for den del af svineproduktionen, der slagtes i Danmark. I 1997 udgjorde de mere forædlede produkter - bacon, konserves og pølse-magerivarer – 27 pct. af eksporten. Andelen var faldet til 21 pct. i 2003 og udgjorde i 2008 kun 16 pct. af den samlede svinekødseksport. Danske svineproducenter er dermed i stigende omfang blevet underleverandører til udenlandske virksomheder i form af smågrise til opfodning. Dertil kommer den faldende forædlingsgrad for de svin, der opfedes og slagtes her i landet. Denne udvikling medfører faldende beskæftigelse og værdiskabelse i den samlede svineproduktionssektor. Danske Slagterier anslår, at det koster 1.000 arbejdspladser, hver gang 1 mio. smågrise sendes ud af landet (Danske Slagterier, 2005).

4.3. Strukturudviklingen i dansk svineproduktion

Gennem en længere årrække har dansk svineproduktion gennemløbet en udvikling med koncentration af produktionen på færre og mere specialiserede bedrifter. Samtidig med, at svinebestanden voksede med omkring 10 pct. fra 1993 til 2008, faldt antallet af bedrifter med svin fra knap 13.000 bedrifter i 1993 til omkring 4.000 bedrifter i 2008.

Figur 4.2 viser de sidste 15 års udvikling i den gennemsnitlige besætningsstørrelse for specialiserede bedrifter med hhv. søer og smågrise, slagtesvin og integreret produktion. Som det fremgår af figuren, er udviklingen forløbet nogenlunde parallelt for de tre specialiseringer. Væksten i besætningsstørrelse har dog været stærkest for bedrifter med søer og slagtesvin samt bedrifter med søer og smågrise. For bedrifter med søer og slagtesvin er den gennemsnitlige besætningsstørrelse vokset med 250 pct. fra 118 dyreenheder i 1993 til 300 dyreenheder i 2008. For søer og smågrise er der tale om en udvikling fra 60 til 235 dyreenheder, mens der for slagtesvinebedrifter er tale om en stigning i besætningsstørrelsen fra 90 dyreenheder i 1993 til 200 dyreenheder i 2008.

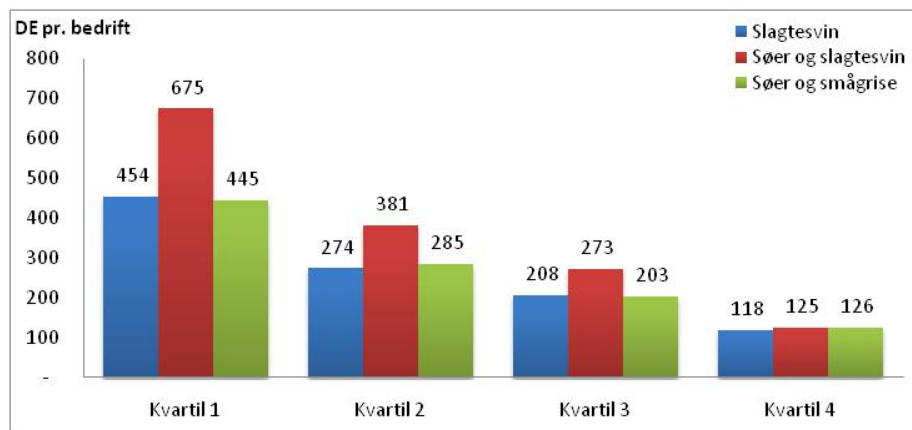
Figur 4.2. Udviklingen i bedriftsstørrelse på forskellige svinebedriftstyper, DE/bedrift

Kilde: Danmarks Statistik, Regnskabsstatistik, Serie A

Figur 4.3 viser fordelingen af svinebedrifter på kvartiler efter besætningsstørrelse og specialisering (opgjort på basis af det antal heltidsbedrifter med svin, der indgår i Danmarks Statistiks regnskabsstatistik for landbrug). Kvartil nr. 1 omfatter den fjerdedel af bedrifterne, der har de største besætninger, nr. 2 de næststørste og så fremdeles. Som det ses af figuren, har gruppen med de største besætninger i gennemsnit 500 DE pr. bedrift for specialiseringerne slagtesvin og søer og smågrise, mens de integrerede bedrifter med søer og slagtesvin har en gennemsnitlig besætningsstørrelse på ca. 675 DE. De mindste 25 pct. af bedrifterne har omtrent 120 DE pr. bedrift i alle specialiseringer. I de 3 største kvartiler er de integrerede svinebedrifter ca. 1/3 større end de specialiserede besætninger med hhv. slagtesvin og søer og smågrise. Selvom der er sket en kraftig koncentration i antallet af bedrifter med svin, er der altså stadig en betydelig spredning i besætningsstørrelse.

Figur 4.3. Gennemsnitlige besætningsstørrelser i 4 kvartiler af svinebedrifter, 2008

Kilde: Danmarks Statistik, 2009a: Regnskabsstatistik, Serie A samt egne beregninger

4.4. Indtjening og prisrelationer i dansk svineproduktion

De omfattende ændringer i den danske svineproduktions størrelse, sammensætning og struktur må antages at være drevet af økonomiske faktorer. I det følgende analyseres økonomien i hver af de tre produktionsgrene søer og smågrise, slagtesvin samt integreret produktion. Datagrundlaget for analysen er driftsregnskaber for specialiserede svinebedrifter, dvs. heltidsbedrifter (med en arbejdsindsats på over 1 årsværk) hvor mere end 2/3 af bedriftens samlede standarddækningsbidrag (SDB) stammer fra svineproduktion (Danmarks Statistik, 2009a).

Mål for indtjeningsevne

Som mål for landbrugsbedrifters indtjening anvendes forskellige nøgletal, herunder *driftsoverskud*, *lønningsevne* pr. time og *forrentningsprocent* (se tekstsoks for definitioner). Driftsoverskuddet giver et billede af likviditetsudviklingen, idet det her er de faktiske finansieringsomkostninger, der indgår i opgørelsen, og der fratrækkes ikke et vederlag til aflønning af familiens arbejdsindsats. Dette resultat er naturligvis interessant – ikke mindst for den enkelte producents evne til at forrente de lån, der er optaget i bedriften, men det giver ikke et retvisende billede af bedrifternes indtjeningsevne. Det skyldes, at der er betydelig variation i gældsprocenten bedrifterne imellem, ligesom brugerfamiliens arbejde udgør en meget forskellig andel af den samlede arbejdsindsats fra bedrift til bedrift.

Bedrifter med en høj gældsprocent er alt andet lige de mest udsatte i perioder med ugunstige prisrelationer og/eller højt renteniveau. Det udelukker imidlertid ikke, at de samme bedrifter kan have et højt effektivitetsniveau og en god indtjeningssevne. Er det tilfældet, vil insolvens og evt. konkurs ikke betyde, at produktionen ophører. Tidligere kriser og konkursbølger i landbruget (og andre erhverv) viser, at bedrifter bliver videreført, såfremt produktionsapparatet er effektivt. Den del af gælden, der ikke kan forrentes under normale markedsvilkår, skæres bort gennem tvangsauktion eller en anden form for gældssanering. Det fører naturligvis til tab for kreditorer og ejere af overbelånte landbrugsbedrifter, men i det omfang, det påvirker produktionen, er der tale om en midlertidig effekt. Produktionens størrelse på længere sigt afhænger af evnen til at aflønne de involverede produktionsfaktorer.

Boks 4.1. Definition af driftsresultat, lønningsevne og forrentningsprocent

Driftsresultat =

$$\text{Driftsresultat før renter} - \text{Finansieringsomkostninger} + \text{Generelle driftstilskud}$$

Lønningsevne pr. time =

$$\frac{\text{Bedriftsresultat før renter} + \text{Omkostninger til lønnet arbejdskraft} - \text{Rentebelastning} - \text{Forpagtningsafgift}}{\text{Antal arbejdstimer}}$$

Forrentningsprocent =

$$\frac{\text{Driftsresultat før renter} + \text{Generelle driftstilskud} - \text{Brugerfamiliens vederlag} - \text{Forpagtningsafgift} - \text{Øvrige finansieringsomkostninger}}{\text{Kapitalindsats}}$$

Kilde: Danmarks Statistik, Regnskabsstatistik, Serie A

Der er således behov for nøgletal, som viser bedrifternes evne til at aflønne den samlede indsats af kapital og arbejdskraft – uanset om der er tale om låne- eller egenkapital, og uanset om der er tale om lejet arbejdskraft eller brugerfamiliens egen arbejdsindsats. Til det formål benyttes nøgletallene lønningsevne pr. time og forrentningsprocent. Lønningsevnen viser bedriftens evne til at aflønne den anvendte arbejdskraft, når driftsomkostningerne eksklusive renter og lønninger er afholdt, og den investerede kapital aflønnes/rentebelastes med en fast rente på 4 pct. Forrentningsprocenten viser bedriftens evne til at aflønne den investerede kapital, når driftsomkostningerne

eksklusive renter er afholdt, og brugerfamiliens arbejdskraft aflønnes/tilskrives et vederlag svarende den overenskomstmæssige timeløn for ufaglærte arbejdere i landbruget.

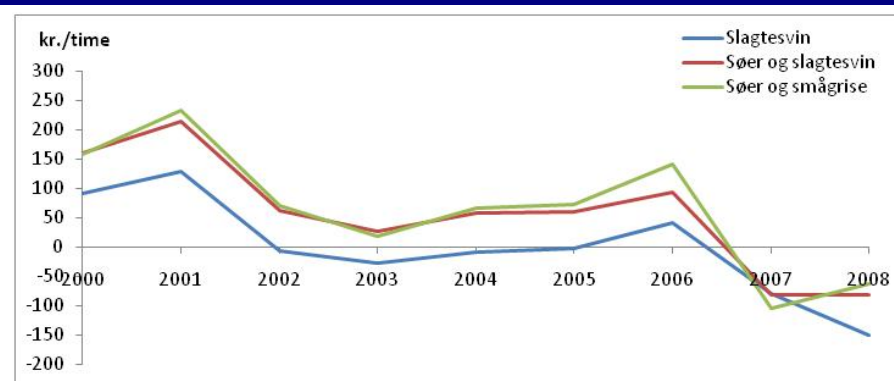
Udvikling i lønningsevne og foderpriser

I første omgang benyttes lønningsevnen til at illustrere udviklingen i lønsomheden i svineproduktionens forskellige produktionsgrene. Figur 4.4 viser udviklingen i lønningsevnen pr. time i de tre produktionsgrene fra år 2000 til 2008. I figur 4.5 ses udviklingen i prisen på smågrise og slagtesvin samt foderpriser i samme periode. Forløbet af kurverne i de to figurer indikerer, at der er en sammenhæng mellem lønningsevnen i svineproduktionen og forholdet mellem prisen på svinekød og foderprisen, der igen er bestemt af priserne på korn og proteinfoder (soja).

Som det fremgår af figur 4.4 og 4.5 stiger prisen på slagtesvin kraftigere end foderprisen fra 2000 til 2001, hvad der resulterer i en forbedring af lønningsevnen. Frem til 2003 medfører et forringet bytteforhold mellem svinekød og foder en faldende lønningsevne. Herefter ses en stigende slagtesvinepris og svagt faldende foderpris, hvad der i 2006 resulterer i den højeste lønningsevne i svineproduktionen siden 2001. Herefter sker der en drastisk forringelse af bytteforholdet med stærkt stigende foderpriser og et mindre fald i slagtesvineprisen. Det resulterer i et skarpt fald i lønningsevnen, der er negativ i 2007 og 2008.

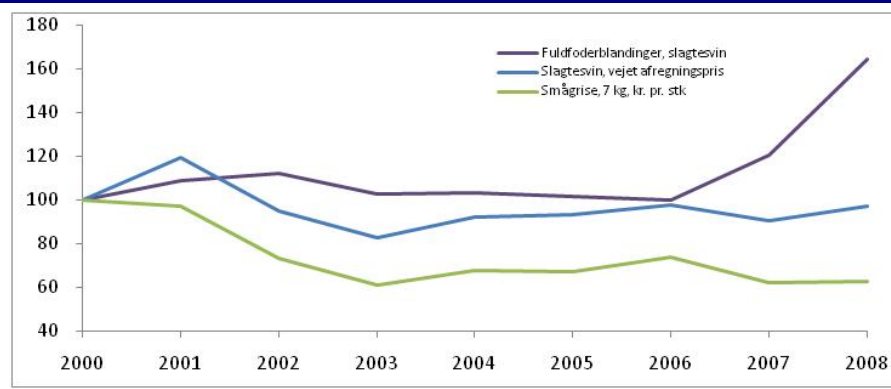
Figur 4.5 viser i øvrigt, at smågriseprisen har udviklet sig dårligere end slagtesvineprisen for perioden som helhed. På trods af det kan der ikke iagttages en indsnævring af forskellen mellem lønningsevnen i slagtesvineproduktionen og smågriseproduktionen (bortset fra 2007). Dette forhold må ses i sammenhæng med en betydelig effektivitetsstigning i smågriseproduktionen i form af flere grise pr. årsso. Samtidig kan den stigende eksport af smågrise have resulteret i en højere realiseret gennemsnitpris, end Landsudvalget for Svins beregnede noteringer der er benyttet i figur 4.5.

Figur 4.4. Lønningsevne på forskellige typer svinebedrifter, kr. pr. time

Kilde: Danmarks Statistik, Regnskabsstatistik, Serie A

Figur 4.5. Prisudviklingen for smågrise samt slagtesvin og foder til slagtesvin (2000=100)

Kilde: Danmarks Statistik, Prisstatistik, Serie C

I år 2000 opnåede slagtesvinebedrifter en gennemsnitlig lønningsevne på omkring 90 kr./time og i 2001 omkring 130 kr./time. Tilsvarende havde smågriseproducenterne og de integrerede bedrifter en lønningsevne på 160 kr./time i 2000 og knap 230 kr./time i 2001. Det er periodens bedste år. Efterfølgende faldt lønningsevnen frem mod 2003, hvor slagtesvineproducenterne havde en lønningsevne på minus 6 kr./time og smågriseproducenterne og de integrerede bedrifter hhv. 30 og 20 kr./time. I 2006 opnåede slagtesvineproducenterne en lønningsevne på 43 kr./time. 2006 og 2001 er

de eneste år med positiv gennemsnitlig lønningsevne i slagtesvineproduktionen. I 2006 havde de integrerede bedrifter en lønningsevne på godt 80 kr./time, mens smågriseproducenterne klarede sig bedst med en lønningsevne på 130 kr./time. Som tidligere nævnt steg foderpriserne voldsomt i 2007, samtidig med at afregningsprisen stagnerede. Økonomien forringedes kraftigt for alle tre driftstyper i 2007 med en lønningsevne i størrelsesordenen minus 80 kr./time for slagtesvin samt søer og slagtesvin og minus 106 kr./time for bedrifter med søer og smågrise. I 2008 gik det en smule frem for smågriseproducenterne, mens slagtesvinebedriftenes indtjening faldt yderligere, hvilket også indikeres af de fortsat stigende foderpriser, som ikke følges af en tilsvarende stigning i afregningspriserne.

Der kan forventes en forbedring af lønningsevnen i svineproduktionen i 2009, hvor foderpriserne har været faldende og ultimo året lå 30 pct. under prisniveauet i 2008. Samtidig er afregningsprisen (kun) faldet med 5-10 pct., hvorved det relative prisforhold forbedres (Dansk Landbrugsrådgivning). Prognoser tyder på en fortsat forbedring af lønningsevnen med en forventet stigning i afregningsprisen 2011 (Dansk Landbrugsrådgivning).

Lønningsevnen i figur 4.4 afspejler, hvad der i gennemsnit er opnået for de heltids svinebedrifter, der indgår i regnskabsstatistikken. Som det ses i næste afsnit dækker dette gennemsnit over betydelige variationer bedrifterne mellem. Strukturudviklingen betyder, at en del af de repræsenterede bedrifter vil forlade sektoren i løbet af kortere eller længere tid. Det må antages, at afgangene i høj grad vil omfatte bedrifter med dårlig lønningsevne. De absolutte tal for lønningsevnen i figur 4.4 bør derfor betragtes med det forbehold, at de undervurderer indtjeningsevnen i den del af sektoren, der ikke er under afvikling.

Kurverne viser dog, at der er markant forskel på indtjeningen i de forskellige produktionsgrene i svinesektoren. Set over hele perioden har lønningsevnen på smågriseproduktionen og de integrerede bedrifter ligget på nogenlunde samme niveau, dog med en tendens til bedre lønningsevne i ren smågriseproduktion. På rene slagtesvinebedrifter har lønningsevnen gennemgående ligget 50-80 kr./time under aflønningen i de to andre produktionsgrene. Dette indtjeningsmønster afspejles i strukturudviklingen inden for svineproduktionen, hvor der som tidligere beskrevet er sket en betydelig reduktion i slagtesvineproduktionen samtidig med, at en stigende del af smågriseproduktionen er blevet eksporteret.

4.5. Variation i svinebedrífers indtjeningsevne

I det følgende beskrives variationen i lønningsevnen svinebedrífterne imellem, og årsagerne til variationen undersøges ved anvendelse af statistiske metoder. Analyseperioden omfatter årene 2004-2008, der repræsenterer gode såvel som dårlige år. I analysen er bedrífterne opdelt på kvartilsniveau, hvor 1. kvartil indeholder den fjerdedel af bedrífterne, der har den bedste lønningsevne.

Tabel 4.3 viser kvartilforskellene i lønningsevne for svinebedrífter med hhv. søer og smågrise, integreret produktion med søer og slagtesvin samt ren slagtesvineproduktion. For bedrífter med søer og smågrise var forskellen i den gennemsnitlige lønningsevne mellem bedste og dårligste kvartil på 190-265 kr./time set over hele årrækken. For den integrerede produktion var variationen noget større med forskelle i den gennemsnitlige lønningsevne på 206-368 kr./time. De rene slagtesvinebedrífter havde i gennemsnit en væsentlig ringere lønningsevne end de to andre produktionsgrene. Her finder man også den største variation mellem bedrífterne med forskelle i lønningsevnen på 274-373 kr./time mellem bedste og dårligste kvartil.

Tabel 4.3. Lønningsevne på specialiserede svinebedrífter, kr. pr. time, 2004-2008

År	Søer og smågrise					Søer og slagtesvin					Slagtesvin				
	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
Gennemsnit	63	62	130	-106	-65	57	43	81	-87	-100	-0	-5	43	-76	-153
1. kvartil	156	167	246	19	56	161	180	243	63	85	139	128	210	83	38
2. kvartil	90	88	168	-65	-25	83	72	109	-37	-54	24	36	83	-34	-115
3. kvartil	43	43	102	-125	-80	29	14	45	-124	-144	-29	-29	13	-114	-202
4. kvartil	-35	-50	9	-246	-208	-45	-94	-71	-243	-283	-135	-152	-125	-239	-335

Kilde: Danmarks Statistik, Regnskabsstatistik, Serie A

Med den store variation i lønningsevnen, der kan konstateres mellem bedriftskvartilerne, er det interessant, om denne variation overvejende er tilfældig, eller snarere skyldes strukturelle forhold og driftslederegenskaber. Dette spørgsmål er undersøgt ved at følge de enkelte bedrífers kvartilplacering i årene 2006, 2007 og 2008²². Undersøgelsen viser, at ca. 60 pct. af bedrífterne ikke svinger mere end en kvartil op

²² Det er ikke muligt at inddrage tidligere år, da bedrífterne i regnskabsmaterialet skifter identifikationsnummer fra 2005 til 2006.

eller ned i perioden. Knap 7 pct. af bedrifterne befinder sig i den bedste kvartil i alle 3 år. Dog befinder 21 pct. af bedrifterne sig i den bedste kvartil i 2 ud af de 3 år. Af de bedrifter, der er ude af bedste kvartil i et år, glider halvdelen ned i 2. kvartil, en fjerdedel ned i tredje kvartil, og en fjerdedel ned i den dårligste kvartil. Op mod 20 pct. af bedrifterne ligger konstant i dårligste eller næstdårligste kvartil. Det drejer sig om bedrifter med negativ eller meget lav indtjening i hele perioden. Der er således en ikke ringe stabilitet i kvartilplaceringen, som indikerer, at strukturelle forhold, herunder bedriftsstørrelse og driftslederegenskaber mv. spiller en væsentlig rolle for lønningsevnen blandt svineproducenter.

4.6. Årsager til variation i svinebedrifters indtjeningsevne

Det må forventes, at årsagerne til den observerede variation i lønningsevnen svinebedrifterne imellem, skal findes blandt faktorer som bedriftsstørrelse, produktivitetsindikatorer og div. ejer- eller driftsleder karakteristika. Ifølge Kærgård et al. (2002) er der stordriftsfordele i svineproduktionen i form af bedre udnyttelse af teknologi og arbejdskraft, hvilke alt andet lige må forventes at give bedre lønningsevne. Dansk Landbrugsrådgivning (2009a) peger på en række effektivitets-indikatorer som afgørende for lønningsevnen på bedrifter med smågrise. Det drejer sig bl.a. om antal grise pr. årso, dødelighed, diegivningstid samt antallet af spildfoderdage. På slagtesvinebedrifter betragtes foderforbrug pr. kg tilvækst som en væsentlig effektivitetsindikator. Det vurderes, at der på mange bedrifter er mulighed for at forbedre produktionseffektiviteten (op. cit.). I det følgende undersøges de mulige årsager til forskellene i indtjeningsevnen nærmere.

4.7. Besætningsstørrelse og indtjeningsevne i svineproduktionen

Sammenhængen mellem bedriftsstørrelse og indtjeningsevne er vist i tabel 4.4, hvor bedrifterne er opdelt i fire lige store grupper efter besætningsstørrelse. Første kvartil indeholder de største bedrifter, anden kvartil den følgende størrelsesgruppe og så fremdeles. Det fremgår af tabellen, at bedrifterne i 1. kvartil er langt større end bedrifterne i de øvrige størrelsesgrupper – i gennemsnit 70 pct. større end bedrifterne i 2. kvartil og næsten fem gange så store som bedrifterne i 4. kvartil, når der måles på antal dyreenheder. De økonomiske resultater er opgjort for 2006 og 2008, der repræsenterer hhv. det bedste og det dårligste år siden 2001, hvad indtjening angår. Som nøgle-tal for indtjeningsevne benyttes *lønningsevne* pr. time, *forrentningsprocent* og *driftsresultat* pr. dyreenhed (se definitioner i boks 4.1).

Med væsentlig højere forrentningsprocent og lønningsevne er bedrifterne i 1. kvartil betydeligt bedre til at aflønne såvel kapital som arbejdskraft end bedrifterne i de øvrige størrelsesgrupper. Det er dog bemærkelsesværdigt, at driftsresultat pr. dyreenhed (efter finansieringsomkostninger) er dårligere i 1. kvartil i 2008 end i de to næstfølgende størrelsesgrupper. Når der ses på driftsresultat pr. dyreenhed før renter, er 1. kvartil derimod den eneste gruppe, der opnår et positivt resultat i 2008. Dette mønster afspejler det forhold, at gældprocenten er højere i 1. kvartil end i de øvrige størrelsesgrupper. Den stærkt stigende rente i 2008 rammer derfor de store bedrifter hårdest. Også for de øvrige tre kvartiler ses der en klar tendens til, at aflønningen af kapital og arbejdskraft aftager med bedriftsstørrelsen. Specielt i 4. kvartil med de mindste bedrifter er indtjeningen lav, uanset hvilken variabel der måles på.

Tabel 4.4 indeholder også tekniske effektivitetsindikatorer i form af antal grise pr. årssø for hhv. bedrifter med integreret produktion og rene smågriseproducenter. Også her viser det sig, at besætningsstørrelsen har betydning, idet antal smågrise pr. sø er faldende over de fire størrelsesgrupper med det største antal i 1. kvartil. Tabellen viser endvidere, at integrerede bedrifter med søer og slagtesvin producerer 2 grise færre pr. årssø end rene smågriseproducenter, hvilket kan være en medvirkende årsag til den tidligere observerede forskel i lønningsevnen for disse to produktionsgrene.

Tabel 4.4. Indtjening og produktivitet på svinebedrifter opdelt efter besætningsstørrelse, 2006 og 2008

	Alle bedrifter	1. kvartil	2. kvartil	3. kvartil	4. kvartil
2006					
DE	261	484	277	188	100
Landbrugsareal	177	303	186	133	93
Driftsresultat før renter pr. DE	3.639	4.178	3.472	4.051	2.871
Driftsresultat pr. DE	1.475	1.990	1.287	1.745	895
Lønningsevne, kr./time	95	158	111	92	21
Forrentningsprocent	3,2	6,1	4,2	2,7	-0,1
Grise pr. årssø, (bedrifter med søer og slagtesvin)	22,6	25,2	23,3	22,9	19
Grise pr. årssø, (bedrifter med søer og smågrise)	25,0	26,1	25,2	24,8	23,9
2008					
DE	299	541	316	223	124
Landbrugsareal	201	334	219	149	115
Driftsresultat før renter pr. DE	-655	146	-97	-709	-1.901
Driftsresultat pr. DE	-7.049	-7.056	-6.372	-6.525	-8.179
Lønningsevne, kr./time	-97	-54	-86	-105	-139
Forrentningsprocent	-2,3	-1,6	-2,0	-2,4	-3,3
Grise pr. årssø, (bedrifter med søer og slagtesvin)	23,3	25,4	24,2	23,3	20,2
Grise pr. årssø, (bedrifter med søer og smågrise)	26,0	27,1	26,2	25,9	24,9

Kilde: Danmarks Statistik, Regnskabsstatistik, Serie A

Sammenfattende kan det konstateres, at regnskabstallene i tabel 4.4 indikerer, at der er væsentlige stordriftsfordele i svineproduktionen, både mht. teknisk effektivitet og indtjeningsevne. Regnskaberne viser dog samtidig, at der er betydelig spredning i indtjeningsevnen inden for de enkelte størrelsesgrupper. Det er således ikke kun stordriftsfordele, der afgør, hvor effektivt en bedrift er i stand til at udnytte og aflønne produktionsfaktorerne. For at belyse, hvilke faktorer der bestemmer forskellene i bedriftenes indtjeningsevne, er der foretaget detaljerede statistiske analyser på regnskabsmaterialet. Resultaterne af disse analyser gennemgås i det følgende.

Determinanter for svinebedrifters tekniske efficiens

Den tekniske efficiens i dansk landbrugs forskellige produktionsgrene er undersøgt ved anvendelse af statistiske analyser baseret på Fødevareøkonomisk Institut (FOIs) driftsregnskaber for 1985-2006. Analyserne viser, at den totale faktorproduktivitet er steget med 1,3 pct. pr. år i gennemsnit for perioden 1985-2006. Produktivitetsændringen kan skyldes ændringer i teknisk efficiens, teknologiske ændringer, eller ændringer i virksomhedsstørrelse (skala). Bidragene fra de enkelte faktorer varierer betydeligt fra år til år. Især de teknologiske ændringer varierer, idet denne faktor også opfanger variationer i vejret og dermed i vækstbetingelserne for de salgsafgrøder, som svineproducenter også producerer. Men over årene udjævnes disse variationer, og den ”rene” langsigtede effekt kan dermed aflæses.

De statistiske analyser viser, at langtidseffekten af teknologiske ændringer er nul, mens ændringer i teknisk efficiens bidrager med beskedne 0,2 pct. pr. år. Dette resultat betyder, at den samlede produktivitetstigning på 1,3 pct. pr. år næsten udelukkende må tilskrives skalaeffekten, altså det forhold at bedrifterne er blevet større – og de deraf følgende stordriftsfordele. Dette resultat forekommer måske umiddelbart overraskende, specielt det forhold at teknologiske ændringer ikke synes at bidrage til produktivitetstigninger. Det er veldokumenteret, at svineproducenter har foretaget store investeringer over årene, og derved har introduceret ny teknologi med teknologiske fremskridt til følge. Når dette ikke er målbart i analyserne, skyldes det sandsynligvis, at introduktionen af ny teknologi typisk sker i forbindelse med udvidelse af bedriften. I de statistiske analyser betyder det, at teknologieffekten tilskrives udvidelserne snarere end selve teknologiforbedringen. Det betyder, at den estimerede skalaeffekt – og dermed stordriftsfordelene – kan være overvurderet i et vist omfang, men tendensen i analyserne viser klart, at bedriftsstørrelse har væsentlig betydning for den tekniske efficiens på svinebedrifter.

Analyserne viser, at en stor del af bedrifterne fortsat befinder sig under den teknisk optimale størrelse. Den teknisk optimale størrelse er defineret som den størrelse, hvor skalaelasticiteten er 1²³. For heltidssvinebedrifter var skalaelasticiteten på gennemsnitsbedrifter 1,27 i 1985, hvilket betyder, at en forøgelse af alle produktionsfaktorer med 1 pct. ville give en produktionsforøgelse på 1,27 pct. Der var med andre ord (uudnyttede) stordriftsfordele i produktionen. Ved slutningen af perioden (2006) var skalaelasticiteten reduceret til 1,12 (dvs. at en 1 pct. forøgelse af alle produktionsfaktorer ville give en produktionsforøgelse på 1,12 pct.). Dette fald i skalaelasticiteten er udtryk for, at strukturudviklingen har bragt svinebedrifterne tættere på den optimale størrelse i perioden 1984-2006 – dvs. en størrelse, hvor der ikke længere er uudnyttede stordriftsfordele.

Selv om bedriftsstørrelserne i svineproduktionen er vokset betydeligt over årene, er den teknisk optimale størrelse også vokset. Det vurderes, at mens 5 pct. af heltidsbedrifterne havde en teknisk optimal størrelse i 1985, så var andelen af bedrifter med en teknisk optimal størrelse steget til 15 pct. i 2006. Hovedparten af heltidsbedrifterne med svin befinder sig således fortsat under det teknisk optimale niveau.

Determinanter for svinebedrifters indtjening

Der er også gennemført statistiske analyser af determinanter for svinebedrifters indtjeningsevne. Analyserne er gennemført ved anvendelse af lineære regressionsmodeller med hhv. lønningsevnen og forrentningsprocenten som afhængige variable (se definitioner i boks 4.1). Disse to variable viser tilsammen indtjeningsevnen på den enkelte bedrift. Datagrundlaget er driftsregnskaber for specialiserede svinebedrifter i årene i perioden 2004-2008. De mulige lønsomheds-determinanter, der undersøges, er bedriftsstørrelsen udtrykt ved antal dyreenheder og bedriftens areal, husdyrtætheden på bedriften, arbejdstimer pr. dyreenhed og foderforbrug pr. dyreenhed. Også ejers alder kan være en relevant determinant for lønningsevnen. Der er imidlertid en betydelig samvariation mellem ejers alder og andre forklarende variable som bedriftsstørrelse og tekniske efficiensvariable. Det vanskeliggør estimation af alders specifikke be-

²³ Skalaelasticiteten er defineret som den relative ændring af produktionen divideret med den hertil hørende relative ændring af forbruget af produktionsfaktorer. Hvis en forøgelse af alle produktionsfaktorer med 1 % giver en produktionsforøgelse på 1 %, så er der ingen uudnyttede stordriftsfordele i produktionen på den pågældende bedrift. Hvis det derimod forholder sig sådan, at en forøgelse af alle produktionsfaktorer med 1 % giver en produktionsforøgelse på mere end 1 %, så er der uudnyttede stordriftsfordele i produktionen på den pågældende bedrift.

tydning, og denne variabel er derfor udeladt. I det efterfølgende gennemgås estimationsresultaterne for determinanterne/de forklarende variable.

Besætnings- og arealstørrelse: Af tabel 4.4 fremgår det, at store bedrifter i gennemsnit har højere indtjeningsevne end mindre bedrifter. Regressionsanalyserne bekræfter denne sammenhæng. Det er dog kun besætningsstørrelsen, der har en signifikant (positiv) indflydelse på lønningsevnen og forrentningsprocenten, mens der ikke er nogen klar sammenhæng arealstørrelse og indtjeningsevne. Samtidig indikerer analyserne, at besætningsstørrelse har større betydning for lønningsevnen i gode år end i dårlige år.

Dyreenheder pr. hektar: Der er betydelig opmærksomhed omkring harmoniproblemer inden for husdyrproduktionen forstået som et relativt højt antal dyreenheder i forhold til bedriftens areal. Høj husdyrtæthed øger behovet for overførsel af husdyrgødning til andre bedrifter. Det vil ofte være forbundet med ekstraomkostninger på grund af større transportafstand og evt. betaling for modtagelse af gødningen. Regressionsanalyserne viste dog ikke nogen signifikant sammenhæng mellem antallet af dyreenheder pr. hektar og indtjeningsevnen.

Arbejdstimer pr. dyreenhed: Forbruget af arbejdstimer pr. dyreenhed kan opfattes som en effektivitetsindikator, der viser evnen til at økonomisere med arbejdskraften. Regressionsanalyser på samtlige svinebedrifter viste dog ingen klar sammenhæng mellem denne variabel og indtjeningsevnen. En analyse foretaget udelukkende på smågrisebedrifterne viste dog, at timeforbruget har en signifikant (negativ) betydning for indtjeningsevnen.

Foderforbrug pr. dyreenhed: Foderudnyttelsen er ligeledes en effektivitetsindikator. Her antages det, at større foderforbrug pr. dyreenhed indikerer ringere foderudnyttelse, og derfor alt andet lige påvirker lønningsevnen negativt. I årene 2007 og 2008 blev der opnået et signifikant parameterestimat med negative fortegn som forventet. I år 2006 var parameterestimatet derimod positivt og i 2004 og 2005 uden signifikans. Billedet er således ikke entydigt.

Sammenfatning af årsager til forskellig indtjeningsevne på svine-bedrifter

I regressionsanalyserne blev der kun fundet en robust sammenhæng mellem besætningsstørrelse og indtjeningsevne. Arealstørrelse, husdyrtæthed og de tekniske effektivitetsindikatorer var enten insignifikante eller kun signifikante i enkelte år. De svarer til resultaterne i de statistiske analyser af svinebedrifters tekniske efficiens, hvor

det også kun var skalaeffekten, der slog klart igennem som determinant. Som beskrevet i tidligere afsnit, antages det, at en bedrifts teknisk optimale størrelse beskriver det produktionsniveau, hvor produktionssystemet udnyttes bedst. Den teknisk optimale størrelse for en svinebedrift er beregnet til omkring 730 DE. De fleste danske svinebedrifter ligger langt under dette niveau. I 2008 var den gennemsnitlige besætningsstørrelse for heltids svinebedrifter knap 300 dyreenheder. For den fjerdedel af bedrifterne, der havde de største besætninger, var den gennemsnitlige besætningsstørrelse 541 dyreenheder. Det indikerer, at der også fremover vil ske en stærk koncentration inden for svineproduktionen med henblik på at opnå de effektivitetsforbedringer, der er at hente ved en fortsat strukturudvikling imod større bedrifter.

4.8. Årsager til stigende dansk eksport af smågrise

Som det fremgår af indledningen, udgjorde Danmarks eksport af smågrise 5,3 mio. stk. i 2008, hvilket svarer til omkring 19 pct. af den samlede smågriseproduktion (mod 14,6 pct. i 2007). Eksporten af smågrise forventes at overstige 6 mio. i 2009 (Bruun og Christiansen, 2009). Der ses en tendens til at smågriseproducenter opsiger kontrakter med slagtesvineproducenter, og sælger smågrisene i Tyskland i stedet. Den samme tendens ses inden for de integrerede produktioner, hvor producenter sender smågrise til Tyskland i stedet for selv at fede dem op (op. cit.).

Smågriseprisen i Tyskland og Danmark

En afgørende faktor for beslutningen om at sende smågrisene til Tyskland – frem for at afsætte dem i Danmark – er naturligvis prisen. For at komme frem til en sammenlignelig tysk pris må den tyske markedspris for smågrise korrigeres ved at indregne de mange tillæg og fradrag i smågrisenoteringen.

En faktor, som kan have stor indvirkning på afregningsprisen, er antallet af leverede dyr, hvilket kan være en stor fordel for både danske og hollandske producenter, som gennemsnitligt kan levere flere dyr end tyske producenter pga. gennemsnitligt større bedrifter. Fradraget ved en lille leverance kommer fra de øgede transportomkostninger samt den øgede sundhedsrisiko ved at samle svin fra flere besætninger. Fradraget eller tillægget – alt efter leverancens størrelse – ligger i intervallet -37 til +52 kr. pr. gris, og kan dermed have stor indflydelse på smågriseprisen.

Generelt ligger smågriseprisen i Tyskland over den danske. Dette ses af tabel 4.5, hvor den tyske pris er korrigeret med et tillæg på 7 kr. pr. kg for at opnå en sammen-

lignelig pris, da den tyske pris baseres på 25 og 28 kg grise i stedet for den danske som baseres på en 30 kg gris.

Tabel 4.5. Sammenligning af dansk og tysk smågrisepris ved 30 kg, 2000-2009

Periode	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1.kvt. 2009
Tysk smågrisepris ved 30 kg, kr. stk.	370	460	373	328	373	403	421	341	399	472
Dansk beregnet notering ved 30 kg, kr. stk.	340	417	324	279	312	314	345	306	312	300
Forskel på smågriseprisen Tyskland-Danmark, kr./stk.	30	43	49	49	61	89	76	35	87	172

Kilde: Bruun og Christiansen, 2009.

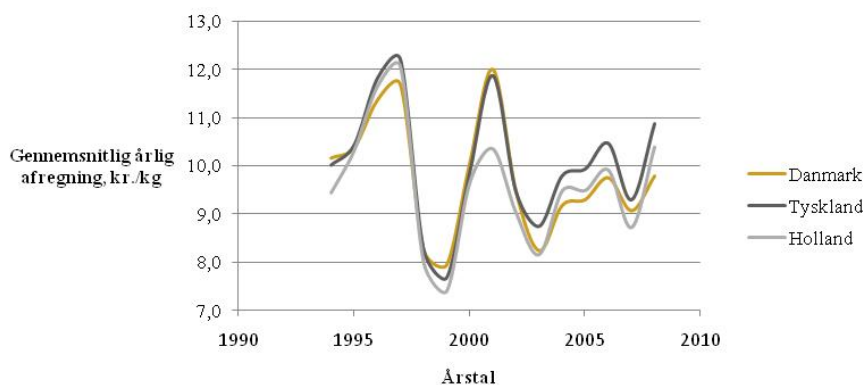
Tabellen viser generelt stigende forskel mellem den tyske og den danske notering siden år 2000. Hvis man ser på forskellen på smågriseprisen i Danmark og Tyskland i første kvartal af 2009 og trækker omkostningerne til transport fra, kommer den tyske pris pr. smågris til at ligge mellem 106 og 139 kr. over den danske. Dette viser at der er et væsentligt økonomisk incitament til at eksportere smågrise til Tyskland frem for salg på hjemmemarkedet. Det skal dog understreges, at transportomkostningerne er beregnet for en fuld lastbil, og ikke tager højde for mindre leverancer fra den enkelte landmand, som dermed risikerer at få et prisfradrag pga. tab af sundhedsstatus. Transportomkostningerne specificeres og forklares nedenfor.

Den højere smågrisepris i Tyskland kan forklares med en højere afregningspris for slagtesvin i Tyskland og ved højere produktionsomkostninger i den tyske smågriseproduktion, hvilket vi ser nærmere på i de følgende afsnit.

Tysk og dansk afregningspris for slagtesvin

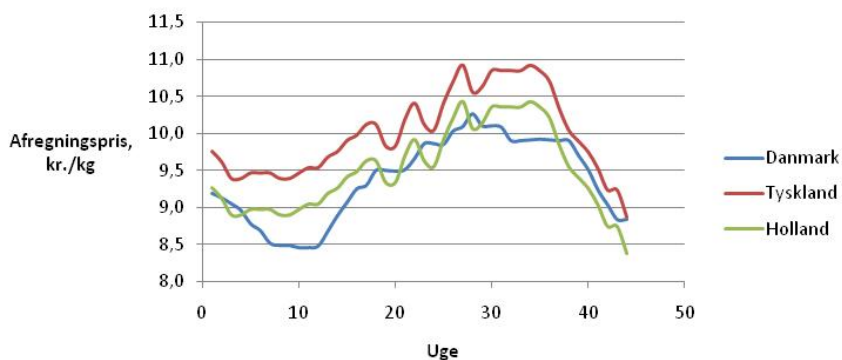
Figur 4.6 viser, at den tyske afregningspris for slagtesvin har været højere end den danske i længere perioder. Den tyske afregningspris har således ligget over den danske siden 2003, med ca. 0,5 kr. mere pr. kg. Som det fremgår af figur 4.7 fortsætter denne forskel i 2009, hvor der fra årets begyndelse og frem til midten af september er mellem 0,5-1,0 kr. i forskel på den tyske og den danske afregning pr. kg. Fra midten af september udjævnes denne forskel, og derfra og til november afviger afregningsprisen kun med 0,1-0,4 kr. pr. kg.

Figur 4.6. Den gennemsnitlige afregningspris for slagtesvin i Danmark, Tyskland og Holland på årsbasis, 1990-2008. Korrektion 2

Kilde: Landbrug og Fødevarer, 2009.

Figur 4.7. Den gennemsnitlige afregningspris for slagtesvin i Danmark, Tyskland og Holland på ugebasis, 2009. Korrektion 2

Kilde: Landbrug og Fødevarer, 2009.

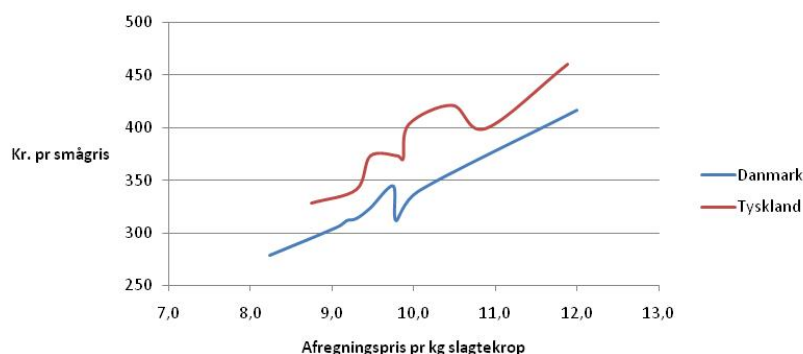
I figur 4.6 og 4.7 er afregningspriserne angivet som ”korrektion 2” priser, hvilket vil sige at de er korrigerede for diverse tillæg og fradrag som foretages i de enkelte lande. For de danske tal er der tale om den gennemsnitlige afregningspris efter kødprocentbetaling og vægtfradrag, korrigeret for produktionsafgifter, rabatter, transport og restbetaling. De tyske tal er også en gennemsnitlig afregningspris, som er korrigeret på

samme måde som den danske og derudover korrigeret for en skønnet *vorkosten* og vægtudredning (Landbrug og Fødevarer, 2009). Vorkosten er et sammensat fradrag som beregnes individuelt fra producent til producent, som dermed bl.a. kan belønne/straffe producenter alt efter hvor mange grise de leverer og hvornår de leveres (Flemin, 2009). Vægtudredning gør de tyske og danske tal sammenlignelige, da man bruger en lavere slagtevægt på tyske slagterier end på de danske (Landbrug og Fødevarer, 2009).

Den hollandske afregningspris i figur 4.6 og 4.7 er fremkommet ved beregning af forskellen mellem den tyske og den hollandske afregningspris, foretaget af den hollandske organisation af svineproducenter NVV i deres årlige rapport "Varkenprijzenonderzoek." Denne forskel bliver lagt til/trukket fra den tyske afregningspris (Flemin, 2009). Som figuren viser, er der i størstedelen af perioden et prisincitament for danske og hollandske producenter til at afsætte produktionen i Tyskland.

Figur 4.8 viser, at der er en sammenhæng mellem smågriseprisen og slagtesvineafregningsprisen. Denne sammenhæng gælder for både Tyskland og Danmark, hvor de tyske smågrisepriser generelt ligger over de danske ved samme afregningspris for slagtesvin. Danske smågriseproducenter har således – alt andet lige – et incitament til at eksportere deres smågrise i stedet for at afsætte dem til en dansk slagtesvineproducent.

Figur 4.8. Forholdet mellem smågrisepris slagtesvinepris i Danmark og Tyskland

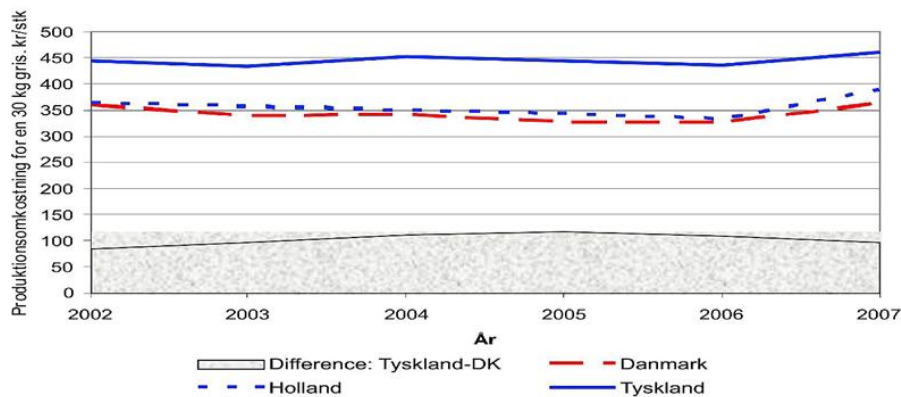

Kilde: Egne beregninger

Omkostninger i smågriseproduktionen i Danmark, Tyskland og Holland

Figur 4.9 viser, at de danske og hollandske omkostninger ved produktion af 30 kg gris ikke ligger langt fra hinanden. Til gengæld ligger de tyske omkostninger over de danske med omkring 100 kr. pr. 30 kg gris, hvis man ser på perioden 2002-2007. Tysk svineproduktion er præget af mange små og relativt ineffektive bedrifter. Det må dog formodes at omkostningsfordelen vil blive mindre efter 2013, hvor det forventes at smågriseproduktionen vil ophøre på mange små bedrifter, da der stilles krav om løsdrift. Dette vil formentlig sænke de gennemsnitlige produktionsomkostninger. Dog kan en mindre sobestand også lede til højere smågrisepriser, som en naturlig konsekvens af et lavere udbud.

Figur 4.9. Sammenligning af produktionsomkostningerne for en 30 kg gris, Danmark, Tyskland og Holland, 2002-2007

Kilde: Bruun og Christiansen, 2009.

Tabel 4.6 viser forskellene i omkostningerne ved tysk og dansk smågriseproduktion. Med undtagelse af foderomkostninger har danske smågriseproducenter lavere omkostninger end de tyske. Derudover har danske svineproducenter en fordel i forhold til veterinære regler og energipriser. Danske producenter må udføre flere sygdomsbehandlinger end deres tyske konkurrenter, hvilket leder til færre dyrlægebesøg. Ydermere er energiprisen omkring 41 pct. højere i Tyskland. Hvad kapacitets- og kapitalomkostninger pr. smågris angår, er de lavere i Danmark på grund af et større antal grise pr. årssø – nærmere betegnet 3,9 flere fravænnede grise pr. årssø. Omkostningsfordelen går igen på de fleste poster og fører samlet til lavere produktionsomkostninger på 78 kr. pr. smågris for danske producenter.

Tabel 4.6. Omkostninger ved produktion af 30 kg gris i Danmark og Tyskland, februar 2009

	Tyskland	Danmark	Difference
Foder	144	155	-11
Avl	28	19	9
Dyrlæge og medicin	31	13	18
Energi og varme	25	7	18
Vedligehold	16	9	7
Arbejde	73	64	9
Diverse Kapacitetsomkostninger	22	16	6
Finansielle omkostninger	93	70	23
Rente på arbejdskapital	2	2	0
Totale omkostninger pr. gris	438	360	78

Kilde: Bruun og Christiansen, 2009.

Omkostninger ved eksport af smågrise

Omkostningerne ved eksport af smågrise fremgår af tabel 4.7. Beregningen gælder for et fuldt læs, men omkostningerne til samlestald er også medtaget, da dette kan være en væsentlig post for producenterne. Omkostningerne består af udgifter til øremærker, dyrlæge, transport og administrationsbidrag til omsætter. Derudover kommer der ekstra omkostninger, hvis smågriseproducenten ikke kan fylde et lastvognstræk, så grisene skal samles fra flere besætninger. Dette kan sænke grisenes sundhedsstatus eller i alt fald tilliden til denne. De anførte omkostninger til samlestald tager ikke højde for sådan et tab.

Tabel 4.7. Eksportomkostninger pr. gris ved fuldt læs (600 grise)

	Eksportomkostninger, kr. pr. gris
Øremærkning inkl. arbejdstimer	5
Dyrlæge	2,5-5
Transport	20
Samlestald	2,5-4
Adm. bidrag til griseomsætter	0-30
I alt	32,5-66

Kilde: Bruun og Christiansen, 2009.

Omkostningerne til dyrlæge varierer efter om dyrlægetjekket sker i samlestalden eller hos smågriseproducenten. Hvis der er samlet svin fra flere besætninger, vil det være dyrere at sende dyrlægen ud til de enkelte besætninger end at tjekke dem alle i samlestalden. Transportomkostningsberegningerne tager udgangspunkt i et fyldt læs (600 svin på 30 kg) med en transport tid på 3-5 timer. Omkostningerne til samlestalden afhænger af om der er tale om overnatning, hvilket koster 1,5 kr. ekstra pr. gris.

Eksportomkostningerne for hollandske producenter er ca. halvdelen af de danske. Det skyldes bl.a. at hollandske producenter skal bruge øremærker i forvejen, og dermed ikke har dette som en ekstra omkostning i forbindelse med eksport. Derudover er transportomkostningerne godt det halve pga. den mindre transportafstand.

Fordele og ulemper ved danske smågrise i tysk slagtesvineproduktion

På tyske slagterier foretages der stor korrektion for kødprocenten i slagtekroppe, hvilket i praksis betyder, at afregningsprisen reguleres med +/- 20 øre pr. procentpoint pr. kg slagtekrop for henholdsvis højere og lavere kødprocent. Det er det dobbelte i forhold til Danmark, hvor slagterierne regulerer med +/- 10 øre pr. kg slagtekrop.

I Danmark bruges ofte krydsningen Landrace-Yorkshire som moderdyr (LY moderdyr) og Duroc-racen som orne, hvilket giver DLY slagtesvin. Duroc bruges, da den har et stort vækstpotentiale og et lavt foderforbrug. Dog har de danske svin en ulempe på 1 procentpoint i kødprocenten i forhold til de tyske, hvilket giver prisreduktion på ca. 19 kr. pr. gris. I sidste ende viser det sig dog, at fradraget for kødprocenten bliver mere end opvejet af de danske DLY svins høje daglige vækst og lave foderforbrug. I praksis betyder disse fordele 0,45 flere producerede svin pr. stiplads om året og en foderbesparelse på 7 kg pr. slagtesvin. Alt i alt er de danske svin mere omkostningseffektive pr. stiplads.

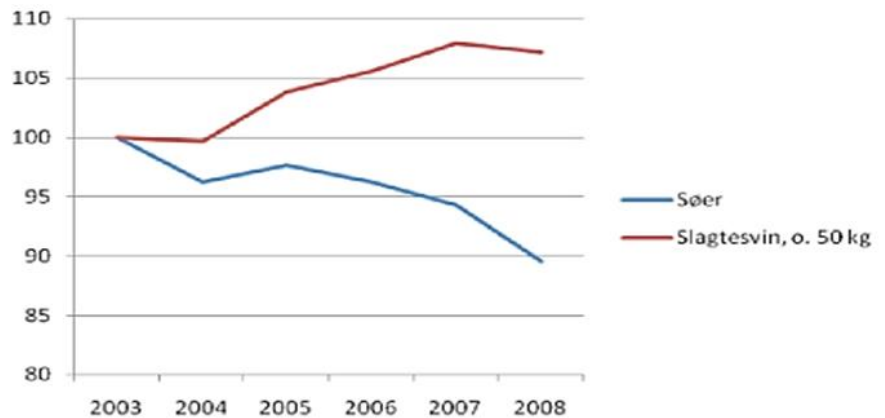
Det tyske marked for smågrise

I Tyskland handles smågrise igennem griseomsættere, som samler den tilstrækkelige mængde dyr med samme vægt og sundhedsstatus fra smågriseproducenterne og sælger dem videre til slagtesvineproducenterne. Dette mellemlid bibeholdes bl.a. på grund af momsregler. Eftersom danske producenter står uden for denne momsregel, kan fordelene for slagtesvineproducenten også opnås ved at købe grise direkte fra danske smågriseproducenter.

Grisene som handles på det frie marked, omsættes i høj grad gennem de tyske griseomsættere, som sælger dyrene videre til slagtesvineproducenterne. For danske smågrise fungerer det ofte sådan, at danske producenter leverer grisene til eksportstalde, hvor der samles et ensartet hold, som så kan sendes videre til slagtesvineproducenten. Griseomsætteren formidler kontakten og sørger for transporten. Det forekommer også at smågrise- og slagtesvineproducenter selv etablerer kontakt og bruger en anden transportør.

I de senere år har udviklingen i den tyske svineproduktion medført færre søer og flere slagtesvin, hvilket ses i figur 4.10. Der optræder et fald i sobestanden på omkring 1,5 pct. om året, hvilket de tyske brancheorganisationer forventer, vil fortsætte over de næste år (Bruun og Christiansen, 2009). Denne udvikling er med til at øge den tyske efterspørgsel på smågrise, og denne tendens forstærkes, hvis udviklingen fortsætter.

Figur 4.10. Udvikling i so- og slagtesvinebestanden i Tyskland, 2003-2008

Kilde: Bruun og Christiansen, 2009.

I det følgende afsnit stammer alle forventninger til udviklingen af markedet fra Bruun og Christiansen, (2009). På udbudssiden forventes det, at Holland vil øge eksporten af smågrise til Tyskland over de kommende år som konsekvens af forbedret sundhedsstatus og muligvis som konsekvens af øgede krav til dyretransport internt i EU. I 2008 eksporterede Holland 2,5 mio. svin til Spanien og Italien, og en del af denne eksport forventes at gå til Tyskland i fremtiden, nu hvor Holland er blevet Aujeszky-fri. Samtidig forventer SPF Selskabet, at Danmarks eksport af smågrise til Tyskland vil stige til 10-12 mio. svin om året i 2015, hvilket svarer til en årlig stigning på ca. 1 mio. svin og er omkring en fordobling af det nuværende niveau.

Tyske smågriseproducenter har højere produktionsomkostninger end både Danmark og Holland, og derfor kan øget import være med til at presse tyske smågriseproducenter ud af markedet. Derudover er Tyskland bagud i forhold til kravet om løsgående drægtige søer fra 2013 med kun 50 pct. løsgående søer nu, i forhold til 56 pct. i Holland og 66 pct. i Danmark. Dette er relevant set i lyset af besætningsstrukturen i Tysk-

land, som er præget af mindre besætninger, for hvilke det kan blive kostbart at skulle investere i anlæg til løsdrift. For de små producenter kan kravet om løsgående søer blive anledningen til afvikling af deres produktion. (Bruun og Christiansen, 2009).

Antallet af svineslagtninger i Tyskland er steget med ca. 1,6 mio. årligt siden 2001, og i 2008 blev der slagtet 54,8 mio. svin i Tyskland. Samtidig er importen af levende dyr steget fra 4,8 mio. svin i 2001 til 11,7 mio. i 2008. I 2008 eksporterede Tyskland selv 2,1 mio. svin, hvilket fordeler sig på slagtesvin til Østrig og Holland og smågrise til Spanien og Italien.

Bortset fra en stigning i perioden 2001-2003 er sobestanden i Tyskland faldet fra 2,4 mio. årssøer i 2001 til 2,2 mio. i 2008. Under forventning om, at bestanden vil være faldet til 2 mio. årssøer i 2015, som producerer 24,9 smågrise pr. årssø, forventes importbehovet at ligge mellem 5,6 og 12,7 mio. smågrise i 2015. Det store udsving forklares med usikkerhed om antallet af slagtninger i 2015. Det høje tal forudsætter, at stigningen i antallet af slagtede svin på 1,6 mio. om året vil fortsætte frem til 2015, hvorimod det lave tal forudsætter en opbremsning, så det nuværende antal slagtninger kun stiger med 0,5 mio. svin om året. Som ovenfor beskrevet kan kravet om løsdrift også være med til at øge importen af smågrise, såfremt små tyske producenter stopper produktionen.

Bedriftsstrukturen i Tyskland

Som nævnt slagtede Tyskland i 2008 54 mio. svin inkl. søer (heraf 7,5 mio. danske og hollandske), og landet står i dag for omkring 17 pct. af EU's produktion af svin. Dette er bemærkelsesværdigt, når Tysklands bedriftsstruktur tages i betragtning. Tysklands svineproduktion er præget af små bedrifter for smågriseproduktionens vedkommende (gennemsnitligt 87 søer pr. besætning), dog med store geografiske udsving. Som eksempel kan nævnes Sachsen-Anhalt (i det tidligere DDR) som gennemsnitligt har 412 søer pr. besætning. På landsplan står knap 50 pct. af søerne dog i besætninger med færre end 200 søer. Til sammenligning er der i Danmark gennemsnitlig 320 søer pr. bedrift, og 56 pct. af alle danske søer står på bedrifter med mere end 500 søer.

Billedet er det samme, hvis man ser på slagtesvineproduktionen i Tyskland. Lands gennemsnittet er relativt lavt med 176 stipladser pr. besætning, dog igen med stor geografisk spredning. Som eksempel kan nævnes Mecklenburg-Vorpommern (i det tidligere DDR) som gennemsnitlig har 600 stipladser pr. bedrift. Og i slagtesvinepro-

duktionen er Danmark præget af større bedrifter med et landsgennemsnit på 750 stipladser pr. bedrift (Bruun og Christiansen, 2009).

Den tyske bedriftsstruktur viser, at Tyskland ikke har været igennem en så omfattende strukturudvikling som dansk landbrug. Denne forskel bunder i både lovgivningsmæssige, skattemæssige og administrative forhold. Nogle af de væsentlige forhold gennemgås nedenfor.

Særlige momsregler for tyske producenter

For at lette den administrative byrde ved aflæggelse af momsregnskab kan tyske landbrugsbedrifter fritages fra momsordningen og i stedet få 10,7 pct. oveni deres salgspris. Gevinsten ved denne ordning er på omkring 32 kr. pr. slagtesvin og 13 kr. pr. smågris (Christiansen, 2009). Det er relevant for nærværende analyse, da momsgevinsten kan betragtes som et indirekte subsidie, der gør det muligt for tyske slagtesvineproducenter at betale en højere pris for smågrise end danske slagtesvineproducenter - alt andet lige.

Miljøkrav til svineproducenter i Tyskland og Danmark

I dag er miljøgodkendelser af større svineproduktioner reguleret i EU-regi i form af IPPC direktivet (Integrated Pollution Prevention and Control), som kræver, at alle svineproduktioner med over 250 dyreenheder skal IPPC godkendes. Direktivet skal indføres i den enkelte medlemsstats nationale lovgivning.

Den nationale gennemførelse og særligt dens administration fører til forskellige forudsætninger for landmænd i EU. Fx er tyske svineproducenter underlagt lempeligere miljøregulering end danske. Det kommer fx til udtryk ved, at der i Tyskland må udbringes husdyrgødning fra 1,7 DE pr. ha, hvilket er det EU fastsatte niveau. I Danmark må der (kun) udbringes husdyrgødning fra 1,4 DE pr. ha for svineproduktion. Derudover gives der i Tyskland tilskud til afsætning af gylle til biogasanlæg (Bruun og Christiansen, 2009).

Tyske svineproducenter har yderligere en fordel ifm. miljøgodkendelse af staldanlæg. Tyske miljøgodkendelser gives efter antal stipladser, hvilket betyder at producenten har ret til ubegrænset udnyttelse af pladsen (Bruun og Christiansen, 2009). Dermed kan hurtigere tilvækst (som følge af bedre avlsmateriale og/eller forbedret manage-

ment) omsættes til øget produktion pr. stiplads. I Danmark kan hurtigere tilvækst ikke udnyttes uden først at få ændret produktionstilladelsen/ miljøgodkendelsen.

For at få tilladelse til at udnytte øget daglig tilvækst skal der i Tyskland (først) findes ledigt harmoniareal af producenten, når tilvæksten er konstateret. I Danmark skal producenten før produktionsforøgelsen have screenet og godkendt nyt harmoniareal. I Danmark kan der indbygges tilladelse til en begrænset øget effektivitet i miljøgodkendelsen. Dette bliver dog ikke udnyttet af mange landmænd, da der i den forbindelse også skal udpeges et areal til opfyldelse af de potentielt øgede harmonikrav. Dette er svært, da få planteavlere er villige til at stille arealer til rådighed som så skal screenes og godkendes, og som måske aldrig vil blive brugt.

Landbrug og Fødevarer vurderer, at de tyske regler ville give en dansk slagtesvineproducent en gevinst på 54 kr. pr. stiplads/år, hvis tilsvarende regler var gældende i Danmark (Christiansen, 2009). Også denne forskel giver en konkurrencefordel til de tyske slagtesvineproducenter.

4.9. Perspektiver for dansk svineproduktion

Den danske slagtesvineproduktion og den danske slagterisektor har været trængt gennem de seneste år, hvor en stadig større del af smågriseproduktionen er blevet eksporteret, først og fremmest til Tyskland.

Undersøgelserne i dette kapitel viser, at en række faktorer bidrager til at svække den danske slagtesvineproduktions konkurrenceevne over for den tyske. Tyske slagterier har generelt været i stand til at betale en højere pris for slagtesvin. Det er en almindelig antagelse, at tyske slagterier har en konkurrencefordel ved at kunne gøre brug af billige østeuropæiske ”kolonnearbejdere” i modsætning til danske slagterier. Hvad denne omkostningsfordel betyder for slagtesvineprisen, har det ikke været muligt at afgøre pga. manglende information om løn- og arbejdsforhold for henholdsvis danske og tyske slagteriarbejdere. Derudover har den tyske slagtesvineproduktion en række omkostningsmæssige fordele. Det drejer sig bl.a. om særlige regler for momsrefusion, som sætter tyske slagtesvineproducenter i stand til at betale en højere smågrisepris. Endvidere har tyske slagtesvineproducenter fordel af lempeligere miljøkrav.

Samtidig har danske smågriseproducenter en konkurrencefordel i forhold til tyske smågriseproducenter i kraft af et godt avlsmateriale, som resulterer i flere grise pr. årssø og en høj daglig tilvækst. Den danske bedriftsstruktur, der er præget af væsent-

ligt større enheder end i Tyskland, giver bedre mulighed for at udnytte stordriftsfordelene i produktionen. Store sobesætninger betyder endvidere, at danske smågriseproducenter kan opnå omkostningsbesparelser ved at levere hele læs af smågrise. Disse forhold betyder, at danske smågriseproducenter er konkurrencedygtige på det tyske marked, på trods af transportomkostningerne.

Der kan være risici forbundet med, at den danske svineproduktion i stigende grad satser på smågriseproduktion til eksport. Det gør produktionen mere sårbar overfor eksportstop som følge af sygdomsudbrud, og for udsving i den tyske notering, da rentabiliteten af eksporten i et vist omfang er afhængig af en tysk afregning, som ligger over den danske.

Danske smågriseproducenter er formodentlig blandt de mest konkurrencedygtige i internationalt regi. Særlig produktiviteten pr. årssso med et væsentligt højere antal grise pr. årssso medfører generelt lavere omkostninger for danske producenter sammenlignet med konkurrenterne. Samtidig er smågriseproduktionen i Tyskland vigende. Det er derfor ikke sandsynligt, at smågriseproduktionen skulle falde i Danmark i den nærmeste fremtid.

Det er ikke muligt at vurdere, hvor langt tendensen til eksport af smågrise frem for opfødning i Danmark vil udvikle sig. Regnskabsanalyserne i dette kapitel viser dog også, at der er danske slagtesvineproducenter, som har en tilfredsstillende indtjeningsevne sammenlignet med smågriseproduktionen. Det samme gør sig gældende for integreret produktion. På den baggrund vurderes det, at der fortsat vil være basis for en betydelig slagtesvineproduktion i Danmark.

Dansk svineproduktion oplevede i 2007 og 2008 en stærk forringelse af indtjeningen. Analyserne viser dog, at selv i de ringeste år har den bedste fjerdedel af bedrifterne en positiv lønningsevne, omend på et lavt niveau. Der er ikke entydige forklaringer på, hvad der skaber en god indtjeningsevne på svinebedrifter. Det er således ikke kun de største bedrifter, der befinder sig på et relativt højt niveau, hvad faktorafslønning angår. På den anden side viser analyserne, at stordriftsfordele er den væsentligste determinant for indtjeningsevnen. På den baggrund må der forventes en fortsat stærk strukturudvikling mod større bedrifter.

Referencer

- Bruun, Lene Korsager og Michael Groes Christiansen, 2009: "Eksport af smågrise til Tyskland", Rapport nr. 35, Dansk Svineproduktion.
- Christiansen, Michael Groes (produktionsøkonomikonsulent, Dansk Svineproduktion, Landbrug og Fødevarer), 2009: Personlig meddelelse.
- Danmarks Statistik, 2009a: "Regnskabsstatistik for landbrug 2008".
- Danmarks Statistik, 2009b: "NYT fra Danmarks Statistik, Svinebestanden 1. oktober 2009", www.dst.dk/nytudg/12393.
- Danmarks Statistik: "Landbrug og fiskeri", www.statistikbanken.dk.
- Dansk Landbrugsrådgivning, Landscenteret, 2009: www.farmtalonline.dk
- Dansk Landbrugsrådgivning, Landscenteret, 2009a: "Produktionsøkonomi, Svin 2009".
- Danske Slagterier, 2005: "Eksport af smågrise koster arbejdspladser på slagterier", Pressemeddelelse 25/10-2005.
- Danske Slagterier, 2008: "Statistik", flere årgange.
- Flemin, Karsten (markedsanalytiker, Landbrug og Fødevarer), 2009: Personlig meddelelse.
- Fødevarøkonomisk Institut: "Jordbrugets Prisforhold", Serie C. Flere årgange.
- Fødevarøkonomisk Institut: "Regnskabsstatistik for landbrug", Serie A. Flere årgange.
- Kærgård, Niels et al., 2002: "Den danske svinesektors samfundsmæssige betydning", Jordbrugsforlaget.
- Landbrug og Fødevarer, 2009: "Sammenligning af afregningspriser", www.lf.dk.